

ተብራርቷል፤ 10፥45።

በዚህ ወንጌል ትኩረት የተሰጣቸው የሚከተሉት ናቸው ፡-

ሀ) ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑ፤ 1፥1-11፤ 3፥11፤ 5፥7፤ 9፥7፤ 12፥1-11፤ 13፥32፤ 15፥39። በተለይ ሮማውያን ይህን አምነው እንዲቀበሉት የኃይል ሥራው በሰፊው ተመዝግቧል።

ለ) ክርስቶስ ሰው መሆኑ፤ «የሰው ልጅ» ብሎ ራሱን ጠራ፤ የኢየሱስም ሰብአዊ ስሜቶች ተመዝግበዋል፤ 1፥41-43፤ 3፥5፤ 7፥34፤ 8፥12-33፤ 10፥14-16-21።

ሐ) ክርስቶስ ለመሞት መምጣቱ፤ የሕማማትን ሳምንት በሰፊው ይተርካል፤ ም. 11-15፤ በተጨማሪም 8፥31፤ 9፥30-32፤ 10፥33-34-38-45 ይመ.

መ) መሥዋዕትነቱና ለደቀ መዛሙርት ምሳሌ መሆኑ፤ 8፥34-38፤ 9፥33-35፤ 10፥29-31-42-45።

ሠ) ጊዜው ከመድረሱ በፊት መሲሕነቱን አለመግለጡ፤ 1፥34-44፤ 3፥12፤ 5፥43፤ 7፥36-37፤ 8፥26-30፤ 9፥9።

አከፋፈሉ እንደሚከተለው ሊሆን ይችላል ፡-

1. ጌታ በገሊላ እየተመሰገን እንዳስተማረ፤ ም. 1-6።
2. ተቃዋሚዎች እንደተነሡበት፤ ም. 7-9።
3. ጌታ ወደ ኢየሩሳሌም እንደተጓዘ፤ ም. 10።
4. በኢየሩሳሌም እንዳስተማረ፤ ም. 11-13።
5. ስለ ጌታ ሕማማትና ትንሣኤ፤ ም. 14-16።

ማርታ፤ ከኢየሩሳሌም አጠገብ ባለው ቤታንያ በተባለው መንደር የምትኖር፤ የአልዓዛርና የማርያም እጎት። በብዙ ሥራ ስለደከመች ኢየሱስ ገሠጸት። በኋላም ወንድምቀ ሲሞት ስለ ትንሣኤ ሙታን ያላትን እምነት ገለጠች፤ ሆኖም ኢየሱስ አልዓዛርን ወዲያውኑ የሚያስነሣ አልመሰላትም ነበር፤ ሉቃ. 10፥38-41፤ ዮሐ. 11፥20-27-39-40።

ማርያም፤ በመ.ቅ. አያሌ ሴቶች በዚህ ስም ይጠራሉ።

1. ማርያም፤ የሙሴ እጎት። ሙሴ በወንዝ ዳር በተጣለ ጊዜ እጎቱ ማርያም በእርሱ ላይ የሚሆነውን ለማወቅ ትመለከተው ነበር። በተባበረው የፈርዖንን ልጅ አነጋገረችትና እንድታጠባው የገዛ እናታቸውን ለማዘዘትነት ጠራች፤ ዘጸ. 2፥4-8። እስራኤላውያን የኤርትራን ባሕር ከተሻገሩ በኋላ ነቢይት ሆና ሴቶችን በመዝሙርና በምስጋና መራች፤ ዘጸ. 15፥20-21። በኋላ ግን ማርያም የሙሴን የበላይነት ካለመውደድ የተነሣ፤ ኢትዮጵያዊት ሚስቱን ምክንያት አድርጋ አማችው እግዚአብሔር ግን በለምጽ ቀጣት፤ ዘኁ. 12፤ ዘጸ. 24፥9። ገና በጉዞ ሳሉ ሞተች። በቃዴስም ተቀበረች፤ ዘኁ. 20፥1።
2. ማርያም፤ የዬቴር ልጅ የዕዝራ የልጅ ልጅ፤ 1ዜ.መ. 4፥17።
3. ማርያም ቅድስት ድንግል፤ የጌታችን የኢየሱስ

ክርስቶስ እናት። ወላጆችዋ በመ.ቅ. በሰማቸው አልተጠቀሱም። ሆኖም ከዳዊት ዘር ተወልዳለች። ለዮሴፍም ታጩች፤ ማቴ. 1፥1-18፤ ሮም 1፥3። በናዝሬት ሳለች መልአኩ ገብረኤል ወደ እርስዋ ተላከ። ወንድን ሳታውቅም በመንፈስ ቅዱስ ኃይል ቅዱሱን የእግዚአብሔር ልጅ በድንግልና እንደምትወልድ አበሠራት። ቃሉን አምና ወደ ዘመድዋ ወደ ኤልሳቤጥ ሄደች፤ ሉቃ. 1፥26-40። ማርያም ወደ ዘካርያስ ቤት በገባች ጊዜ ኤልሳቤጥ ማርያም ጌታን እንደምትወልድ በመንፈስ ቅዱስ ተረድታ «ከሴቶች መካከል የተባረከኸ ነሽ» አለች። ደግሞም ማርያም የእግዚአብሔርን ቃል በማመንዋ ብፅዕት እንደሆነች ኤልሳቤጥ ገለጠች፤ ሉቃ. 1፥40-45። ማርያምም መልሳ ብሎ ዚዳንን እየጠቀሰች እግዚአብሔርን አመሰገነች፤ ሉቃ. 1፥46-55። ሦስት ወር ያህል በኤልሳቤጥ ዘንድ ተቀመጠች (ምናልባት ዮሐንስ እስኪወለድ ድረስ ይሆናል) ወደ ቤትዋም ተመለሰች፤ ሉቃ. 1፥56። ዮሴፍ ግን እንደ ዕነሰች አይቶ ሊተዋት አለበ። ነገር ግን የጌታ መልአክ እርስዋን ለመውሰድ እንዳይፈራ በሕልም ነገረው። ዮሴፍም ታዝዞ እጮቹውን ማርያምን ወሰደ። በዙር ልጅዋንም እስከትወልድ ድረስ አላወቃትም፤ ማቴ. 1፥18-25።

በመንግሥት ትእዛዝ ምክንያት ዮሴፍና ማርያም ወደ ቤተ ልሔም ሄዱ በዚያም ኢየሱስን ወለደች፤ ሉቃ. 2፥1-20። በሙሴ ሕግ መሠረት ወደ ቤተ መቅደስ በሄዱ ጊዜ ስምዋን አገኛቸው፤ «... በአንቺ ደግሞ በነፍስሽ ስይቶ ያልፋል» ብሎ የሚደርስባትን ንዘን ተነበየ፤ ሉቃ. 2፥22-35። ሰብአ ሰገል (ጠቢባን) ከሄዱ በኋላ ከዮሴፍና ከልጅዋ ጋር ወደ ግብጽ ሸሸች። ከዚያም ወደ ናዝሬት ተመለሰች፤ ማቴ. 2፥1-23። ኢየሱስን አሳደገች። የዐሥራ ሁለት ዓመት ልጅ ሲሆንም ለፋሲካ በዓል ወደ ኢየሩሳሌም ሄደች። በዚያም ኢየሱስ የተናገረውን ምንም ባታስተውሉም በልብዋ ትጠብቀው ነበር፤ ማርያም ከቤተሰቧ ጋር በናዝሬት የታወቀች ሴት ነበረች፤ ማቴ. 13፥55፤ ማር. 6፥3፤ ሉቃ. 2፥19-41-51።

በቃና ሠርግ የነበረባቸው ሰዎች የወይን ጠጅ አልቆባቸው ሲችጉና፤ ማርያም ለኢየሱስ ነግራ የመጀመሪያውን ተአምር አደረገ። ከዚያም በኋላ ከኢየሱስ ጋር ወደ ቅርናህም ወረደች፤ ዮሐ. 2፥1-12። ኢየሱስ ሲያስተምር ትጉብኘው ነበር፤ ማቴ. 12፥46፤ ማር. 3፥31-35፤ ሉቃ. 8፥19-21። እስከ ቀራንዮ ተከተለችው፤ ኢየሱስ በመስቀል ላይ ሳለ ወደ ቤቱ እንዲወስዳት «እነኝት እናትህ» ብሎ ለዮሐንስ ነገረው። ዮሐንስም ወደ ቤቱ ወሰዳት፤ ዮሐ. 19፥25-27። ከትንሣኤ በኋላ ከሐዋርያት ጋር ነበረች፤ ሐ.ሥ. 1፥12-14። ብፅዕናዋ (ሉቃ. 1፥28-42-45-48)፤ እምነትዋ (ሉቃ. 1፥34-38-45፤ ዮሐ. 2፥5)፤ ታዛዥነትዋ (ሉቃ. 1፥38)፤ ትሕትናዋ (ሉቃ. 1፥38)፤ ምስጋናዋ (ሉቃ. 1፥47-55)፤ የብ. ኪ. ዕውቀትዋ (ሉቃ. 1፥47-55) ተጠቅሷል።

4. ማርያም፤ የማርታና የአልዓዛር እጎት፤ ዮሐ.

11:1። ከኢየሩሳሌም አጠገብ ባለው ቤታንያ በተባለው መንደር ትኖር ነበር፤ ኢየሱስ ወደ ቤታቸው እየሄደ ይጠይቃቸው ነበር። ወደ እርሱ ቀርቦ ቃሉን በጽዋና ስለሰማች ኢየሱስ አመሰግናት፤ ሉቃ. 10:39-42። ወንድምዋ አልዓዛር ከሙታን በተነሣ ጊዜ ከኢየሱስ ጋር በሰፊው ተነጋገረች (ዮሐ. 11)፤ ማርያም ኢየሱስ እንደሚሞት ስለተረዳችና በጣም ትወደው ስለነበረ በናርዶስ ሽቱ እግሩን ቀባችው፤ ዮሐ. 12:1-8።

5. ማርያም መግደላዊት፤ ምናልባት ከገሊላ ከተማ ከመጊዶል መጥታ ይሆናል፤ ማቴ. 15:39። ሰባት አጋንንት ካወጣላት በኋላ ኢየሱስን ታገላግል ነበር፤ ሉቃ. 8:2፤ ማር. 15:40:41። ይህች ሴት ለክርስቶስ መስቀልና መቀበሩ ምስክር ነበረች፤ ማቴ. 27:55:56:61፤ ማር. 15:40-47፤ ዮሐ. 19:25፤ ማቴ. 28:1-10፤ ማር. 16:1-8፤ ሉቃ. 24:10። ከትንሣኤው በኋላ በእትክልት ቦታ ለብቻዋ ክርስቶስ ታያት፤ ዮሐ. 20:1-18።

6. ማርያም የታናሹ ያዕቆብና የዮሳም እናት፤ እርሷም ለክርስቶስ ስቅለትና መቀበሩ ምስክር ነበረች፤ ማር. 15:40:47፤ 16:1፤ ሉቃ. 24:10።

7. ማርያም፤ የቀለዮሳ ሚስት። ጌታ በተሰቀለ ጊዜ ከመስቀሉ አጠገብ ቆማ ነበር፤ ዮሐ. 19:25። ምናልባት ይህችና በ6 ላይ የተጠቀሰችው አንድ ይሆኑ ይሆናል።

8. ማርያም፤ የማርቆስ እናት፤ ሐ.ሥ. 12:12።

ማርዳ፤ ከወርቅ ከሌላም የሚሠራ በአንገት የሚደረግ ጌተ፤ ዘጸ. 35:22።

ማርግ፤ ከአሰር አጠገብ የነበረ ሐይቅ። በማርግ አጠገብ ኢየሱስ ከነፃናውያንን አሸነፈ፤ ኢየሱስ 11:5-7። በኋላም ሐይቁ «ሁለህ» ተብሏል። ዛሬ የእስራኤል መንግሥት ሐይቁን ወራጅ ስላደረገው አንዳንድ ኩራዎች ብቻ ቀርተዋል።

ማሰርና መፍታት፤ በእስራኤል የነበሩ ሕግ አዋቂዎች በውሳኔ ታሰረ ሲሉ ተከለከለ፤ ተፈታ ሲሉ ደግሞ ተፈቀደ ማለታቸው ነበረ። በዚህ አንፃር ጴጥሮስና ሐዋርያት በክርስቶስ ያመነ ኃጢአቱ የተሰረዩለት፤ ያላመነ ግን ያልተሰረዩለት መሆኑን ለመግለጥ እንዲሁም በጠቅላላ የወንጌልን ትምህርት ለመወሰን ሥልጣን ተሰጣቸው፤ ማቴ. 16:19፤ ዮሐ. 20:23። ይህንም ወንጌልን በመስጠትና በማስተማር ፈጸሙ። ቀጥሎም ማሰርና መፍታት ስለ ሰው የተሰጠውን ውሳኔ ያመለክታል። የቤ.ክ. ሰዎች ማስጠንቀቂያዎችን ከሰጡና ነገሩን ካጠኑ በኋላ ሰውን ከማነበራቸው ለማስወጣት ወይም ለመቀበል ሥልጣን ተሰጥቷቸዋል፤ ማቴ. 18:15-20፤ ዮሐ. 20:23። «ግዝት» ይመ.

ማሳህ፤ ፈተና ማለት ነው። እስራኤል በራፊዲም በውሃ እጦት ምክንያት እግዚአብሔርን ስለተፈታተኑ ቦታው «ማሳህ» ተባለ፤ ዘጸ. 17:1-7፤ ዘጸ. 6:16፤ 9:22፤ 33:8።

ማሳት፤ ሰውን ትክክለኛ አለማድረግ ወይም

ዐውቆ ማታለል፤ ዘፍ. 3:13፤ ዮሐ. 7:12:47፤ ራእ. 20:10። «ሐሰተኞች» ይመ.

ማስተስረያ፤ የይቅርታ ማስገኛ። እግዚአብሔር ጻድቅና ቅዱስ ስለሆነ ቀጣው በኃጢአተኛው ላይ ይኖራል። ሰው ከእግዚአብሔር ጋር እንዲታረቅ፤ ኃጢአቱን የሚሸፍን፤ የእግዚአብሔርንም ቀጣ የሚመልስ ማስተስረያ ያስፈልገዋል። ይህ ማስተስረያም የእግዚአብሔርን ጽድቅ አይቃረንምና በዚህ መሠረት እግዚአብሔር ይቅር ይላል። እስከ ክርስቶስ ሞት ድረስ የሚሠዋው የእንስሳት ደም ለሰው ኃጢአት ማስተስረያ ነበር፤ ዘጸ. 30:10፤ ዘኁ. 16:47። በእርግጥ የእንስሳት ደም ለዚህ የዋለው በራሱ ኃይል ሳይሆን ወደፊት ሊመጣ የነበረውን የክርስቶስን ደም በጥላኑን ለማመልከት ነው። ዛሬ ግን ለአማኞች የኃጢአታቸው ማስተስረያ የክርስቶስ ደም ብቻ ነው፤ ሮም 3:25፤ ዕብ. 9:11:12:22፤ 1ዮሐ. 2:2፤ 4:10። «መሥዋዕት»፤ «ደም» ይመ.

የማስተስረያ በዓል፤ የእስራኤል ሕዝብ በሰባተኛው ወር በዐሥረኛው ቀን (ጥቅምት 10 ቀን ገደማ) ሥራቸውን ሁሉ ትተው ይጸሙ ነበር። በዚህ ቀን ኃጢአታቸውን ይናዝዛሉ። ሊቀ ካህናትም የማዕረግ ልብሱን አውልቆ ሌላ ልብስ በመልበስ መጀመሪያ ለራሱና ለካህናት፤ ቀጥሎም ለሕዝቡ መሥዋዕት ያቀርባል። በየዓመቱ በዚህ ቀን ብቻ ደሙን ይዞ ወደ ቅድስተ ቅዱሳን ይገባል። ከዚያም በታቦቱ መክደኛ ላይ ደሙን ይረጫል። ስለዚህም የታቦቱ መክደኛ የስርየት መክደኛ ይባላል። ከዚያ ወጥቶ እጆቹን በሚለቀቀው ፍየል ላይ ጭና የእስራኤልን ኃጢአት ያሸከመዋል። ፍየሉም ወደ ምድረ በጻ ተወስዶ ይለቀቃል፤ ዘሌ. 16፤ 23:26-28፤ ዕብ. 9:6-14፤ 13:11:12። የሮም መንግሥት በ70 ዓ.ም. ቤተ መቅደስን ካፈረሰ ወዲህ አይሁድ ይህን በዓል በጸሎትና በጸም ብቻ ያከብሩታል እንጂ መሥዋዕት አያቀርቡም።

ማስታረቅ፤ «ዕርቅ» ይመ.

ማቅ፤ ከፍየል ወይም ከበግ ጠጉር የሚሠራ ልብስ። ሰዎች ሲያገኙ (ዘፍ. 37:34፤ 2ሳሙ. 3:31)፤ ንስሐም ሲገቡ ማቅ ይለብሳሉ፤ 1ነገ. 20:27፤ ነህ. 9:1፤ ማቴ. 11:21።

ማቱሳላ፤ የጻናክ ልጅ። እርሱም የኖላን አባት ሳሚኤን ወለደ። የሕይወቱ ዘመንም ዘጠኝ መቶ ስድሳ ዘጠኝ ዓመት ነበረ፤ ዘፍ. 5:22-27።

ማቴዎስ፤ ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ ነው። በ4ቱ የሐዋርያት ዝርዝሮች በዚህ ስም ሲታወቅ በማቴዎስ ወንጌል ብቻ «ቀራጭ» የሚል ቅጽል ተጨምሮ ተጠርቷል፤ ማቴ. 10:3። ማርቆስና ሉቃስ ሌዊ ብለው በቤተሰቡ ስም ይጠሩታል። የአባቱ ስም እልፍዮስ መሆኑ ተገልጧል። አስነዋሪ በነበረው የቀራጭነት ሥራ ላይ ሳለ ኢየሱስ ሲጠራው ሁሉን ተወ፤ በቤቱም ለኢየሱስና ለቀድሞ ጓደኞቹ ታላቅ ግብዣ አደረገ፤ ማቴ. 9:9-13፤ ማር. 2:13-17፤ ሉቃ. 5:27-29። ከዚህም በኋላ ኢየሱስ በቤቱ

የተገለገለ ይመስላል፤ ማቴ. 9፥28፤ 13፥1-36፤ 17፥25። የማቴዎስ ቃላት በመ.ቅ. አልተጠቀሱም። ማቴዎስ ቀራጭን እንኳ በሚመርጥ በእግዚአብሔር ጸጋ እየተደነቀ መላ ሕይወቱንና ያለውን ሁሉ ለክርስቶስ አገልግሎት የሰጠ ትሑት ሰው መሆኑ ይታያል።

ቀራጭ ቀረጥ ሲሰበሰብ

እንደ ጥንት ቤ.ክ. ትውፊት የመጀመሪያውን ወንጌል የጻፈው ማቴዎስ ነው። ዛሬ አንዳንድ ሊቃውንት ይህን አሳብ ባይቀበሉትም የወንጌሉ አጻጻፍ በጥንቃቄ ከሚጽፍና ከሚሠራ፤ ወደ ወንጌላዊነት ከተለወጠ ቀራጭ አሠራር ጋር ይስማማል። የማቴዎስ ወንጌል የተጻፈባቸው ዘመናት በብዙ ሊቃውንት የተለያዩ እንደሆኑ ቢጠቀስም፤ አንዳንዶች ማቴዎስ ወንጌሉን የጻፈው ከ50 ዓ.ም. በፊት እንደሆነ ሲያመለክቱ፤ ሌሎች ግን ጸሓፊው የማርቆስን ወንጌል ተመልክቶ ኢየሩሳሌም ከወደቀችበት ከ70 ዓ.ም. በኋላ እንዳዘጋጀው ይናገራሉ።

የማቴዎስ ወንጌል፤ ከመወለዱ ጀምሮ ታላቁን ተልእኮ እስከሚሰጥ ያለውን የክርስቶስን ታሪክ ይተርካል። ይህንም ሲያደርግ ኢየሱስ ስለ መንግሥተ ሰማያት የሰጠውን ትምህርት ከሌሎች ተግባራት ጋር በአምስት ታላላቅ ክፍሎች አያይዞ ያቀርባል፤ ም. 5-7፤ 10፤ 13፥1-52፤ 18፤ 24-25። «ማቴዎስ» ይመ.

ይህ ወንጌል ሲነበብ የሚከተሉት ባሕርያት ይታያሉ ፡-

1. መጽሐፉ በመጀመሪያ ለአይሁድ የተጻፈ መሆኑ በሚቀጥለው ይታያል ፡- ሀ) በትውልድ ሐረግ የእስራኤል ሕዝብ ታሪክ በሦስት ሲከፈል፤ ኢየሱስ የአብርሃምና የዳዊት ልጅ ነው፤ ለ) የልደቱ ታሪክ በዳዊት ልጅ ሕጋዊ አባት በዮሴፍ በኩል ይተርካል፤ ሐ) ከብ.ክ. ከ40 የትንቢት ቃላት በላይ ተጠቅሰው መፈጸማቸው ተብራርቶ ይገለጻል። መ) ኢየሱስ ከዐሥር ጊዜ በላይ የዳዊት ልጅ መሆኑ ተጠቅሷል፤ ሠ) በአይሁድ መካከል ተሰራጭቶ የነበረውን ሐሰተኛ ወሬ ይከላከላል፤ 28፥11-15።

2. ወንጌል ለዓለም ሁሉ ነው፤ ሀ) ኢየሱስ ሲወለድ አሕዛብ የተወለደበትን ስፍራ ፈልገው በማግኘት አመለኩት፤ ኢየሱስም ከሄሮድስ ሸሽቶ በአሕዛብ ምድር ኖረ፤ ም. 2። ለ) ከአሕዛብ የኢየሱስን በረከት የተቀበሉ ጥቂቶች አልነበሩም፤ 4፥12-16፡24-25፤ 15፥21-28። ሐ) እስራኤል በእግዚአብሔር ዕቅድ በሌላ ሕዝብ ይተካል፤ 21፥33-41። መ) ኢየሱስ ሥልጣኑ በምድር ሁሉ እውን ሲሆን፤ ወንጌል ለአሕዛብ ሁሉ እንዲሰበክ አዘዘ፤ 28፥18-20።

3. ማቴዎስ እንደ ማርቆስና እንደ ሉቃስ ሃያ ያህል ተአምራት ሲተርክ ዋናውን ፍሬ ነገር ሳይለቅ በአጭሩ ይመዘግባቸዋል።

4. በዚህ ወንጌል ብቻ ክርስቶስ መንግሥቱን ቤተ ክርስቲያን ብሎ እንደጠራው ይታያል፤ 16፥18፤ 18፥17።

በዚህ ወንጌል ኢየሱስ ሕግና ነቢያትን የሚፈጽም ጻድቅ፤ አዲስ ኪዳንን የሚሰጥ ሁለተኛ መሴ፤ በብ.ክ. ትንቢት የተነገረለት መሲሕ፤ ለዘለዓለም የሚነግሥ ዳዊት፤ ሰይጣንንና ሞትን የሚያሸንፍ የቤ.ክ. መሥራችና በሰማይና በምድር ሥልጣን ያለው የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑ ተገልጧል፤ 5፥17-20፤ 5፥21-22፤ 26፥27-28፤ 22፥21-45፤ 16፥18፤ 28፥18።

የማቴዎስ ወንጌል አከፋፈል እንደሚከተለው ሊሆን ይችላል ፡-

መግቢያ፤ የኢየሱስ ልደትና የአገልግሎት ዝግጅት፤ 1፥1-4፥11።

1. የኢየሱስ ስብከትና አገልግሎት አጀማመር፤ ስለ መንግሥቱ አባላት፤ ሀ) ጠባይ፤ ለ) ሕግ አፈጻጸም፤ ሐ) ሃይማኖት፤ መ) ፍርድ የሰጠው ትምህርት፤ 4፥12-7፥29።

2. ኢየሱስ በተአምራቱ ሥልጣኑን ማሳየቱና ስለ መንግሥቱ አገልጋዮች አሠራር የሰጠው ትምህርት፤ 8፥1-10፥42።

3. ኢየሱስ አገልግሎቱን ሲፈጽም ያጋጠመው የፈረሳውያን ተቃውሞና በምሳሌዎች ስለ መንግሥቱ እድገት የሰጠው ትምህርት፤ 11፥1-13፥52።

4. ኢየሱስ ደቀ መዛሙርቱን ለብቻቸው ማስተማሩና ስለ መንግሥቱ አባላት ጥበረት የሰጠው ትምህርት፤ 13፥53-18፥35።

5. ኢየሱስ ገሊላን ለቆ ወደ ኢየሩሳሌም መውጣቱና ስለ መንግሥቱ መምጣት ያስተማረው ትምህርት፤ 19፥1-25፥46።

6. የኢየሱስ አገልግሎት ፍጻሜ፤ ኢየሱስ ለደቀ መዛሙርቱ የተናገራቸው የመጨረሻ ቃላት፤ መያዙ፤ ሕማማቱና ትንሣኤው፤ 26፥1-28፥15።

መደምደሚያ፤ የታላቁ ተልእኮ አደራ፤ 28፥16-20።

ማትረፊያ፤ ጥቅም፡ ዋጋና ክብር ማግኛ ተብሎ ሊተረጎም ይችላል፤ 1ጢሞ. 6፥4-6። አሳቡ በ1ጢሞ. 4፥7-8 ላይ በግልጽ ተብራርቷል።

ማኅበር፤ ሕዝብ በአንድነት ሲተባበር ማኅበር ይባላል። ብዙ ጊዜ የእስራኤል ሕዝብ በጠቅላላው ማኅበር ይባላሉ፤ ዘጸ. 35፥1፤ ዘሌ. 4፥13፤ ዘጥ. 10፥2። በአ.ኪ. የእግዚአብሔር ማኅበር ቤተ ክርስቲያን በሚለው ቃል ተተርጉሟል። ይህም ስያሜ በሰማይ ላለው የቅዱሳን አንድነት መጠሪያ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ዕብ. 12፥23።

ማኅተም፤ ማተሚያ፤ ከወርቅ፣ ከብር፣ ከክብር ማዕድን ወይም ከተራ ማዕድን የሚቀረጽ፣ የእንስሳ የሌላም መልክ፣ የሰው ስምና ማዕረግ የሚገኝበት። ሰዎች በአንገታቸው ያንጠለጥሉት ወይም በቀለበት መልክ አድርገው በጣታቸው ይይዙት ነበር፤ ሐጌ 2፥23። ነገሩን ለማረጋገጥ ማኅተማቸውን በሰዎች በጭቃ፣ በሽክላ በሌላም ያትማሉ። ማኅተም ሥልጣንን (ዘፍ. 41፥42)፣ ባለቤትነትን ሊያረጋግጥ ይችላል፤ ኤር. 32፥10-14። በንጉሥ ወይም በሌላ ከፍተኛ ባለሥልጣን ማኅተም የታተመ አይለወጥም፤ አሰ. 8፥8፤ ዳን. 6፥17፤ ማቴ. 27፥66። እግዚአብሔር ከዓለም ለይቶ የቃል ኪዳን ተካፋይ ያደረጋቸው ሕዝቡ በሚታይ ምልክት፣ ይኸውም በብ.ኪ. በግዝረት በአ.ኪ. በጥምቀት የሥላሴን ስም በላያቸው በማድረግ እንዲታተሙ አሟል፤ ዘፍ. 17፥7-10፤ ሮም 4፥11፤ ማቴ. 28፥19። የሚታየው ማኅተም ለማይታየውና ለዋናው ማኅተም፣ ማለትም በመገፈስ ቅዱስ ለመታተም ምልክት ነው፤ 2ቆሮ. 1፥22፤ ኤፌ. 1፥13፤ 4፥30። ማኅተም የእግዚአብሔር ወገኖች መሆናቸውንና ለዘለዓለም መዳናቸውን ያረጋግጣቸዋል።

በ1400 ዓመት ክክ.በ. የተቀረጸ፣ የክነዓን ክብ ማኅተምና እትሙ

«የታተመ መጽሐፍ» ወይም «ራእይ» ሲል ገና ያልተገለጠ ምሥጢር ማለት ነው፤ አሳ. 29፥11፤ ዳን. 12፥9፤ ራእ. 5፥1። ጊዜው ሲደርስ ግን ትንቢት በማኅተም አይዘጋም፤ ራእ. 22፥10። በአ.ኪ. በምሳሌነት ማኅተም ለእምነት፣ ለልጅነት ለሌላም ማረጋገጫ ተነግሯል፤ ዮሐ. 3፥33፤ 6፥27፤ ሮም 15፥28፤ ራእ. 7፥2-8።

ማኅፀን፤ በሴት ሆኗ ውስጥ ጽንሰ እስኪወለድ ድረስ የሚያድግበት የአካል ክፍል። በብ.ኪ. ዘመን ሴት ለመፅነስ ባትችል፣ ከእግዚአብሔር እንደመጣና

ለሐዘን እንደ ትልቅ ምክንያት ሲቈጠር፣ እግዚአብሔር ማኅፀንዋን ሲከፍት ግን ትልቅ ደስታን ይፈጥር ነበረ፤ ዘፍ. 20፥17-18፤ 29፥31-32፤ 30፥22-24፤ 1ኛሙ. 1፥5-6፤ ሉቃ. 1፥7-13-14-58።

ማኑሄ፤ የሶምሶን አባት። የሰሙ ትርጉም «ዕረፍት» ማለት ነው፤ መላ. 13፥2-25፤ 14፥3-4-5-10፤ 16፥31።

ማንኩራፋት፤ በሰርን ወይም በአፍንጫ መጮኽ። ቃሉ ለፈረስ ይጠቅማል፤ ኢዮብ 39፥20።

ማኸላት፤ ማኸላት የዕብራይስጥ ቃል ነው (መዝ. 53 እና 88 ርእስ)፣ ትርጓሜው ተረስቷል፣ ሆኖም መዝሙሮች የተዘመሩበትን የዚማ ስልት ያመለክት ይሆናል።

ማዋቀሪያ፤ የጣራ ዋልታ መጋጠሚያ ወይም መጀመሪያ፤ መ.መ. 1፥17።

የማዕዘን ድንጋይ፤ በሕንጻ ክፍል ሁለት ግድግዳዎች የሚገናኙበት «የማዕዘን ድንጋይ» ይባላል። ግንቦች የማዕዘኑን ድንጋይ በጥንቃቄ ያኖረዋል። ግድግዳውም በዚያው ልክ ይሠራል። የማዕዘን ራስ ድንጋይ የሚለው በመሠረቱ ወይም በማዕዘኑ ላይ ያለው ዋና ድንጋይ ነው። በዚህ አንፃር ክርስቶስ የቤ.ክ. የማዕዘን ራስ ድንጋይ ተብሏል፤ መዝ. 118፥22፤ ማቴ. 21፥42፤ ኤፌ. 2፥20፤ 1ኢጥ. 2፥5-7።

ማዕድኖች፤ በብ.ኪ. ዘመን በማዕድን የመጠቀም ዕውቀት ተጀምሮ ነበር። ልዩ ልዩ ብረታ ብረትና ድንጋይ ከመሬት ተቋፍሮ ይወጣ ነበር፤ ዘጥ. 31፥22፤ ዘዳ. 8፥9፤ ኢዮብ 28፥1-11።

1. ብረታ ብረት። ብረት (ዘፍ. 4፥22)፣ ብር (ዘፍ. 13፥2)፣ ቆርቆሮ (ኢሳ. 1፥25)፣ ናስ (ዕዝ. 8፥27)፣ እርሳስ ወይም ዐረር (ዘዘ. 5፥7፤ ዘጸ. 15፥10)፣ ወርቅ፤ ዘፍ. 2፥11።

2. ድንጋዮች። ቡላድ (ሕዝ. 3፥9)፣ ባልጩት ድንጋይ (ኢሳ. 50፥7)፣ አልባስጥሮስ (ማቴ. 26፥7)፣ ዕብነ በረድ (አሰ. 1፥6) ጭንጫ ድንጋይ፤ ዘዳ. 8፥15።

3. ከመሬት የተገኘ ሌላ ዓይነት። አሸዋ (ዘዳ. 33፥19)፣ ቅጥራን (ዘፍ. 6፥14)፣ ዝፍት (ዘፍ. 14፥10)፣ ዲን (ዘፍ. 19፥24)፣ ጨው፤ 2ኛሙ. 8፥13። «የከበሩ ድንጋዮች» ይሙ.

ማዕድ፤ የምግብ ጠረጴዛ፤ 1ነገ. 2፥7። ማዕድን ማገልገል ማለት ለድሆች እርዳታን ማክፈል ማለት ነው፤ ሐ.ሥ. 6፥2። ቅዱስ ቍርባን የሚሰናዳበት የጌታ ማዕድ ይባላል፤ 1ቆሮ. 10፥21። «ገበታ» ይሙ.

ማዕጠንት፤ የዕጣን ማጠኛ፤ ዕብ. 9፥4። «ጥና»፣ «የዕጣን መሠዊያ» ይሙ.

ማዘቢያ፤ የጫማ ማሰሪያ ጠፍር ወይም ሌላ ዓይነት ገመድ፤ ኢሳ. 5፥27፤ ሉቃ. 3፥16።

ማዛሮት፤ የከዋክብት ስም የትኞቹ እንደሆኑ አይታወቅም። አንዳንድ ሰዎች ጠንቋዮች የሚጠነቀሱባቸው ዐሥራ ሁለት ከዋክብት ናቸው ይላሉ፤ ኢዮብ 38፡32።

ማደሪያ፤ በጥንት ዘመን እንግዳ ተቀባይነት የተለመደ እንደ መሆኑ መጠን ሰዎች መንገደኞችን በቤታቸው ተቀብለው ያሳድሩ ነበር፤ ዘጸ. 2፡20፤ ሐ.ሥ. 28፡7። ሆኖም ነጋዴዎች በሚመለሱባቸው መንገዶች ሰውንና እንስሳትን የሚያሳድሩ ማደሪያዎች ይሠሩ ነበር፤ ኤር. 14፡8፤ ሉቃ. 10፡34፡35። «የእግዚአብሔር ማደሪያ» ይመ.

ማጃት፤ በቤት ውስጥ የሚሠራ ክፍል (ንዳ)። የመቃብር ምሳሌ ነው፤ ምላ. 7፡27።

ማኅማ፤ 1. የያፌት ልጅ፤ ዘፍ. 10፡2። 2. ከያፌት ልጅ የተገኘ ወገን ወይም አገር። ማኅማ ከእስራኤል በስተሰሜን የኖሩ ሕዝቦች ከመሆናቸው በቀር ዛሬ እነማን እንደሆኑ ለማወቅ አይቻልም። በሕዝቅኤል አስተሳሰብ ግን በታወቀው ዓለም ዳርቻ የኖሩ ሕዝቦች ነበሩ። በትንቢት ቃል መሠረት በእግዚአብሔር ሕዝብ ላይ ለሚነሡ ምሳሌ ናቸው። የእግዚአብሔርን ሕዝብ በታወቁት ይዋክራሉ። እግዚአብሔር ግን ያጠፋቸዋል፤ ሕዝ. 38፤ 39፤ ራእ. 20፡8።

ማጠፊያ፤ ከወርቅ፡ ከብርና ከሌላም የሚሠራ ላንቃ የሚዞርበት፤ 1ነገ. 7፡50። የሰነፍ ሰው ጠባይ ተገልጦበታል፤ ምላ. 26፡14።

ማጨብጨብ፤ በሚገባ ወይም በማይገባ ጉዳይ ላይ እጅና እጅን በማገናኘት ደስታን መግለጥ፤ 2ነገ. 11፡12፤ ኢዮብ 34፡37፤ መዝ. 47፡1፤ 98፡8፤ ሕዝ. 25፡6፤ ናሆም 3፡17።

ማጫ፤ ወንድ በጋብቻ ጊዜ ለሴት ወይም ለሴቲቱ ወላጆች የሚሰጠው ስጦታ፤ ዘፍ. 34፡12። ወንድ ያልታጨች ልጃገረድ ቢደፍር ሊያገባትም ባይፈልግ ሙሉ ማጫ ይሰጥ ነበር፤ ዘጸ. 22፡16፡19። «እጨ» ይመ.

ሚልኮል፤ የዳዊት ሚስት፡ ከሳኦል ሴቶች ልጆች ታናሹቱ። ዳዊትንም ወደደች፡ ሳኦል ለእርሱ መዳሩ ግን ወጥመድ እንድትሆንው ነበር፤ 1ሳሙ. 14፡49፤ 18፡20-28። ዳዊት ከሳኦል ሸሽቶ እንዲያመልጥ ረዳችው፤ 1ሳሙ. 19፡11-17። ዳዊት በተሰደደ ጊዜ ፈልጦ ለሚባል ሰው ተሰጠች፤ 1ሳሙ. 25፡44። ዳዊት ከነገሠ በኋላ እንደገና አስመጣች (2ሳሙ. 3፡13-16)፤ በእግዚአብሔርም ፊት በዘፈነ ጊዜ ናቸው። ከዚህ የተነሣ ላትወልድ ቀረች፤ 2ሳሙ. 6፡16-23።

ሚምፊበስቲ፤ 1. የዮናታን ልጅ፡ የንጉሥ ሳኦል ልጅ። በልጅነቱ ወድቆ አንካሳ ሆነ። ዳዊት ስለ ዮናታን ብሎ በቤተ መንግሥቱ ተቀብሎ አከበረው፤ የሳኦልን ርስት መለሰለት፤ 2ሳሙ. 4፡4፤ 9፡1-13። ባሪያው ሲባ እርሱን ለዳዊት በማማት በደለው፤ 2ሳሙ. 16፡1-4፤ 19፡24-30። አንዳንዴ

መሪበኦል ይባላል፤ 1ዜ.መ. 8፡34፤ 9፡40። 2. ሪጽፋ ለሳኦል ከወለደቻቸው ሁለት ልጆች አንዱ ነበር፤ 2ሳሙ. 21፡1-14፤ በተለይ ቀ. 8።

ሚምፎስ፤ በብ.ክ. ዘመን የግብጽ መናገሻ ከተማ። ናቡከደነፆር ኢየሩሳሌምን ካፈረሰ በኋላ አያሌዎቹ አይሁድ ወደ ሚምፎስ ተጓዙ፤ ኤር. 44፡1። ነቢያት ሚምፎስ እንደሚጠፋ ተናገሩ፤ ኢሳ. 19፡13-15፤ ኤር. 46፡14፡19። ሚምፎስ ከነበረበት ሠላሳ ኪ.ሜ. ርቆ ካይሮ ይገኛል። ካ. 2. ሰ።

ሚራሪ፤ ከሌዊ ሦስት ልጆች ታናሹ፤ ዘፍ. 46፡11። እስራኤላውያን በምድረ በዳ ሲጓዙ የሚራሪ ወገን የመገናኛውን ድንኳን ሳንቆችና ምሰሶች ይሸከሙ ነበር፤ ዘኁ. 3፡33-37፤ 7፡8። ዳዊት ታቦቱን ወደ ጽዮን ሲያወጣ ያገለግሉ ነበር፤ 1ዜ.መ. 15፡6።

ሚሮብ፤ ከሳኦል ሴቶች ልጆች ታላቁቱ፤ 1ሳሙ. 14፡49። ሳኦል ለዳዊት ሊድራት ተስፋ ከሰጠ በኋላ ለሌላ ሰው ሰጣት፤ 1ሳሙ. 18፡17-19። የወለደቻቸው አምስት ልጆች ተሰቀሉ፤ 2ሳሙ. 21፡1-9፤ በተለይ ቀ. 8።

ሚሮዳክ፤ የአማልክት ንጉሥ የተባለ የባቢሎን ዋና አምላክ፤ ኤር. 50፡2።

በ950 ዓመት ገደማ ከክ.በ. ከድንጋይ የተቀረጸ የሚሮዳክ ምስል

ሚንጦ፤ እንደ ትልቅ ሹካ ጣት ያለው ከድስት ውስጥ ሥጋ የሚወጣበት መሣሪያ፤ ዘጸ. 27፡3፤ 1ሳሙ. 2፡13፡14።

የሜዳ አህያ፤ «አንስሳት» ይመ.

ሜዶን፤ ሚድናውያን፤ ከነነዌ በስተምሥራቅ የነበረ አገርና ሕዝብ። ሜዶን መጀመሪያ በመ.ቅ. ሲጠቀስ በአሦር መንግሥት ውስጥ ነበረ፤ 2ነገ. 17፡6። ነገር ግን አሦር በደከመች ጊዜ ሜዶን ነፃነትን ለአሞር ጊዜ አገኘ፤ ኃይለኛ ሕዝብም ሆነ፤ ኢሳ. 13፡17። በኋላ በፋርስ ንጉሥ በቂርስ ተሸነፈና ከፋርስ መንግሥት ጋር ሕጋቸውና ባህላቸው አንድ እስኪሆን ድረስ ተባበሩ፤ ዳን. 6፡8፡15። ከሜዶን ዘር የነበረው ዳርዮስ በባቢሎን ንጉሥ ሆነ፤ ዳን. 5፡30-6፡28።

በ500 ዓመት ገደማ ከክ. በ. የተቀረጸ የአንድ ሜዶናዊ ቅርጽ

ምልክት፤ የማይታየውን ነገር የሚገልጥና የሚያረጋግጥ። 1. ተአምራት፤ ጌታ ይፈጽማቸው የነበሩት ተአምራት ምልክት ተብለዋል፤ ዮሐ. 2፡11፤ 6፡14፡26-27። የመንፈሳዊ ሕይወት እንጀራ መሆኑን ለመግለጥ እንጀራን አበዛ፤ ዮሐ. 6፡14፡26-27። የዓለም ብርሃን መሆኑን ለመግለጥ ዕውሩን አበራ፤ ዮሐ. 9፡5-7። 2. የእግዚአብሔር የተሰፋ ቃል ምልክት ፡ ቀስተ ደመና፤ ዘፍ. 9፡12። ግዝረት፤ ሮም 4፡11። 3. የእግዚአብሔርን የተሰፋ ቃል የሚጠቁምና የሚያረጋግጥ፤ ኢሳ. 7፡14።

ምልጃ፤ አማለደ፤ መሠረታዊ ትርጉሙ አንዱ ስለ ሌላው መለመን። እነሙሴ በምድር ላይ ሳሉ ስለ እስራኤል ማለዱ፤ ጸሎታቸውም ተሰማ፤ ዘኁ. 14፡19-20። ክርስቶስ ለደቀ መዛሙርቱ ለመነ፤ ሉቃ. 22፡32፤ ዕብ. 5፡7-10። ምእመናን ለሌሎች እንዲለምኑ ታዝዘዋል፤ ፊል. 4፡6፤ 1ጢሞ. 2፡1-2። ክርስቶስ «... ሊያማልድ ዘወትር በሕይወት ይኖራልና ... በእርሱ ወደ እግዚአብሔር የሚመጡትን ፈጽሞ ሊያድናቸው ይችላል»። የእርሱ ምልጃ ግን

እንደ እኛ ልመና አይደለም፤ ምክንያቱም፤ ሀ) አንድ ጊዜ ራሱን መሥዋዕት አድርጎ በማቅረቡ ለምእመናን ፍጹም ደኅንነት አስገኝቶላቸዋል፤ ለ) ለዘለዓለም ሕይወት ሆኖ በሰማይና በምድር ሥልጣንን ሁሉ በመቀበል በአብ ቀኝ ተቀምጧል፤ ሮም 8፡34፤ ዕብ. 7፡25፤ 1ዮሐ. 2፡1። መንፈስ ቅዱስ ደግሞ ለምእመናን ያማልዳል፤ ይህም ለድካማቸው ኃይልን ይሰጣል ማለት ነው፤ ሮም 8፡26። «ማለደ» ይመ.

ምሕረት፤ የእግዚአብሔር የርሳራ ሳሕርይ። ቅጣት ለሚገባው የሚሰጥ ይቅርታ (መዝ. 51፤ 130፡7፡8)፤ ለደካሞች፤ ለበሽተኞች፤ ለድሆችም ቸርነትና እርዳታን ማድረግ ነው፤ ምላ. 14፡21፡31፤ ሆሴዕ 14፡3፤ ሮም 5፡6፤ ማር. 10፡46-52። እግዚአብሔር ከምሕረቱ የተነሣ ስለ እኛ ሲል በመስቀል ላይ እንዲሞት አንድ ልጁን ሰጠ፤ ኤፌ. 2፡4፡5፤ 1ጴጥ. 1፡3። ምእመናን ምሕረት እንዲያደርጉ ታዝዘዋል፤ ያዕ. 2፡1-13፤ ሉቃ. 6፡36፤ ማቴ. 5፡7፤ ሮም 12፡19። እግዚአብሔር ከማናቸውም ነገር ሁሉ ይልቅ ምሕረትን ይወዳል፤ ሆሴዕ 6፡6፤ ሚክ. 6፡8፤ ማቴ. 12፡7። «መሐረ»፤ «ማረ» ይመ.

ምሥራቅ፤ ፀሐይ ጧት የምትታይበት አቅጣጫ። በብ.ክ. ዋናው የቤተ መቅደስ በር በምሥራቅ ነበር፤ እግዚአብሔር በምሥራቅ በኩል ራሱን ለሕዝቅኤል በራእይ ገለጠ፤ ዘኁ. 3፡38፤ ሕዝ. 10፡19፤ 11፡23፤ 43፡2፡4። የምሥራቅ ሰዎች ሲባል ከእስራኤል አገር በስተምሥራቅ አቅጣጫ የሚኖሩ ሰዎች ማለት ነው፤ ኢዮብ 1፡3፤ ማቴ. 2፡1-2። ምሥራቅ ከምዕራብ እንደሚርቅ ማለት በፍጹም የራቀና የተለየ ማለት ነው፤ መዝ. 103፡12።

የምሥራቅ ነፋስ፤ በግብጽ። በእስራኤልም በኩል የሚነፍስ የሞቀ ነፋስ። ከምድረ በዳ ስለሚነፍስ ሁሉን ያደርቃል፤ ዘፍ. 41፡6፤ ሕዝ. 17፡10። በምላሌነት ስለ እግዚአብሔር ፍርድ ይናገራል፤ ኢሳ. 27፡8፤ ኤር. 18፡17።

ምሥጢር፤ በሰዎች ምርመራ ሳይሆን በእግዚአብሔር አንዳንድ ጊዜም በሰው ሊገለጥ የሚችል። ለሰዎች ያልተገለጠ በእግዚአብሔር ዘንድ ታውቆ ያለ ምሥጢር ይባላል፤ ዘዳ. 29፡29። አንዳንድ ጊዜ በእ.ክ. ምሥጢር ማለት የምላሌ ወይም የቃል ትርጉም ማለት ነው፤ ማቴ. 13፡11-13፤ 1ቆሮ. 2፡7፤ ራእ. 1፡20፤ 17፡5፡7፤ ኤፌ. 5፡32። ለተመረጡት የምሥጢር መክፈቻ ተሰጣቸው፤ ማር. 4፡11።

አብዛኛውን ጊዜ ምሥጢር ሲባል ለብዙ ዘመናት ተሰውሮ የኖረ እሁን ግን በወንጌል የተገለጠ ከእግዚአብሔር የወጣ የእውነት ቃል ትምህርት ማለት ነው፤ ሮም 16፡25፡26፤ 1ቆሮ. 15፡51፡52፤ ቆላ. 1፡26፤ 2ተሰ. 2፡7። የወንጌል ምሥጢር እግዚአብሔር በክርስቶስ በኩል ደኅንነትን ለዓለም ሁሉ ማቅረቡ ነው፤ ኤፌ. 1፡9፤ 3፡3-6፤ 6፡19፤ ቆላ. 4፡3፡4፤ 1ጢሞ. 3፡16።

ምሪት፤ «መራ» ይመ.

ምሪት፤ የልጅ ሚስት። የልጅ ሚስት ምሪት የምትባለው ለባልዋ አባትና እናት ብቻ ነው። ለሌሎች ግን ለምሳሌ ለባልዋ ወንድሞች ዋርሳ፤ ለእንቶቹ አይት ትባላለች። ከምሪት መድረስ ተከልክሏል፤ ዘፍ. 18+15። ይሁዳ ከምሪቱ ልጆችን ወለደ፤ ዘፍ. 38+12-30። ክርስቶስን በማመንና ባለማመን ምክንያት ዐማትና ምሪት እንደሚለያዩ ራሱ ክርስቶስ ተናገረ፤ ሉቃ. 12+53።

ምርኮ፤ በጦርነት አንደኛው ወገን ሲያሸንፍ የሚወስደው ሀብት፤ እንስሳ ሰው ... ወዘተ፤ ዘፍ. 20+14-18። አብርሃም የምርኮው ዐሥራት ሰጠ፤ ዘፍ. 14+20። ዳዊት ወደ ጦርነት የሄዱ ከጓዝ ጠባቂዎች ጋር ምርኮውን በአንድነት እንዲካፈሉ አዘዘ፤ 1ኛው. 30+21-25። ክርስቶስ አብረውት ድል ከሚነሡ ጋር ምርኮን ይካፈላል፤ ኢሳ. 53+12። «እርም» ይመ.

ምርጫ፤ ሰውም የራሱ ፈቃድ ስለሚኖረው እንደ ተፈጥሮው፤ ጠባዩና ሁኔታው ትልቅ ወይም ትንሽ ነገርን መርጦ መኖር ይችላል፤ ዘፍ. 6+2፤ 13+11፤ ሉቃ. 6+13፤ 10+42፤ 14+7፤ ሐ.ሥ. 6+5። «ነፃ ፈቃድ»፤ «እግዚአብሔር 6» ይመ.

ምሳሌ፤ አንድን ነገር ግልጥ ለማድረግ ሲፈለግ የሚቀርብ ማስረጃ፤ ማብራሪያና መግለጫ። ምሳሌ ነገር እንዳይረሳ ያደርጋል፤ በይበልጥም ያብራራል፤ ሰው እንዲያስብበት ይቀሰቅሳል። ዘዘፍ. 10+9 ጀምሮ ብዙ ምሳሌዎች ይገኛሉ። ሰሉሞን ብዙ ምሳሌዎችን ተናግሯል፤ 1ኛ. 4+32-33። ከሁሉም በላይ ክርስቶስ አብዛኛውን ጊዜ በምሳሌ አስተማረ፤ ማቴ. 13+35። ምሳሌዎችም የታወቁ ናቸው፤ ማር. 4+33-34። ምሳሌ አስተዋይን ብለህ ያደርጋል፤ የማያስተውልን ግን በድንቁርና ያጨልማል፤ ማር. 4+10-12።

ምሳሌን ለመተርጉም ጥንቃቄ ያስፈልጋል። በተለይ ሦስት ዓይነት ምሳሌዎች አሉ፤ እንደየዓይነታቸው ይተረጉማሉ። (ሀ) እንደ ተረት ያለ አጭር ምሳሌ፤ ለምሳሌ ያህል ኢየሱስ «መልካም እረኛ እኔ ነኝ» ሲል እረኛ በጎቹን እንደሚጠብቅ ተከታዮቹን ይጠብቃል ማለት ነው። (ለ) ብዙ ድርጊት የሚገኝበት፤ ለድርጊቱም ትርጉም የሚሰጥ ምሳሌ፤ ለምሳሌ ያህል የዘራው ምሳሌ ይህን ያሳያል፤ እያንዳንዱ ቃል ትርጉም አለው፤ ማቴ. 13+3-9-18-23። (ሐ) ብዙ ድርጊትና አሳብ የሚገኝበት ለየድርጊቱና ለየአሳቡ ትርጉም የማይሰጥ ምሳሌ፤ ይህን ለመተርጉም ምሳሌው የተነገረበትን ምክንያት ማስተዋል ያስፈልጋል። የግርጌ-ጉን ሳምራዊ ምሳሌ ይመ. (ሉቃ. 10+25-37)። ለስም የተጠቀሱ ቃላት ወይን፤ ዘይት፤ አህያ፤ ዲናር ... ወዘተ. የምንና የምን ምሳሌዎች ናቸው ብለን ብንጠይቅ የፈለግነውን ምሥጢር ልናገኝባቸው እንችላለን። ክርስቶስ ምሳሌውን የተናገረው የሕግ አዋቂውን ጥያቄ ለመመለስ ነው። እንግዲህ ይህ ታሪክ የሰው ባልንጀራ ግን እንደሆነ ያሳያል። ወይን ዘይት ... ወዘተ.

የሰውዬውን ችርነት ያሳያሉ እንጂ ለእያንዳንዳቸው ልዩ ትርጉም አይኖራቸውም።

ምሳሌ፤ የኢየሱስ ክርስቶስ ምሳሌዎች፤ ካስተማረባቸው መካከል ዋናዎቹ በገጽ 58 ሰንጠረዥ ላይ ይታያሉ።

ምሳሌ፤ መጽሐፈ ምሳሌ፤ ከጥንት ጀምሮ የያገሩ መምህራን ትምህርታቸውን በምሳሌዎች አማካይነት ሲያስተምሩ ቆይተዋል፤ በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ጥበበኛው ሰሉሞን እግዚአብሔርን የሚፈራ ሰው እንዴት መኖር እንደሚገባው ያስተምራል። ምሳሌዎቹ የሰውን ሕይወት በየክፍሉ እየነኩ ተገቢውን አካሄድ ያመለክታሉ፤ ዋና ትምህርታቸውም እንዲህ የሚል ነው፡- «ጥበብ ከእግዚአብሔር ጋር በመተባበር ዕውቀትንና ማስተዋልን አግኝቶ በሥራ ላይ ማዋል ነው።»

ይሁን እንጂ ምሳሌዎቹ ሁሉ የሰሉሞን አይደሉም። የ«ጠቢባን»፤ የአጉር፤ የልሙኤልም አሉ፤ 22+17፤ 24+23፤ 30+1፤ 31+1። ከምዕራፍ 1 አንሥቶ እስከ 9 መጨረሻ ድረስ ምክር ሰጪዋ ራስዋ ጥበብ ናት። በጉዳና ትሙኸላች፤ ከከተማይቱ ከፍተኛ ስፍራ ላይ ትጠራለች (1+20፤ 8+1-3፤ 9+1-3)፤ ቢሆንም የምትሰጠው ትምህርት የሰሉሞን ነው። ቀጥሎ ከ10-22፤ 16 እና ከ25-29፤ ራሱ ሰሉሞን የፈጠራቸው ምሳሌዎች ናቸው። ከእግዚአብሔር ዘንድ ልዩ ጥበብን እንደ ተቀበለና ሦስት ሺህ ምሳሌዎችን እንደ ተናገረ ታውቋል፤ 1ኛ. 3+10-12፤ 4+29-34። ከእነዚህ ምሳሌዎች ብዙዎቹ በዚህ መጽሐፍ ተጠቃለዋል፤ የይሁዳ ንጉሥ የሕዝቅያስ ሰዎች ሌሎችን ሰበሰቡዋል (25+1)፤ እነዚህም በመጽሐፈ ምሳሌ በመጨረሻዎቹ 7 ምዕራፎች ያሉት ናቸው (25-31)፤ በግዕዝ «መጽሐፈ ተግዛድ» ተብለዋል።

መጽሐፉን መቼ ተጻፈ? ቢባል ምናልባት ሰሉሞን በዘመነ መንግሥቱ ማለትም በ950 ከክ.በ. ጀምሮት ይሆናል፤ የሕዝቅያስም ሰዎች 700 ከክ.በ. ሌሎችን ጨምረዋል፤ አይሁድ 450 ከክ.በ. ከምርኮው ሲመለሱ መጽሐፉን አጠናቀው ሳይጽፉት አልቀሩም።

መጽሐፉ የተጻፈው በግጥም መልክ ነው፤ ምክንያቱም በግጥም የተሰጠ ትምህርት በልብ ስለሚያዝ ነው።

ምሳሌዎቹ ራሳቸውን የቻሉ ናቸውና እያንዳንዱ እየተነበበ ለብቻው ይታሰብበታል እንጂ፤ የተያያዙ ታሪክ እንደሚነበብ ዓይነት ምሳሌዎቹ አይነበቡም። ይሁን እንጂ በዓይነት በዓይነት በአንድ ክፍል ውስጥ ተጠቅልሏልና እያንዳንዱን ምሳሌ ከተመሳሳዩ ክፍል ጋር ማንበብ ይገባል።

ክርስቶስ፤ ጴጥሮስና ጳውሎስ፤ ያዕቆብም መጽሐፈ ምሳሌን ጠቅሰውታል፤ ሉቃ. 14+8-10 ከምሳ. 25+6-7 ጋር፤ 1ጴጥ. 4+18 ከምሳ. 11+31 ጋር፤ 2ጴጥ. 2+22 ከምሳ. 26+11 ጋር፤ ሮሞ 12+20 ከምሳ. 25+21-22 ጋር፤ ያዕ. 4+6 ከምሳ. 3+34 ጋር አነጻጽሩ።

የኢየሱስ ምሳሌዎች	ማቴዎስ	ማርቆስ	ሉቃስ
ከዕንቅብ በታች ያለ መብራት	5÷14-15	4÷21-22	8÷16-11÷33
ልባምና ሰነፍ አናጸዎች	7÷24-27		6÷47-49
በአረጀ ልብስ ላይ አዲስ አራፊ	9÷16	2÷21	5÷36
በአረጀ አቁማዳ አዲስ ወይን	9÷17	2÷22	5÷37-38
ዘሪና የመሬት ዓይነቶች	13÷3-8:18-23	4÷3-8:14-20	8÷5-8:11-15
ሰንዴና አንክርዳድ	13÷24-30:36-43		
የሰናፍጭ ቅንጣት	13÷31-32	4÷30-32	13÷18-19
የተሸሸገ አርሾ	13÷33		13÷20-21
የተሰወረ ሀብት	13÷44		
መልካም ዕንቁላ	13÷45-46		
በባሕር ላይ የተጣለ መረብ	13÷47-50		
የቤት ባለቤት	13÷52		
የጠፋ በግ	18÷12-14		15÷4-7
ምሕረት የማያደርግ ባሪያ	18÷23-34		
የወይን አትክልት ሠራተኞች	20÷1-16		
ሁለት ልጆች	21÷28-32		
የወይን አትክልት ተክራሮች	21÷33-44	12÷1-11	20÷9-18
የሰርግ ግብዣ	22÷2-14		
የበለሰ ዛፍ ምልክቶች	24÷32-35	13÷28-31	21÷29-31
ታማኝና ልባም ባሪያዎች	24÷45-51		12÷42-48
ዐሥር ቈንጃጅት	25÷1-13		
ለሦስት ባሪያዎች የተሰጡ መክሊቶች	25÷14-30		
በጎችና ፍየሎች	25÷31-46		
የሚያድግ ዘር		4÷26-29	
ጌታቸውን የሚጠባበቁ ባሪያዎች		13÷33-37	12÷35-40
አበዳሪና ተበዳሪዎች			7÷41-43
ደጉ ሳምራዊ			10÷30-37
ሦስት ወዳጆች			11÷5-8
ሞኝ ሀብታም			12÷16-21
የማታፈራ የበለሰ ዛፍ			13÷6-9
የግብዣ ስፍራ			14÷7-14
ትልቁ ግብዣ			14÷16-24
የጠፋ ድሪም			15÷8-10
የጠፋ ልጅ			15÷11-32
ልባም መጋቢ			16÷1-8
ሀብታሙና አልዓዛር			16÷19-31
አሠሪ ጌታና ባሪያ			17÷7-10
ነዝናዢ መበሰት			18÷2-8
ፈረሳዊውና ቀራጩ			18÷10-14
ለዐሥር ባሪያዎች የተሰጡ ምናኖች			19÷12-27

ምስል፤ ከእንጨት ወይም ከድንጋይ የተቀረጸ፤ ወይም ከናስና ከብር፤ ከወርቅም ከሌላም በማቅለጫ የተቀረጸ፤ አረማውያን አማልክታቸውን የሚያመልኩበት፤ እስራኤል ምስልን ቀርጸው እንዲያመልኩ ተከልክለዋል። ምክንያቱም እግዚአብሔርን በተፈጠረ ነገር መመስል አይቻልምና ነው፤ ዘጸ. 20:4-6፤ 34:17፤ ዘጸ. 4:15-19፤ ኢሳ. 40:18። እስራኤል ከእግዚአብሔር ሲርቁ ምስሎችን ሠሩና በምስሉ አማካይነት ሊያመልኩት ሞከሩ፤ ዘጸ. 32:1-6፤ 1ነገ. 12:26-29፤ 14:9። አረማውያን በየአገራቸው ብዙ ዓይነት ምስል ይሠሩ ነበር፤ ኢሳ. 30:22፤ 40:20፤ ዳገ. 3:1፤ ሐ.ሥ. 19:24። «ጣዖት» ይመ.

ምስክር፤ 1. ቃል ኪዳን፤ ምልክት፤ መዝሙር ሌላም ምስክር ወይም መታሰቢያ ሊሆን ይችላል፤ ዘፍ. 31:44፤ ዘጸ. 31:19-21:26፤ ኢያሱ 24:27:28፤ ኢሳ. 19:19:20።

2. ሰው እውነተኛ ምስክር መሆን አለበት። ክስ በሁለት ወይም በሦስት ምስክሮች ይጻፍል። ሐሰተኛ ምስክር በሌላው እንዳሰበ በራሱ ይደረግበታል፤ ዘጸ. 5:20፤ 19:15-21፤ 1ጢዋ. 5:19።

3. ምእመናን የክርስቶስ ምስክሮች ናቸው (ዮሐ. 15:27፤ ሐ.ሥ. 1:8)፤ ባይመለከቱ ግን ክፍሉትስ አይመለከቱባቸውም፤ ማቴ. 10:32:33።

ምስጉን፤ የተመለከነ ማለት ነው፤ መዝ. 1:1።

ምስጋና፤ እግዚአብሔርን፤ ሌሎችንም ፍጡራን ከፍ የሚያደርግና የሚያከብር ቃል ወይም ድርጊት፤ ምሳ. 27:21፤ መሳ. 16:24፤ ዘጸ. 15:11። መዝሙረ ዳዊት በምስጋና የተሞላ ነው። በተለይ መዝሙር 111-117 ሃሌ ሉያ ብለው ይጽፈሉ። በአ.ኪ. እግዚአብሔር በመላእክትም በሰውም ሲመሰገን እናገኛለን፤ ሉቃ. 2:13:14፤ ቆላ. 3:16፤ ራእ. 7:9-12፤ 19:5-8። ምእመናን በሁሉ ነገር እግዚአብሔርን እንዲያመሰግኑ ታዝዘዋል፤ 1ተሰ. 5:16-18። ምስጋና የማጉረምረም ተቃራኒ ነው፤ ዘጸ. 16:2-3፤ ዘኁ. 14:26-30።

ምሽግ፤ «ከተማ» ይመ.

ምቀኝነት፤ በሌላ ሰው ተድላ ምክንያት መበላጨት፤ የሰው የሆነውን በናፍቆትና በምኞት መመልከት። ምቀኝነት የሥጋ ሥራ እንጂ የመንፈስ ፍሬ አይደለም፤ ለአማኞችም ይህ ጠባይ ተገቢ አይደለም፤ ማር. 7:22፤ ገላ. 5:21፤ ቲቶ 3:3።

ምትሀት፤ መስሎ የሚታይና ታይቶ የሚጠፋ ረቂቅ መንፈስ። ክርስቶስ ለደቀ መዛሙርቱ በባሕር ላይና በዝግ ቤት በታያቸው ጊዜ ምትሀት መስሏቸው ነበር፤ ማር. 6:49፤ ሉቃ. 24:37።

ምቼ፤ የሚሰማማ፤ ተስማሚ፤ ማር. 6:21፤ ሉቃ. 22:6፤ ሐ.ሥ. 24:25፤ 1ቆሮ. 16:12።

ምናሔም፤ የንጉሥ ዘርያስ ገዳይ የነበረውን

ሰሎሞንን የገደለና ዐሥር ዓመት በእስራኤል ላይ የነገሠ ንጉሥ። የእስራኤል 16ተኛው ንጉሥ ነበረ። ክፉም አደረገ፤ እስራኤልንም ለአሦር ንጉሥ ግብር እንዲከፍሉ አደረገ፤ 2ነገ. 15:14-22።

ምናምንቲ፤ የተናቀ፤ ዝቅተኛ ለቁም ነገር ይሆናል ተብሎ የማይገመት፤ መሳ. 9:4፤ ምሳ. 6:12-15፤ 1ቆሮ. 1:28።

ምናሴ፤ የሰሙ ትርጉም «ማስረሻ» ማለት ነው። 1. በግብጽ አገር ዮሴፍ ከአስናት የወለደው በኩር ልጅ፤ ዘፍ. 41:50:51። ያዕቆብ የዮሴፍን ልጆች ምናሴንና ኤፍሬምን እንደ ራሱ ልጆች ቁጥሮ ባረካቸው፤ በስሞቻቸውም ከእስራኤል ነገዶች ሁለቱ፤ ነገደ ምናሴና ነገደ ኤፍሬም ተብለው ተሰየሙ፤ የኤፍሬም ነገድ ታላቁ ሆነ፤ ዘፍ. 48። የምናሴ ነገድ እኩሌት ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ ለመቀመጥ ወደደ (ዘኁ. 32:33:39:40)፤ የቀሩት የምናሴ ልጆችም ከዮርዳኖስ በስተ ምዕራብ የርስት ድርሻን ተቀበሉ፤ ኢያሱ 17። ጌዴዎንና ዮፍታሑ የተባሉት ጀግናዎች ከምናሴ ነገድ ነበሩ፤ መሳ. 6:11:15፤ 11:1፤ ዕብ. 11:32። «ነገድ» ይመ። ኪ. 3 መ. ሠ.።

2. ከይሁዳ ነገሥታት ዐሥራ አራተኛው፤ የሕዝቅያስ ልጅ፤ 2ነገ. 20:21። ከዐሥራ ሁለተኛው ዓመቱ ጀምሮ ከ687-642 ከክ.በ. ነገሡ። ባዕድ አምልኮትን እየተከተለ ከአሞራውያን ይልቅ ክፉ አደረገ፤ በኢየሩሳሌም ላይ የእግዚአብሔር ቍጣ እንዲመጣ አደረገ፤ 2ነገ. 21:1-18፤ 2ዜ.መ. 33:1-10፤ ኤር. 15:4። የአሦር ንጉሥ ወደ ባቢሎን ማረከው፤ በዚያም ጸለየ። እግዚአብሔርም ምሕረት አደረገለትና ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ፤ ሕዝቡ እግዚአብሔርን እንዲያመልኩ አዘዘ፤ 2ዜ.መ. 33:11-20።

ምናን፤ የጥንት ክብደት መለኪያ፤ ዕዝ. 2:69። በኋላም ምናን ገንዘብን አመለከተ፤ ሉቃ. 19:13። «ክብደት»፤ «ገንዘብ» ይመ.

ምንዝር፤ አመነዘረ፤ አንድ ሰው ከሌላው ሰው የኑር ዓደኛ ጋር ቢገናኝ አመነዘረ ይባላል። በብ.ኪ. የሞት ፍርድ ሊፈረድበት ይቻላል ነበር፤ ዘሌ. 20:10። ሰዎች እግዚአብሔርን ትተው ሌላ አምላክ ሲያመልኩ አመንዝራዎች ይባላሉ፤ ኤር. 3:9፤ ማቴ. 12:39። ኢየሱስም ሴትን በማይገባ መመልከት ምንዝር እንደሆነ አስተማረ፤ ማቴ. 5:27-30። «ዝሙት» ይመ.

ምንደኛ፤ በተወሰነ ደመወዝ የተቀጠረ ሠራተኛ፤ ዘጸ. 24:14:15፤ ኢዮብ 7:1፤ ሚሊ. 3:5።

ምንዳ፤ ደመወዝ፤ ዘፍ. 29:15።

ምኞት፤ ከፍ ባለ ስሜት አንድ ነገርን መሻትና መፈለግ፤ መውደድ። ምኞት ሁለት ዓይነት ነው። 1. የማይገባ ምኞት፤ ዘጸ. 20:17፤ ምሳ. 21:26፤ ኤፌ. 4:19፤ 5:5፤ 1ጢዋ. 6:9። ክፉ ምኞት የኃጢአት ምንጭ ነው፤ ያዕ. 1:14:15። 2. የሚገባ

መልካም ምኞት፤ 1ጴጥ. 2፥2-3፤ ማቴ. 13፥17።

ምክር፤ ስለ አካሄድ ለሰው የሚሰጥ አሳብ፤ ዘኁ. 31፥16፤ መላ. 20፥7፤ 1ነገ. 1፥11-12። እግዚአብሔር ሁሉን የሚያውቅ ስለሆነ አማካሪ አያስፈልገውም፤ ኢሳ. 40፥13-14። በነገሥታት ዘመን አማካሪዎች በቤተ መንግሥት ልዩ ማዕረግ ነበራቸው፤ 2ሳሙ. 15፥12፤ 16፥23፤ 17፥5-14። የአርማትያሱ ዮሴፍ አማካሪ ነበረ፤ ማር. 15፥43። በቤተ ክርስቲያን የአንዳንድ ሰዎች አገልግሎት በተለይ ምክር መስጠት ነው፤ ሮም 12፥8።

ምክራብ፤ የአይሁድ የጸሎት ቤት። በብ.ክ. ዘመን የአይሁድ አምልኮ በኢየሩሳሌም በነበረው ቤተ መቅደስና በሥርዓቱ የተመሠረተ ነበር። ናቡከደነፆር ግን ቤተ መቅደሱን አፈረሰ፤ ሕዝቡንም ወደ ባቢሎን አፈለሰ። ከዚያም ጊዜ ጀምሮ አይሁድ በሚገኙባቸው ስፍራዎች ሁሉ ለጸሎትና ለማኅበረተኛነት ልዩ ቤት ሊሠሩ እንደጀመሩ ይገመታል፤ ሕዝ. 11፥16። በዚህም ሆነ በሌላ በክርስቶስ ጊዜ በእስራኤል አገር በየቦታው በኢየሩሳሌምም ብዙ ምክራቦች ነበሩ። ሐዋርያትም አይሁዶች በተበተኑባቸው ቦታዎች ሲዘዋወሩ አስቀድመው ወደ ምክራቦች ገብተው ወንጌልን ያስተምሩ ነበር፤ ማቴ. 4፥23፤ ሐ.ሥ. 6፥9፤ 9፥2፤ 13፥5-14፤ 14፥1፤ 17፥1-10-17፤ 18፥4፤ 19፥8። ፀሥር የጉለመሱ ወንዶች ሲገኙ ምክራብን መሥራት ይፈቀድላቸው ነበር፤ ቤቴም ትልቅ ወይም ትንሽ ሊሆን ይችላል።

ምክራብ ከውጭ ሲታይ

በየምክራቡ ውስጥ ሕግና ነቢያት የተጻፉባቸው የብራና ጥቅልሎች በአንድ ሣጥን ውስጥ (ታቦት) ይቀመጣሉ። የእግዚአብሔር ቃል ሲነበብ እንባቢው እንዲሰማ በተዘጋጀው ከፍተኛ ቦታ ይቆም ነበር። የክብር ወንበሮች ከዚህ ቦታ ፊት ለፊት ነበሩ፤ ማቴ. 23፥6። ወንዶችና ሴቶች ለየብቻቸው ይቀመጡ ነበር። ምክራብ ለአምልኮና ለትምህርት ለንብረተሰብም መገልገያ ይውል ነበር። ምክራቡ በአለቆቹ ይመራ ነበር፤ ማር. 5፥22፤ ሐ.ሥ. 13፥15፤ 18፥8። ጉባኤውንም የሚመሩ አለቆች ነበሩ (ሐ.ሥ. 13፥15)፤ ጥፋተኛውን እስከ ሠላሳ

ዘጠኝ ግርፋት በመግረፍ ወይም ከምክራብ በማስወጣት ሊቀጡ ሥልጣን ነበራቸው፤ ዮሐ. 9፥34፤ 2ቆሮ. 11፥24። የምክራቡ አገልጋይ ልጆችን ያስተምራል፤ ጥቅልሎችን ያቀርባል፤ ጥፋተኞችን ይገርፋል፤ ሌላውንም የአለቆች ትእዛዝ ይፈጽማል፤ ሉቃ. 4፥20። በየሰንበቱ ሕዝቡ ሁሉ በምክራብ ይሰበሰቡ ነበር፤ ሉቃ. 4፥16፤ ሐ.ሥ. 15፥21። በዚያን ጊዜ በአምልኮታቸው ውስጥ ጸሎት ከሕግና ከነቢያት ንባብ፤ የዳዊትን መዝሙራት መዘመር፤ ስብከትና ቡራኬም ነበረ።

በምክራብ ውስጥ ብ.ክ. ሲነበብ

ምዋርተኛ፤ ጋኔን በመጥራት የእንስሳትን ደምና ብልቶች በማየት፤ በአራዊት ጩኸት ወይም ሌላ ነገር በመመልከት የሆነውን ወይም የሚመጣውን ነገር እገልጣለሁ የሚል ጠንቅይ፤ ዘዳ. 18፥10፤ 1ሳሙ. 6፥2፤ 2ነገ. 17፥17፤ ኢሳ. 44፥25፤ ሆሴዕ 4፥12፤ ሐ.ሥ. 16፥16-18። «ጥንቆላ» ይመ.

ምዕራፍ፤ 1. የመጽሐፍ ክፍል። 2. የርቀት መለኪያ፤ ሉቃ. 24፥13። አንድ ምዕራፍ የኪሎ ሜትር አምስተኛ ነው። «ርዝመት» ይመ.

ምዝምዝ፤ እንደ ዘንግና እንደ ገመድ ዓይነት ሆኖ የተነጠረ የወርቅ ሽቦ፤ ምሳ. 8፥19፤ መ.መ. 5፥11-15።

ምድረ በዳ፤ ደረቅ አገር። የእስራኤል ሕዝብ በምድረ በዳ አርባ ዓመት ኖሩ፤ ዘዳ. 32፥10። ክርስቶስ በምድረ በዳ ተፈተነ፤ ሉቃ. 4፥1-2። ሰው የማይገኝበት ገለልተኛ ቦታንም ያመለክታል፤ ማር. 6፥35-36።

ምድር፤ ባሕር የሌለበት የብሰ፤ ዘፍ. 1፥10። ከዚህም ሌላ ቃሉ ከለማይ ቦታች ያለውን ሁሉ (ዘፍ. 1፥1)፤ መሬትን (ዘፍ. 2፥7)፤ አገርን (ዘፍ. 45፥18)፤ የዓለም ሰዎችን ሁሉ (ዘፍ. 6፥11) ሊያመለክት ይችላል። ምድር ለመኖሪያ እንድትሆን እንጂ ለከንቱ አልተፈጠረችም፤ እንዲሁም አዲስ

ሰማይና አዲስ ምድር እስከሚተኩ ድረስ የአሁኗ ምድር ጸንታ እንደምትኖር ተጠቅሷል፤ ኢሳ. 45:18፤ መዝ. 1:4፤ ራእ. 21:1።

የምድር መናወጥ፤ መቅ. ልዩ ልዩ
የምድር መናወጥን ይጠቅሳል፤ አንዳንድ ጊዜ ዘመን ይቋጥርባቸዋል፤ አሞጽ 1:1፤ ዘክ. 14:5። እግዚአብሔር ለእስራኤል ለኤልያስም ራሱን በገለጠ ጊዜ ምድር ተናወጠ (ዘጸ. 19:18፤ 1ነገ. 19:11)፤ ኢየሱስ ከሞት በተነሣም ጊዜ ምድር ተናወጠ፤ ማቴ. 27:51-53፤ 28:2። የምድር መናወጥ የእግዚአብሔር የፍርድ ቀን ምሳሌ ሊሆን ይችላል፤ መላ. 5:4፤ መዝ. 77:18፤ ኢሳ. 29:6።

ምድያም፤ አብርሃም ከከጡራ የወለደው የአምስት ወገን አባት። አብርሃም ከከነዓን ወደ ምሥራቅ ላከው፤ ዘፍ. 25:1-6። የምድያም ዘሮች በአባታቸው ስም ታወቁ፤ ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅና ከከነዓን በስተደቡብ በምድረ በዳ ኖሩ፤ ከእስማኤላውያን ጋር ተባበሩ። ዮሴፍ ለምድያም ነጋዴዎች ተሸጠ፤ ዘፍ. 37:28:36። ሙሴ የምድያምን ልጃገረድ አገባ፤ ዘጸ. 2:21፤ 3:1። የምድያምን ሰው በምድረ በዳ እንዲመራው ጠየቀ፤ ዘኁ. 10:29-32። የምድያም ሽማግሌዎች ከሞዓብና ከሴዎን ጋር እስራኤልን ተቃወሙ፤ ዘኁ. 22:4፤ ኢያሱ 13:21። በመላፍንት ዘመን ምድያማውያን በጌዴዎን ተሸነፉ፤ መላ. 6:1-8:21፤ መዝ. 83:9።

የምድያም ነጋዴዎች

ምድጃ፤ በድንጋይ ይወራል፤ በጭቃም ይለሰናል፤ በላዩ ምጣድ ተጥዶ ዳቦ ይጋርበታል ወይም ማዕድናት ይቀልጡበታል። ምድጃ ሁለት ዓይነት ነው። ምድጃው በእሳት ከሞቀ በኋላ ጋጋሪው እሳቱን አውጥቶ ሊጡን በላዩ ያስቀምጣል። ወይም የምድጃው ታችኛው ክፍል ለእሳት፤ ላይኛው ደግሞ ለሊጥ ይሆናል፤ ሆሴዕ 7:4-7፤ ኤር. 11:3-4። «እቶን» ይመ.

ምግብ፤ በመጀመሪያ ሰው ማናቸውንም ዓይነት የእህልና የዋፍ ፍሬ አታከልትም ለመብላት ተፈቀደለት፤ ዘፍ. 1:29። ከጥፋት ውሃ በኋላ ሥጋን መብላት ጀመረ፤ ዘፍ. 9:3። በመሴ ሕግ ለምግብ

የሚሆን የሥጋ ዓይነት ተወሰነ፤ ዘሌ. 11። የምግብ ዓይነትና አቀራረብ እንደ አገሩና እንደ ኅብረተ ሰቡ ልዩ ልዩ ነበር። ነገሥታት ትልቅና ሰፊ ግብዣ ያደርጉ ነበር (እስ. 1:2-5)፤ ብዙ ሰዎች ከማዕዳቸው ይበሉ ነበር፤ 2ሳሙ. 9:7፤ 1ነገ. 4:22:23፤ 18:19፤ ነህ. 5:17-19።

ሴቶች ዳቦ ሲጋግሩ

የማዕድ ሰዓት፤ በግብጽ ዋናው የምግብ ጊዜ እኩለ ቀን ላይ ነበር፤ ዘፍ. 43:16። በእስራኤል ግን ተራው ሕዝብ ትንሽ ምግብ ይዞ ወደ ሥራው ይሄድ (ሩት 2:14)፤ ማታም እንደ አቅሙ እራት ይበላ ነበር፤ ሩት 3:7። በክርስቶስ ጊዜ አይሁድ በቀን ሁለት ጊዜ መብላት ለምድረ ነበር፤ ሉቃ. 14:12። ወንዶችና ሴቶች በአንድነት ይበሉ (ኢዮብ 1:4)፤ ብዙ ጊዜም አንድ ዓይነት ምግብ ብቻ ያዘጋዱ ነበር፤ ሉቃ. 10:38-42።

በማዕድ ጊዜ አቀማመጥ፤ በአብርሃም ዘመን ሰዎች በመሬት ላይ ተቀምጠው ይበሉ ነበር (ዘፍ. 18:8፤ 37:25)፤ በኋላም ዕብራውያን በጠረጴዛ አጠገብ ተቀምጠው መብላት ጀመሩ፤ 1ነገ. 13:20። በግሪክ ዓለም ታላላቅ ሰዎች በአልጋ ተጋድመው ይበሉ ነበር፤ እስ. 7:8። ሰዎች በግብዣ ጊዜ በአጭር ማዕድ በሦስት አቅጣጫ በተዘረጉ ፍራሾች ላይ ጋደም ብለው ይበሉ ነበር። በአንድ ፍራሽ ከ3-5 ሰዎች ሊቀመጡ ይችላሉ። በማዕድ ላይ ካለው ወጭት በቀኝ እጅ ያጠቅሳሉ። ቅርሶ ማጥራስ የአክብሮት መግለጫ ነበር፤ ዮሐ. 13:22-26። «ቅዱስ ቀርባን» ይመ. በግብዣ ላይ ለተጋባዦች እንደ ማዕረጋቸው ቦታ ይሰጣቸው ነበር። በስተግራ መቀመጥ የተከበረ ነበር፤ እንደዚሁም እስከሮች ከሚገቡበት በስተቀኝ የተከበረ ወንበር ነበር፤ ዘፍ. 43:33፤ ሉቃ. 14:8-11።

የማዕድ ሥርዓቶች፤ ከምግብ በፊት የተጋባዦች እግርና እጅ አለማስታጠብ እንደ ጉድለት ይቋጠር ነበር፤ ማር. 7:3፤ ሉቃ. 7:44። አይሁድ ከምግብ በፊት እግዚአብሔርን ያመሰግናሉ። ጋባዦም ምግቡን ያካፍላል፤ 1ሳሙ. 9:23:24፤ ማቴ. 15:36፤ ሉቃ. 24:30። ከበሉም በኋላ እግዚአብሔርን ይባርካሉ፤ ዘዳ. 8:10።

የምግብ ዓይነቶች፤ ሰዎች ስለ ምግብና መጠጥ ሲያስቡ ዋና ዋና ነገሮች እህል፣ ወይንና ዘይት ነበሩ፤ ዘዳ. 7፡13፤ ነህ. 5፡11፤ ሆሴዕ 2፡10። የምግብን ዓይነት በአምስት አርእስት ለማጠቃለል እንችላለን።

1. እህል፤ ዘፍ. 26፡12፤ 37፡7። በመ.ቅ. ውስጥ ምስር (ዘፍ. 25፡34)፣ ስንዴ (ዘፍ. 30፡14)፣ ሽንብራ፣ ባቄላ፣ ገብስ (2ኛሙ. 17፡28;29) ጤፍ፣ አጃ (ሕዝ. 4፡9) ተጠቅሰዋል። ከእነዚህም እንጀራ (ዘፍ. 21፡14)፣ ቂጣ (ዘዳ. 12፡8)፣ እንጉቻም (መሳ. 7፡13)፣ ተዘጋጅቶ ይበላል። ቆሎው ተቆልቶ ወይም ጥሬውን ወይም በእሸትነቱ የሚበላ እህልም አለ፤ ኢዮሱ 5፡11፤ ዳን. 1፡16፤ ማቴ. 12፡1።

2. አታክልት፤ ዘፍ. 1፡29። ቀይና ነጭ ሽንኩርት፣ በጢሕ፣ ኩራት፣ ዱባ (ዘኁ. 11፡5) ጐመንም ተጠቅሰዋል (ምሳ. 15፡17)።

3. ፍራፍሬ፤ ዘፍ. 1፡29። ለውዝ፣ በለስ፣ ተምር፤ ዘፍ. 43፡11። ሮማን፣ ወይን (ዘኁ. 13፡23)፣ ወይራ (ዘዳ. 23፡11)፣ እንኮይም ተጠቅሰዋል፤ ምሳ. 25፡11። የወይን ዘቢብም የታወቀ ነው፤ 1ኛሙ. 25፡18።

4. ሥጋና ከእንስሳ የሚገኝ። ሥጋን በመጥበስና በመቀቀል (1ኛሙ. 2፡15)፣ በተቀመመ መረቅም ይበሉ ነበር፤ ሕዝ. 24፡10። ይስሐቅ የታደነ የእንስሳ ሥጋ ይበላ ነበር፤ ዘፍ. 27፡3። በእስራኤል ዘንድ በሬ፣ በግ፣ ፍየል፣ አጋዘን፣ አጭ፣ በራይሌ፣ ድኩላ፣ ንጹሕ ወፍና ዓሣ ይበሉ ነበር፤ ዘዳ. 14፡3-20። ልዩ ዓይነት የሆኑ አራት አንበጣዎች ለመብላት ተፈቅደዋል፤ ዘሌ. 11፡20-23፤ ማቴ. 3፡4። ለልዩ ግብዣ የሰበ ጥጃ (ዘፍ. 18፡7)፣ ፍሪዳም ይዘጋጁ ነበር፤ ሉቃ. 15፡23። ወተት ይጠጣ ነበር፣ ከወተትም እርጎ (ዘፍ. 18፡8)፣ ቅቤ (ዘዳ. 32፡14)፣ አይብም ለጥቅም ይውል ነበር፤ 1ኛሙ. 17፡18። ኢዮብ እንቁላል ይበላ እንደነበር ይገመታል (ኢዮብ 6፡6)፣ ማርም የተወደደ ነበር፤ ዘፍ. 43፡11።

5. ቅመማ ቅመም። ምግብ በጪው (ኢዮብ 6፡6)፣ በማር (ዘሌ. 2፡11)፣ በቅመም ይጣፍጣል። የተጠቀሱ ቅመሞች ሰናፍጥ (ማቴ. 13፡31)፣ አዝሙድ፣ እንስላል፣ ከሙን (ኢሳ. 28፡25-27፤ ማቴ. 23፡23)፣ ጤና አዳም (ሉቃ. 11፡42)፣ ድንበላልም ናቸው፤ ዘዳ. 16፡31። የቀደሙ ሰዎች እንደ ወጥ የሚጠቀሙበት የእንጀራ ማጥቀሻ ነበራቸው፤ ዮሐ. 13፡26። በህምጣጤም ተጠቅመዋል፤ ሩት 2፡14። የምስር ወጥም የተለመደ ነበር፤ ዘፍ. 25፡30-34።

ምጽራይም፤ የዘም ሁለተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 10፡6። ስድስት ልጆች ወለደ፤ 1ዜ.መ. 1፡8-11። የግብጾች አባት እንደሆነ ይነገራል፤ አገሩ በምጽራይም ቋንቋ ምስር ተብሎ ይጠራል።

ምጽዋት፤ ለተቸገሩ አዝና መስጠት። ድሆችን በልግስና መርዳት ታዝዟል፤ ዘዳ. 15፡11። ሰው ሲመጸውት እግዚአብሔር ያያል፣ ይባርካልም። ግን ለታይታና ውለታን በማሰብ ቢደረግ

አይጠቅምም፤ ማቴ. 6፡1-4። ምጽዋት በእግዚአብሔር መንግሥት ዋጋ እንዳለው ጌታችን አስተማረ፤ ሉቃ. 16፡9። ምጽዋት በዚህ ዓለም ለሕይወትና ለበደል ማስወገጃ ይሆናል፤ ዳን. 4፡27። በኢየሩሳሌም ምእመናን ሀብታቸውን ለድሆች ያካፍሉ ነበር (ሐ.ሥ. 4፡32፤ 6፡1-6)፣ ጳውሎስ ለድሆች በየቤ.ክ. ገንዘብ ሰበሰበ፣ የሚነግዱትም ከሚያተርፉት እንዲሰጡ አስተማረ፤ ሮም 15፡25-27፤ 1ቆሮ. 16፡1-4፤ 2ቆሮ. 9።

ምጽጳ (መሴፋ)፤ የጠባቂ ግንብ ማለት ነው። በዚህ ስም ብዙ ቦታዎች ተጠርተዋል። ከእነርሱም የታወቀው ከኢየሩሳሌም በስተሰሜን ስምንት ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኘው የክንዓናውያን ምሽግ ነው፤ ኢዮሱ 15፡38። በዚህ ቦታ ንጉሥ ሳኦል ተመረጠ (1ኛሙ. 10፡17-27)፣ በባቢሎን ንጉሥ የተሾመው የኢየሩሳሌም ገዢ ንዶልያስ በዚህ ስፍራ ተገደለ፤ ኤር. 40፡9-41፡3።

ሞሎክ፤ አምናውያንና ሌሎችም ነገዶች ልጆችን አቃጥለው በመሠዋት ያመለኩት ጣቦት፤ ዘሌ. 18፡21፤ 20፡1-5። ሰሎሞን ለሚስቶቹ የሞሎክን መስገኛ ሠራ፤ 1ነገ. 11፡7።

ምናሌ ለሞሎክ ልጆቹን በእሳት አሳለፈ፣ ኢዮስያስ ግን መስገኛውን አፈረሰ፤ 2ዜ.መ. 33፡6፤ 2ነገ. 23፡10። ነቢያት የሞሎክን አምልኮት ተቃወሙ፤ ኤር. 7፡29-34፤ 19፡1-13፤ ሕዝ. 20፡26-39፤ አሞጽ 5፡26።

ሞሪያ፤ አብርሃም ይስሐቅን ለመሠዋት የሄደበት ተራራ፤ ዘፍ. 22፡2። ሰሎሞን ቤተ መቅደስን በሞሪያ ሠራ፤ 2ዜ.መ. 3፡1። ነገር ግን ቦታው አንድ መሆኑንና አለመሆኑን ለማረጋገጥ አንችልም።

ሞራ ገላጭ፤ ለወደፊት የሚሆነውን ነገር ለማወቅ የእንስሳትን የሆድ ዕቃ በተለይ ጉበትንና ሞራን የሚመረምር ጠንቋይ፤ ዘዳ. 18፡10፤ ዘሌ. 19፡26፤ 2ነገ. 21፡6፤ ሕዝ. 21፡21። «ጥንቆላ» ይመ.

ሞሳሕ፤ 1. የያፌት ልጅ፤ ዘፍ. 10፡2። 2. ከያፌት ልጅ ከሞሳሕ የተገኘ ወገን። ከእስራኤል በስተሰሜን በኩል ይኖሩ ነበር፤ ሕዝ. 27፡13፤ 38፡2-3።

ሞት፤ የነፍስና የሥጋ መለየት ወይም ሕይወትን ማጣት። ይህም በሥጋዊም በመንፈሳዊም ሊሆን ይችላል፤ ማቴ. 8፡22። በአዳም አለመታዘዝ ምክንያት ሞት ወደ ዓለም ገባ፤ ሞት የኃጢአት ውጤት ነውና፤ ሮም 5፡12፤ 6፡23። አዳም ትሞታለህ በተባለው መሠረት ወዲያው በሥጋ አልሞተም፤ ነገር ግን ከእግዚአብሔር በመንፈስ ተለየ፤ ዘፍ. 2፡17፤ 3፡8-19-22-24። ከክርስቶስ ውጭ ያሉ ሰዎች ሙታን ናቸው፤ ሉቃ. 1፡79፤ ኤፌ. 2፡1፤ 1ዮሐ. 3፡14። መ.ቅ. በአንዳንድ ቦታ ከሞት በኋላ ስላለው የሰው ሁኔታ ከባድ ጥያቄ ይጠይቃል፤ ኢዮብ 14፡10-12፤ መዝ. 3፡20-22።

እንደገናም የተረጋገጠ ማስረጃ ይሰጣል፤ ይህም እንደሚከተለው ነው። ሰው በሥጋ ሲሞት ነፍሱ ከሥጋው ከተለየ በኋላ ወደ እግዚአብሔር ይመለሳል፤ ፍርድንም ይቀበላል፤ መዝ. 12፥7፤ 2ቆሮ. 5፥1-5፤ ፊል. 1፥21-23፤ ዕብ. 9፥27፤ ያዕ. 2፥26። ከሞት በኋላ ትንሣኤ ስላለ ሞት እንቅልፍ በሚል ቃል ተገልጧል፤ 1ነገ. 2፥10፤ ሐ.ሥ. 7፥60። ሰው ሲሞት ነፍሱ አያንቀላፋም፤ ሉቃ. 16፥23-24፤ ፊል. 1፥21-23፤ ራእ. 6፥9-11፤ 20፥4። ጌጢአተኞች በፍርድ ዕለት ለዘላለም ከእግዚአብሔር ፊት በእሳት ባሕር ይጣሉ፤ ይህም ሁለተኛ ሞት ይባላል። ሥቃያቸውም እያልቅም፤ ኤር. 20፥11፤ ዳን. 12፥2፤ ማር. 9፥45፤ 2ተሰ. 1፥9፤ ይሁዳ 7፤ ራእ. 14፥11፤ 20፥6-14።

ክርስቶስ ግን በሞቱ ሞትን ሽርአል፤ የሞትን ፍርሃትና ሙጊያ አስወግዷል፤ 1ቆሮ. 15፥53-57፤ 2ጢሞ. 1፥10፤11፤ ዕብ. 2፥9፤14፤15፤ ራእ. 1፥18። ክርስቶስን አምነው የሞቱ ለዘላለም ከእርሱ ጋር ይኖራሉ፤ ኢሳ. 35፥10፤ 45፥17፤ ዳን. 7፥14፤ 12፥2፤ ሉቃ. 23፥43፤ ዮሐ. 5፥24፤ 1ተሰ. 4፥13-18። ምእመናን በክርስቶስ ዕረፍትን ስለሚያገኙ ሞታቸው ዕረፍት ነው፤ ራእ. 14፥13።

ሞግብ፤ ሎጥ ከታላቅ ሴት ልጁ የወለደው የሞዓባውያን አባት፤ ዘፍ. 19፥37። ሞዓባውያን ከጨው ባሕር በስተምሥራቅ ስለሚኖሩ አገራቸው «ሞዓብ» ተባለ። ካ. 2 ረ።

እስራኤል ወደ ከነዓን ሲጓዙ በአገራቸው እንዲያልፉ አልፈቀዱም፤ መሳ. 11፥17፤18። እስራኤልን እንዲረግም በላዓምን ቀጠሩ፤ ዘኁ. 22-24። በሞዓብና በእስራኤል መካከል ብዙ ጊዜ ጦርነት ነበረ፤ መሳ. 3፥12-30፤ 1ሳሙ. 14፥47፤ 2ሳሙ. 8፥2፤ 2ዜ.መ. 20፥1-30። በባዕድ አምልኮታቸው በተለይ በጣጥታቸው በካሞሽ ለእስራኤል እንቅፋት ሆነዋል፤ ዘኁ. 25፤ 1ነገ. 11፥7፤33፤ ዕዝ. 9፥1፤ ነቢያት ተነበዩባቸው፤ ኢሳ. 15-16፤ ኤር. 9፥26፤ ሕዝ. 25፥9-11፤ አሞጽ 2፥1-2፤ ሶፎ. 2፥8-11። ሩት ሞዓባዊት ነበረች፤ ሩት 1፥4። ሞዓባውያን ወደ እግዚአብሔር ጉባኤ እንዳይገቡ እስከ ዐሥር ትውልድ ድረስ ተወግዘው ነበር፤ ዘዳ. 23፥3-6።

ሞኝ፤ የልባም ተቃራኒ። እግዚአብሔር የለም የሚሉ በዚህ ቃል ተጠርተዋል፤ መዝ. 14፥1። የዓለም ጥበበኞች ወንጌልን እንደ ሞኝነትና ወንጌልን የሚሰብኩትን ደግሞ እንደ ሞኞች ይቋጥራሉ፤ 1ቆሮ. 1፥18-27፤ 2፥14፤ 3፥18-20፤ 4፥10፤ 2ጢሞ. 3፥9። ጳውሎስ በቤ.ክ. ከሚቃወሙት ጋር ሲከራከር አንዳንድ ጊዜ በምጽት አነጋገር ራሱን እንደ «ሞኝ» አድርጎ ተናግሯል፤ 2ቆሮ. 11፥16-21፤ 12፥6፤11።

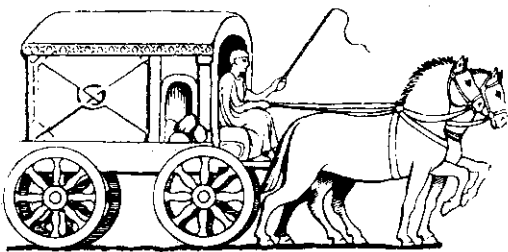
ሞያተኛ፤ በተወሰነ ደመወዝ የተቀጠረ የቀን ሠራተኛ፤ ሉቃ. 15፥19፤ ዮሐ. 10፥12፤13።

ሞገስ፤ የእግዚአብሔር ወይም የሰው መልካም አመለካከት፤ ዘፍ. 6፥8፤ 18፥3፤ 39፥4፤ መዝ. 84፥11፤ ሉቃ. 2፥52፤ ሐ.ሥ. 2፥47። በእ.ክ. ብዙ ጊዜ ሞገስ የሚለው ቃል አሳብ «ጸጋ» በሚለው ይጠቃልላል።

ሠለስቱ ደቂቅ፤ ሦስቱ ወጣቶች።
የሠለስቱ ደቂቅ መዝሙር፤ ሲድራት ሚሳቅና አብደናን በእሳት ውስጥ ተጥለው የዘመሩት መዝሙር። በትልቁ ያማርኛ መ.ቅ. ከዳንኤል 3፥23 ቀጥሎ ታትሟል።

ሠመረ፤ ተወደደ፤ መልካም ሆነ፤ አማረ። ለመሥዋዕት ይነገራል፤ ዘሌ. 1፥3፤4።

ሠረገላ፤ ባለ ሁለት መንኲራዙር፤ በፈረስና በሌላም ዓይነት እንስሳት የሚሳብ፤ ለጭነት፤ ለሰለፍ ለጦርነት የሚጠቅም እንደ ጋሪ ያለ ተጉታች፤ ዘፍ. 41፥43፤ 46፥29፤ 1ሳሙ. 6፥7-16፤ 1ነገ. 22፥34፤ 2ነገ. 5፥9፤ ሐ.ሥ. 8፥28። የእስራኤል

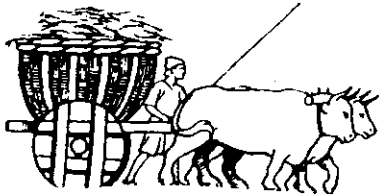
የጭነት ሠረገላ በፈረስ ሲጉተት

ጠላቶች ብዙ ጊዜ በሠረገላዎች ይጠቀሙ ነበር፤ መሳ. 1፥19፤ 2ነገ. 6፥15። እስራኤላውያን ግን እስከ ዳዊት ጊዜ ድረስ ሠረገላ አልነበራቸውም፤ 1ዜ.መ. 18፥4። ኤልያስ በእሳት ሠረገላ ዐረገ፤ ይህም

የጦር ሠረገላ

የእግዚአብሔርን ኃይል የሚያመለክት ምሳሌ ነው፤ 2ነገ. 2፥11፤12፤ 13፥14። ከዚህም ሌላ የቤት ዐምድ ተሸካሚ አገዳሚ እንጨት ሠረገላ ይባላል፤ 1ነገ. 7፥2፤ 2ዜ.መ. 3፥7። ገጽ 64 ይመ.

የጭነት ሠራገላ በበሬ ሲጉተት

ሠራዊት፤ ጭፍራ። ቃሉ ሰማያዊ ፍጥረትን ሁሉ (ዘፍ. 2፡1፤ ዘዳ. 4፡19)፤ ወታደሮችን (ዘፍ. 21፡22)፤ መላእክትን (ኢያሱ 5፡14፤ መዝ. 103፡21) ሊያመለክት ይችላል።

የሠራዊት ጌታ፤ የሁሉ ገዢ እግዚአብሔር የሚጠራበት ስም። የእግዚአብሔር ሠራዊት ትእዛዙን ለመፈጸም የተዘጋጁ ሁሉ ናቸው። ስሙ እግዚአብሔር ሕዝቡን እንደሚጠብቅ ያሳያል፤ 1ኛሠ. 1፡3፤ 17፡45፤ መዝ. 46፡7-11፤ ኤር. 11፡17፤ 30፡8-9። «ጸባዎት» ይመ.

ሠርክ፤ ማታ፡ ምሽት፡ የቀን መጨረሻ፡ የሌሊት መግቢያ። በዚህ ጊዜ መሥዋዕት ይቀርብ ነበር፤ ዘጸ. 29፡39-42፤ 1ነገ. 18፡29፤ መዝ. 141፡2።

ሣራ፤ ሃራ፤ ሣራ ልዕልት፡ ሃራ ልዕልቱ ማለት ነው። የአብርሃም ሚስት የይስሐቅ እናት፤ ዘፍ. 11፡29፤ 21፡2-3። መዝን ነበረች ነገር ግን እግዚአብሔር ቃል ኪዳን በእርሰዋ እንዲፈጸም ወሰነ። አብርሃም ሰዎች ስለ ውበትዋ ብለው እንዳይገድሉት ፈራ። ስለዚህም በራብ ምክንያት ወደ ግብጽ በተሰደደ ጊዜ እጎቱ ናት አለ። እርሷም እጎቱ ነኝ በማለትዋ ነገሥታት ሊወስዱለት ሁለት ጊዜ ሲዘጋጁ እግዚአብሔር አዳናት፤ ዘፍ. 12፡10-20፤ 20፡1-18። አብርሃም ልጅ እንዲያገኝ ገረድዋን አጋርን ሰጠችው። በኋላ ግን አሠቃዩቻት፤ ዘፍ. 16። ቃል ኪዳን በአጋር ልጅ በእስማኤል እንዲፈጸም የእግዚአብሔር ፈቃድ አላነበረም። እግዚአብሔር ከፍ ያለ የክብር ስም ለሃራ ሰጣት፤ ዘፍ. 17፡15-21። ሣራ እንደምትወልድ ስትሰማ ተጠራጥራ ሳቀች፤ ግን መሳቅዋን ካደች፤ ዘፍ. 18፡1-15። በእምነት በርትታ ፀነሰች፤ ይስሐቅንም ወለደች። ከወለደች በኋላ አጋርንና እስማኤልን አባረረች፤ ዘፍ. 21፡1-14። በኬብርን ተቀበረች፤ ዘፍ. 23። በእምነትዋና በታዋቂነትዋ ተመሰገነች፤ ኢሳ. 51፡1-2፤ ዕብ. 11፡11፤ 1ጴጥ. 3፡6።

ሣር፤ ብዙ ዓይነት ያለው ልምላሜ። ከፍጥረት በሦስተኛው ቀን ተገኘ፤ ዘፍ. 1፡11። እስራኤል ለእግዚአብሔር ሲታዘዙ እግዚአብሔር ለከብቶቻቸው ሣርን ይሰጥ ነበር፤ ዘዳ. 11፡13-15። ከዝናም ወራት በኋላ ሣር በቶሎ ስለሚደርቅ ለሰው ሕይወትና ክብር ምሳሌ ሆኖ ይነገራል፤ መዝ. 103፡15፤ ኢሳ.

40፡6-7፤ ያዕ. 1፡9-11።

ሥሉሴ፤ በሦስት ዓይነት የሚጉነጉን የበትሎ፤ የፈረስና የግመል የአንገት ጌጥ፤ መሳ. 8፡21-26።

ሥላሴ፤ ሦስትነት ማለት ነው። ከቃሉ ምሥጢር በቀር በመ.ቅ. አይገኝም። እውነተኛና ሕያው የሆነ አንድ አምላክ ብቻ አለ። ይህ አንዱ አምላክ በሦስት አካላት ስለሚኖር ሥላሴ የሚለው ቃል የአንዱን አምላክ የአካል፡ የስምና የግብር ሦስትነት ያመለክታል። በብ.ኪ. ለእግዚአብሔር አካላት ብዛት መሠረት የሚሆኑ ብዙ ጥቅሶች ይገኛሉ፤ ዘፍ. 1፡2-26፤ 2፡18፤ 11፡7፤ መዝ. 33፡6፤ ኢሳ. 6፡8። ሆኖም የብ.ኪ. ሰዎች እነዚህና ሌሎችም ጥቅሶች ስለ ሦስት አካላት እንደሚገልጡ አሳስተዋሉም ነበር። እ.ኪ. ግን በእግዚአብሔር ዘንድ ሦስት አካላት እንዳሉ ስማቸውም አብ፤ ወልድ፤ መንፈስ ቅዱስ መሆኑን ይገልጻል። እያንዳንዱ ፍጹም አካል አለው። ይህም ማለት እግዚአብሔር በሦስት ዓይነት መልክ እየተለዋወጠ ራሱን ገልጧል ማለት ሳይሆን በባሕርይና በመለኮት አንድ የሆኑ ሦስት ፍጹማን አካላት አሉ ማለት ነው። እንግዲህ በእግዚአብሔር ዘንድ «እኔ፤ አንተ፤ እርሱ» የሚል አባባል አለ። «አካል» ሲባል ሌላ ትርጉም ቢኖረውም ከዚህ ላይ ግን ፍጹም ምሉእና ቋሚ እኔ ባይ ማለት ነው። ኢየሱስ «አባቴ» በማለት ራሱን ከአብ ጋር አስተካከለ፤ ከአብ ላይ አካል መሆኑንም ገልጠ፤ ዮሐ. 5፡17-18። እንደዚሁም ኢየሱስ «ሌላ አጽናኝ ይሰጣችኋል» በማለት መንፈስ ቅዱስ እንደርሱ ያለ፤ ከእርሱም በአካል የተለየ መሆኑን አረጋገጠ፤ ዮሐ. 14፡15-16። በጥምቀት በቡራኪ በሌላም ጊዜ የሦስቱን ስም እንጠራለን፤ ማቴ. 28፡19፤ 1ቆሮ. 12፡4-6፤ 2ቆሮ. 13፡14፤ ኤፌ. 2፡20-22፤ 1ጴጥ. 1፡1-2። ሦስቱ አካላት የግል ግብር አላቸው፤ አብ የወልድ አባት ሲሆን፤ ወልድም የአብ ልጅ ነው። መንፈስ ቅዱስ ይገባጥም የአብና የወልድ መንፈስ ነው፤ ዮሐ. 15፡26፤ ገላ. 4፡6። «እግዚአብሔር አብ»፤ «ኢየሱስ»፤ «መንፈስ ቅዱስ» ይመ.

ሥልጣን፤ በነገር ሁሉ የመምራት፤ የመፍረድ፤ የመግዛት ማንኛውንም ነገር የማድረግ ሙሉ መብት።

1. የእግዚአብሔር ሥልጣን፤ ሥልጣን ሁሉ የእግዚአብሔር ነው። ሰው ባለ ሥልጣን በባልም ከራሱ ሳይሆን ከእግዚአብሔር ሥልጣን ይቀበላል፤ ሮም 13፡1።

2. የክርስቶስ ሥልጣን፤ ክርስቶስ በልጅነቱ ከአብ ጋር እኩል ሥልጣን አለው። ራሱን ዝቅ አድርጎ ሰው ሆኖ ሲመጣ የመሲሕነት ሥልጣን ተሰጠው፤ በእግዚአብሔርና በሰው መካከል መካከለኛ ሆነ፤ ፊል. 2፡6-7፤ 1ጢዋ. 2፡5፤ ማቴ. 28፡18። ጌታችን በሥልጣን አስተማረ (ማቴ. 7፡29)፤ በሥልጣን አጋንንትን አወጣ (ሉቃ. 4፡36)፤ ታጢአትን አስተሰረየ (ማር. 2፡10)፤ ለተከታዮቹ ሥልጣንን ሰጠ፤ ማር. 3፡15፤ ሉቃ. 10፡19። በሰማይና

በምድር ሁሉ ሥልጣን የእርሱ ነው፤ ማቴ. 28፥18፤ ዮሐ. 5፥27።

3. የከባድነት ሥልጣን፤ በክርስቶስ ስለተላኩ የክርስቶስ ሥልጣን ነበራቸው፤ ማቴ. 10፥1፤ 28፥18-20፤ ዮሐ. 20፥21። ስለዚህም ቤ.ክ.ን ለማዘዝ የቤ.ክ.ም ትምህርትና ሥርዓት ለመወሰን መብት ነበራቸው፤ 2ቆሮ. 10፥8፤ 13፥10፤ 1ቆሮ. 5፥3-5፤ 11፥34፤ 14፥37።

4. የቤተ ክርስቲያን ሥልጣን፤ ክርስቶስ በሰጣት ሹምቸዋ አማካይነት መንፈሳዊ ሥልጣን አላት። በሥልጣን መንገድን ትሰብካለች፤ የቅዱሳት ሥሙራትን አገልግሎት ትፈጽማለች፤ ምእመናንን ታስተዳድራለች፤ ማቴ. 16፥19፤ 28፥19-20፤ 1ቆሮ. 5፥5፤ 12-13።

5. የአማኝ ሥልጣን፤ የእግዚአብሔር ልጅ በመሆን ሥልጣን አለው፤ ዮሐ. 1፥12።

6. የቤተሰብ ሥልጣን፤ ክርስቶስ የቤ.ክ. ራስ እንደሆነ ባል የሚስቱ ራስ ነው። በዋቅና እንዲገዛት ላይሆን ክርስቶስ ቤ.ክ.ን እንደሚገዛባብና እንደሚመግብ በፍቅሩም እንደሚያስተዳድር ባሉች ሚስቶቻቸውን በእኩልነት እያከበሩ ማስተዳደር አለባቸው፤ 1ቆሮ. 7፥4፤ 11፥3፤ 11፤ ገላ. 3፥28፤ 1ኢጥ. 3፥7። መላጃች በልጆቻቸው ላይ ሥልጣን አላቸው (1ጢዋ. 3፥4፤ 12)፤ ስለዚህ ሚስቶች ለባሉቻቸው (ኤፌ. 5፥22፤ 1ኢጥ. 3፥1-6)፤ ልጆች ለወላጆቻቸው መታዘዝ ይገባቸዋል፤ ኤፌ. 6፥1-3።

7. የመንግሥት ሥልጣን፤ ቢያስተውሉም ባያስተውሉም ባለሥልጣናት ሁሉ ሹመታቸውን ከእግዚአብሔር ተቀብለዋልና ሰዎች ሁሉ ሊታዘዙላቸው ይገባል፤ ዮሐ. 19፥11፤ ሮሞ 13፥1-7፤ ማቴ. 22፥17-21። ሆኖም ይህ ሊሆን የሚችለው የባለሥልጣኑ ትእዛዝ ከእግዚአብሔር ትእዛዛት ጋር ሲስማማ ነው፤ ሐ.ሥ. 4፥19፤ 5፥29።

8. የሰይጣን ሥልጣን፤ በኤፌ. 6፥12 እና በ2ቆሮ. 4፥4 ላይ ሰይጣን ባለሥልጣኑ እንደሆነ ተገልጿል። የተሰጠውን ሥልጣን ግን ያለ አግባብ ተጠቅሞበታል፤ ሉቃ. 4፥6፤ 22፥53፤ ኤፌ. 2፥1-2፤ ቆላ. 1፥13-14። ሰይጣን የተወሰነ ሥልጣን እንዲኖረው እግዚአብሔር ፈቅዶለታል፤ 1ነገ. 22፥20-23፤ ኢዮብ 1፥12፤ 2፥6። በዓለም መጨረሻ ግን ፈጽሞ ይወድቃል፤ ማቴ. 25፥41።

ሥራ፤ በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሥራ ሠራ፤ ዘፍ. 1፥1፤ 2፥2፤ መዝ. 111። እግዚአብሔር ሰውን ለሥራ ፈጠረ፤ ዘፍ. 2፥15። በኃጢአት ምክንያት ሥራ አድካሚና ከባድ ሆነ፤ ዘፍ. 3፥19፤ 23። ሰው ሥራ እንዲሠራ የእግዚአብሔር ትእዛዝ ነው፤ ዘጸ. 20፥9፤ መዝ. 104፥23፤ ኤፌ. 4፥28። ሰው በሙሉ ኃይሉ ለጌታ ብሎ መሥራት ይገባዋል፤ መዝ. 9፥10፤ ቆላ. 3፥17፤ 23፤ 1ተሰ. 4፥10-12። በሥራውም ሊደሰት ይችላል፤ መዝ. 5፥18-20፤ መዝ. 128፥2። ክርስቲያን በሥራው መልካም አርአያን ማሳየት ይገባዋል፤ ሰውም ለመሥራት ባይወድ አይብላ ተብሏል፤ 2ተሰ. 3፥8-10።

ሰው የሚሠራው ሁሉ በሁለት ሊከፈል ይችላል። ይኸውም ክፉ ሥራና መልካም ሥራ ነው። ማንኛውም ክፉ ሥራ ኃጢአት ነው። ክፉ ሥራ ሰውን ወይም እግዚአብሔርን መበደል ነው፤ መዝ. 141፥4፤ 101፥7፤ ሚክ. 2፥1፤ ሮሞ 13፥12፤ ቆላ. 1፥21፤ 22። ክፉ ሥራ የሥጋ ሥራ ይባላል፤ ገላ. 5፥19-21። ከልብ ይወጣል፤ ማር. 7፥21-23።

መልካም ሥራ ለእግዚአብሔር ሕግ መታዘዝ፤ የእግዚአብሔርን ፈቃድ መፈጸምና የእግዚአብሔርን ሥራ መሥራት ነው፤ ይህም የእግዚአብሔር ሰው ያሰኛል፤ ማቴ. 5፥16፤ ዮሐ. 4፥34፤ 6፥28-29፤ 8፥39፤ 10፥32፤ 14፥12። ሰው ያለ እምነት እግዚአብሔርን ማስደሰት አይችልም፤ ዕብ. 11፥6። ይልቁንም ሰው በክርስቶስ ሲያምን የተለወጠ ልብ ስለሚኖረው መልካም ሥራ ይሠራል፤ ለዚህም ሥራ ይመስገናል፤ ዋጋውንም በመንግሥተ ሰማያት ይቀበላል፤ ማቴ. 25፥21፤ 23፤ 34-40፤ 2ቆሮ. 5፥10፤ ራእ. 20፥12።

ነገር ግን ፈላጊውያን እንደሚያደርጉት ሰው በሥራው ሊመካ አይገባውም፤ ሉቃ. 17፥10፤ 18፥9-14፤ ኤፌ. 2፥9። ምክንያቱም መልካም ሥራ የሰውን ክፉት ሊደመስስ አይችልም፤ ያዕ. 2፥10-11። ሰው ከመካ በኋላም እንኳ ክፉ ሥራ ሊሠራ ይችላል፤ 1ዮሐ. 1፥8፥2፥1። በሌላ አንፃር ደግሞ አንዳንድ «አማኞች» ሥራ የሌለበት እውነተኛ እምነት ይኖራል ብለው እንደሚያስቡት ማሰብ አይገባም፤ ያዕ. 2፥18-26። የሰው ሥራ በመጽደቅና በመዳን ውስጥ ምን ስፍራ እንዳለው ሕዋያው አውሎስ በሮሞ 3፥20፤ 28፤ ገላ. 2፥16፤ ኤፌ. 2፥8-10፤ 2ጢዋ. 1፥9፤ ቲቶ 3፥5 ላይ ጽፏል። «እምነት»፤ «ጻድቅ»፤ «ጽድቅ» ይሆናል።

ከኃጢአት የምንድነው ክርስቶስ በመስቀል ላይ በፈጸመልን ሥራ ነው፤ ዮሐ. 19፥30፤ 6፥29። በክርስቶስ አምነን ከኃጢአት ከዳንን አዲስ ሕይወት ይኖረናል፤ 2ቆሮ. 5፥17። ይህን አዲስ ሕይወት እንደተቀበልን ለማሳየት መንፈስ ቅዱስ በውስጣችን ሆኖ በእኛ በኩል መልካም ሥራ እንድንሠራ ያደርጋል፤ ገላ. 5፥22፤ 23። እምነታችን በመልካም ሥራችን ይገለጻል፤ መልካም ሥራ የእምነት ፍሬ ነው። እምነት መልካም ሥራን ያስከትላል፤ ያዕ. 2፥18፤ ኤፌ. 2፥10፤ ማቴ. 5፥16፤ 2ተሰ. 2፥16፤ 17፤ 1ኢጥ. 2፥12።

ሥራይ፤ መርዝ ያለበት፤ ሊገድል የሚችል መድኃኒት፤ ዘጸ. 32፥33።

ሥርዓተ ጽዮን፤ 30 ቀኖና (አንቀጽ) ያለበት የሲኖዶስ መጽሐፍ ክፍል። «ሲኖዶስ» ይሆናል።

ሥርዓት፤ የመንግሥት፤ የቤ.ክ.፤ የሕዝብ ወይም የአንድ ድርጅት የስተዳደር፤ የአመራር ወይም የአካሄድ ሕግ፤ ደንብ፤ ብያኔ፤ ምላ. 30፥27፤ 1ቆሮ. 14፥40፤ ገላ. 1፥14።

ሥቃይ፤ ዓለም መልካም ሆኖ ከተፈጠረ በኋላ ሥቃይ በኃጢአት ምክንያት ገባ፤ ዘፍ. 1፥31፤

3:15-19። በዚህ ዓለም ሥቃይ በብዙ ዓይነት መንገድ ይገለጻል። ከሚመጣው ዓለም ክብር ጋር ግን አይመዛዘንም፤ ሮም 8:18። በክርስቶስ ያላመኑ በሚመጣው ዓለም ለዘለዓለም ይሠቃያሉ፤ ማር. 9:42-48፤ ራእ. 14:9-11። ስለ ኃጢአታቸው በሞተው በክርስቶስ የሚያምኑ ግን በሚመጣው ዓለም ሥቃይን አያዩም፤ ኢሳ. 53:5፤ ራእ. 21:4። «መከራ» ይመ.

ሥጋ፤ ልዩ ልዩ ነገርን ያመለክታል።

1. ከእጥንት በቀር የሰው ወይም የእንስሳ ክፍል፤ ዘፍ. 40:19።
2. ጠቅላላው ገዙፍ የሰው አቅዋም፤ ያዕ. 2:26።
3. የሰው ሁለንተና (መዝ. 16:9፤ ዮሐ. 1:14፤ 1ዮሐ. 4:2)፤ ይህም ደካማ ነው፤ ማቴ. 26:41፤ ሮም 6:19።
4. ሰዎች ሁሉ፤ ዮሐ. 17:1-2።
5. ሕያዋን ሁሉ፤ ዘፍ. 6:17።
6. ያለ መንፈስ ቅዱስ የሚኖር፤ በኃጢአት የሚመራ የሰው ባሕርይ፤ ይህም ረቂቅ የሆነ በኃጢአተኛው ውስጥ ያለ የኃጢአት ሕግ እንጂ ገዙፍ ክፍል አይደለም (ሮም 7:14:23፤ 8:2:5-9)፤ ሥጋ መንፈስን ይቃወማል፤ ሥራውም ግልጥ ነው፤ ገላ. 5:16-21። ምእመን በክርስቶስ ስለሆነ ሥጋንና ምኞቱን ክፍሏል ለሥጋ ማሰብ አይገባውም፤ ገላ. 5:24፤ ሮም 6:6፤ 8:13፤ 13:14።

ሦራ፤ «ሣራ» ይመ.

ሦስተኛ፤ በዘጸ. 14:7፤ 15:4 መሠረት የሦስተኛ ክፍለ ወር ወራዊት አለቃ ማለት ነው።

ረባት፤ የአዋን ዋና ከተማ፤ ዘጸ. 3:11፤ ኢያሱ 13:25። በኢ.ኪ. ዘመን ዐሥሩ ከተሞች ከተባሉት አንደኛው ከተማ። ዛሬ ስሙ ተለውጦ የዮርዳኖስ መንግሥት ዋና ከተማ አማን ተብሏል። ከተማው ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ 35 ኪ.ሜ. ያህል ርቆ በኢያሪሱ ፊት ለፊት ይገኛል።

ረአሶን፤ በይሁዳ ንጉሥ በአካዝ ዘመን የነበረ የሶርያ ንጉሥ። ከእስራኤል ንጉሥ ከፋቄሐ ጋር ተባብሮ በኢየሩሳሌም ላይ ወጣ። አካዝም የአሦርን ንጉሥ፤ አድሃኝ ብሎ ለመገደብ የአሦር ንጉሥ ሶርያን አሸንፎ ረአሶንን ገደለ፤ 2ኛ. 15:37-16:9፤ ኢሳ. 7:1-9።

ረዋት፤ የውሃ መያዣ እርኩት፤ ከቁርበት ይሠራል፤ በምሳሌ ደመናን ያመለክታል፤ ኢዮብ 38:37:38።

ረዓብ፤ 1. የእስራኤልን ሰላዮች የሸሸገች በኢያሪሱ ትኖር የነበረች ጋለሞታ። እስራኤል በእግዚአብሔር ኃይል ከነዓንን እንደሚይዙ አመነች፤ ከቤተሰብዋም ጋር ጻነች፤ ኢያሱ 2:1-21፤ 6:17-25፤ ዕብ. 11:31፤ ያዕ. 2:25። ብዙ ሊቃውንት የዳዊት ቅድመ አያት ራኪብ ረዓብ ናት ይላሉ፤ ማቴ. 1:5። 2. በአፈ ታሪክ የጥልቅ ባሕር

አውራጅ የእግዚአብሔር ጠላት፤ ኢዮብ 26:12፤ መዝ. 89:10። 3. ግብጽን ሊያመለክት ይችላል፤ መዝ. 87:4፤ ኢሳ. 30:7፤ 51:9።

ረዓድ፤ መንቀጥቀጥ ያለበት ፍርሃት። በፍጹም ልብ ለእግዚአብሔር መገዛትን ያሳያል፤ መዝ. 2:11።

ረዳት፤ ጥሪውን ወይም ሥራውን እንዲፈጽም አንድን ሰው የሚረዳ ሌላ ሰው፤ ዘፍ. 2:18። እግዚአብሔር «ረዳቱ» በመባሉ ረዳቱ ከሚረዳው ጋር እንደየሁኔታው ምን ዓይነት ግንኙነት እንዳለው መለየት ያስፈልጋል፤ መዝ. 30:10፤ 121:1-2። «እርዳታ» ይመ.

ሩሃማ፤ ትርጉሙ «ምሕረት» ማለት ነው፤ ሆሴዕ 2:3። «ሉሩሃማ» ይመ.

ሩት፤ በመላዓንት ዘመን የነበረች የኑታሚንን ልጅ ማሕሉንን ያገባች ሞሃባዊት። ኑታሚንና ባልዋ በረሃብ ምክንያት ከልጆቻቸው ጋር ከኤፍራታ አገር ተነሥተው ወደ ሞሃብ ሄዱ። ልጃቸው ማሕሉን ሩት የተባለችውን የሞሃብ ሴት አገባ። ኑታሚን ባልዋና ልጆችዋ ከሞቱ በኋላ ወደ አገርዋ ለመመለስ አሰበች፤ ሩትም በእግዚአብሔር ታምና ከእርስዋ ጋር ለመሄድ ወሰነች። ሩት ኑታሚንን እያገለገለች የቤተ ልሔሙን ቦጫን ለማግባት በቃች። ተጋብተውም ኢዮቤድን ወለዱ፤ ኢዮቤድ የእሴይ አባት ነበር። ታሪኩ በመጽሐፈ ሩት ተጽፏል።

የሩት መጽሐፍ፤ መጽሐፉ እግዚአብሔር ከአሕዛብ ወገን የነበረችውን ሩትን በእምነትዋ ምክንያት እንደተቀበለት (1:16:17)፤ የዳዊት ቅድመ አያትም እንደሆነች ያሳያል፤ 4:13-17፤ ማቴ. 1:5። እንደዚሁም የንጉሥ ዳዊትን ቅድመ አያቶች በመዘርዘር መጽሐፈ መሳፍንትና መጽሐፈ ሳሙኤልን ያያይዛል።

አከፋፈል :-

ም. 1.፤ ሩት ከኑታሚን ጋር ወደ ቤተልሔም እንደሄደች፤

ም. 2.፤ በኑታሚን ሀብታም ዘመድ በቦጫ እርሻ እንደቃረመች፤

ም. 3.፤ ሩት እንደያገባት ቦጫን እንደጠየቀች፤

ም. 4.፤ ሩት ቦጫን አግብታ የክርስቶስን ቅድመ አያት ኢዮቤድን እንደወለደች።

ሩጫ፤ በተለይ በግሪክ አገር ሩጫ የተወደደ ጨዋታ ነበር። የክርስቲያን ሕይወት በሩጫ ይመሰላል፤ 1ቆሮ. 9:24፤ 2ጢሞ. 4:7፤ ዕብ. 12:1-2። «ጨዋታ» ይመ.

ራሔል፤ ከሳባ ሁለት ሴቶች ልጆች ታናሹቱ፤ ዘፍ. 29:16። ያዕቆብን አግብታ (ዘፍ. 29:28)፤ አያሌ ዓመታት መካከን ሆና ከኖረች በኋላ የሴፍንና ብንያምን ወለደች፤ ዘፍ. 29:31፤ 30:22-24፤ 35:16-18። ያዕቆብ ሁለቱን የዮሴፍ ልጆች እንደ ራሱ ልጆች ሰላደረገ ራሔል ከእስራኤል ነገዶች የሦስቱ፤ የኤፍራም፤ የምናሴና የብንያም እናት ሆነች፤

ዘፍ. 48+51 ዘጉ. 1+4:9:10፤ ሩት 4+11።

ያዕቆብ የአክሱትዋ የርብቃ ልጅ ሲሆን በአባቱ በኩል ደግሞ ከሚስቱ ከራሔል ጋር ዝምድና ነበረው፤ ዘፍ. 24+15። ካያት ጊዜ ጀምሮ ወደዳት፤ በጠቅላላው 14 ዓመት ስለ እርስዋ አባትዋን አገለገለ፤ ዘፍ. 29+4-30። ላባም ያዕቆብን በማታለል አስቀድሞ ልያን ስለ ዳረለት፤ ሁለቱ እንትማማች እርስ በርሳቸው ተቀናኝ፤ ዘፍ. 30+ 1-24። ሁለቱም ከያዕቆብ ጋር ወደ ከነዓን ለመሄድ ተስማሙ፤ ዘፍ. 31+4-20። ራሔል የአባትዋን ጣታት ሰረቀችና አታለለችው፤ ዘፍ. 31+30-35። በኋላ ለያዕቆብ ሰጠቻቸው፤ እርሱም ቀበራቸው፤ ዘፍ. 35+2-4። እስከ መጨረሻ ወደዳት (ዘፍ. 33+2)፤ በኤፍራታ አቅራቢያ በምተች ጊዜ ያዕቆብ በመቃብርዋ ላይ ሐውልት አቆመ፤ ዘፍ. 35+19:20፤ 48+7፤ 14መ. 10+2። ራሔል ለእስራኤል እናቶች ሁሉ ተጠሪ ምሳሌ ሆና ተጠቅሳለች፤ ኤር. 31+15፤ ማቴ. 2+17:18።

የራሔል መቃብር፤ ከቤተ ልሔም አንድ ኪ.ሜ. ርቆ ይገኛል፤ ዘፍ. 35+16-20። እስከ ዛሬም ድረስ ይታያል።

ራማ፤ ከፍታ ማለት ነው። አንዳንድ ከተማዎች ራማ ተብለዋል፤ ከእነርሱም የታወቀው በገዳማና በጊብዓ አጠገብ የነበረ ከተማ ነው፤ ኢያሱ 18+25፤ መሳ. 19+13። ይህ የዲቦራ አገር ነበር፤ መሳ. 4+5። ኤርምያስ ታስሮ ከኢየሩሳሌም ከተወሰደ በኋላ ከራማ ተለቀቀ። ግን ይህ ራማ የትኛው እንደሆነ አልታወቀም፤ ኤር. 40+1። ራሔል በራማ አጠገብ ተቀበረች፤ ስለዚህም የሐዘን ቦታ ሆነ፤ ኤር. 31+15፤ ማቴ. 2+18። «አርማቱም» ይመ.

ራሞት፤ በጋድ አገር የነበረ የመማፀኛ ከተማ፤ ኢያሱ 20+8፤ 1ነገ. 22+1-37፤ ካ. 3ው።

ራስ፤ በምሳሌነት ራስ የሥልጣንን ብልጫና የኃይልን ምንጭ ያሳያል፤ መሳ. 11+11። ክርስቶስ የቤ.ክ. (ቆላ. 1+17-19)፤ የወንድ (1ቆሮ. 11+3)፤ የዓለም ሁሉ (ኤፌ. 1+22)፤ የመንፈስም ሁሉ፤ (ቆላ. 2+10) ራስ ነው። ወንድ የሴት ራስ ነው፤ 1ቆሮ. 11+3፤ ኤፌ. 5+23። እግዚአብሔር (አብ) የክርስቶስ ራስ ነው ሲል የባሕርይ አባትነቱን ያሳያል፤ 1ቆሮ. 11+3። ራስነት ሁልጊዜ የባሕርይ የበላይነትን አያሳይም፤ እንዲሁም ወንድ የሴት ራስ ነው ሲል አስተዳደርን እንጂ የባሕርይን የበላይነት አያመለክትም።

የራስ ቀኑር፤ ከናስ ወይም ከቆዳ የተሠራ በራስ ላይ የሚደፋ የጦር መሣሪያ መከላከያ፤ 1ሳመ. 17+5:38፤ 2ዜ.መ. 26+14። የመዳን ምሳሌ ነው፤ ኤፌ. 6+17። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

ራስን መሸፈን፤ በዱሮ ዘመን በግሪክ አገር ከጋለሞቶች በቀር ሴቶች ሁሉ ራሳቸውን ይከናኩ ነበር። ሴቶች ምእመናትም ወንጌል እንዳይሰደብ ሳሉትም ለመጠበቅ ራሳቸውን ይከናኩ ነበር፤ 1ቆሮ. 11+6።

ራስን መግዛት፤ የሥጋን ምቹትና አሳባን መቋጣጠርና መግታት ማለት ነው። ይህም ስለ ርኩሰት፤ ስለ መስከር፤ ስለ ቀጣም ሊሆን ይችላል፤ ሐ.ሥ. 24+25። ራስን መግዛት የሚቻለው ለመንፈስ ቅዱስ ስንገዛ ነው። የመንፈስ ፍሬ ነውና፤ ገላ. 5+22። አማኝ ራሱን መግዛት ይኖርበታል፤ 2ጴጥ. 1+6፤ 1ቆሮ. 9+25። የእግዚአብሔር ሰዎች በብዙ ቦታ ራሳቸውን ሲገዙ ይታያሉ፤ 2ሳመ. 16+5-13፤ ሉቃ. 23+8-11።

ራቁት፤ «ዕራቁት» ይመ.

ራብ፤ (ረሃብ)፤ በእስራኤል አገር ከድርቅ፤ ከወሎ ነፋስ፤ ከችንፈር፤ ከአንበጣ፤ ከመርነትም የተነሣ ብዙ ጊዜ ራብ ነበር፤ ዘፍ. 12+10፤ 41+56፤ 1ነገ. 17+1፤ 18+2፤ 2ነገ. 6+25። በሰው ኃጢአት ምክንያት መሬት ተረገመ (ዘፍ. 3+17)፤ ራብ የአለመታዘዝ ውጤት ስለመሆኑ ተደጋግሞ ተገልጧል፤ ዘዳ. 28+15-24፤ ኤር. 14+10-18፤ አዋጽ 4+6-10። ራብ የእግዚአብሔርን ቃል ያለመስማት ምሳሌ ሆኖ ተነግሯል፤ አዋጽ 8+11።

ራእይ፤ ሰው ሳያንቀላፋ በተመስጦ የሚያየውና የእግዚአብሔር ቃል የሚገለጥበት። ራእይ ከሕልም የተለየ ነው። ራእይ እግዚአብሔርን ለሚያውቁ፤ የእግዚአብሔር መንፈስ ላይረባቸው ይሰጣል፤ ዘጉ. 12+6፤ ሐ.ሥ. 2+17። በብ.ኪ. ዘመን ራእይ የታያቸው ነቢያት ብዙዎች ናቸው። በተለይም ሕዝቅኤልና ዳንኤል ብዙ ራእይ አይተዋል። በኢ.ኪ.ም የእግዚአብሔር ፈቃድ ለዛርያስ (ሉቃ. 1+22)፤ ለሐናንያ (ሐ.ሥ. 9+10)፤ ለቆርኔሌዎስ (ሐ.ሥ. 10+3)፤ ለጴጥሮስ (ሐ.ሥ. 10+9-17፤ 11+5)፤ ለጳውሎስ (ሐ.ሥ. 18+9)፤ ለዮሐንስም (ራእ. 1+17-19፤ 4+1)፤ በራእይ ተገለጠ። «ነቢይ» ይመ.

ራጉኤል፤ «የቶር» ይመ.

ራፊዲም፤ የእስራኤል ሕዝብ ወደ ደብረ ሲና ከመድረሳቸው በፊት ለመጨረሻ ጊዜ የሰፈሩበት ቦታ። በዚያ ሙሴ በበትሩ ዐለትን መትቶ ውሃ አወጣ። እጆቹንም ዘርግቶ ሲጻልይ ሳለ እስራኤል በኢያሱ መሪነት አማሌቃውያንን ለማሸነፍ ቻሉ። በታው ማሳህና መሪባ ተባለ፤ ዘጸ. 17+1-16፤ 19+2።

ራፋስቂስ፤ እንደ ተርታንና እንደ ራሬስ የአሦር የግዕርግ ስም ነበረ እንጂ የመጠሪያ ስም አልነበረም። ትርጉሙ «የባላባቶች አለቃ» ማለት ይመስላል። የአሦር ንጉሥ ሰናከሪም ከታላላቆቹ አለቆች እነዚህን ሦስት ሰዎች ወደ ሕዝቅያስ ወደ ኢየሩሳሌም ላካቸው። ራፋስቂስ የተባለው ተናጋሪ ሆኖ በአይሁድ ላይ ዛታባቸው፤ እነርሱም ዝም አሉት፤ 2ነገ. 18+17:19:26-28:37፤ 19+4:8፤ ኢላ. 36+2:4:11-13:22፤ 37+4:8።

ራፋይም፤ 1. በከነዓን የነበሩ ረጃጅም ኃያላን ሕዝቦች፤ ዘፍ. 14+5፤ ዘዳ. 2+20:21፤ ኢያሱ 17+15። 2. ከኢየሩሳሌም በደቡብ በኩል ከቤተ

ሌሎችም 5 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ሸለቆ። ዳዊት ሁለት ጊዜ ፍልስጥኤማውያንን በዚህ ሸለቆ አሸነፈ፤ 2ኛው. 5፥17-25።

ሬሬስ፤ በአሦርና በባቢሎን መንግሥት የማዕርግ ስም፤ 2ኛ. 18፥17።

ሬካባውያን፤ የሬካብ ዘሮች፤ ወገኖችና ተከታዮች። የሬካብ ልጅ ኢዮናዳብ ለእግዚአብሔር አምልኮት ቅንዓት ስለነበረው የበዓልን አምልኮት ለማጥፋት ከኢዩ ጋር ተባበረ፤ 2ኛ. 10፥15-31። እስራኤል በምድረ በዳ እግዚአብሔርን እንደተከተለ የእርሱ ዘሮችም ከእግዚአብሔር እንዳይርቁ አዘዛቸው። ዘሮቹ እስከ ኤርምያስ ዘመን ድረስ ታዘዙና እግዚአብሔር ተስፋ ሰጣቸው፤ ኤር. 35፤ ነህ. 3፥14።

ሬፋን፤ የሬፋን ኮከብ። ሬፋን ከአሕዛብ አማልክት አንዱ ሲሆን፤ አምላኪዎቹ ብሩህ ለሆነ ዘዋሪ ኮከብ (ፕላኔት) እየሰገዱ ያመልኩት ነበር። ስለዚህ የኮከቡ ስም «የሬፋን ኮከብ» ተባለ፤ አዋጽ 5፥26፤ ሐ.ሥ. 7፥43።

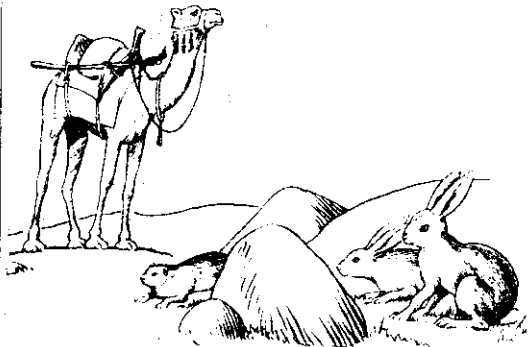
ርስት፤ የከነዓን ምድር ለአብርሃምና ለዘሩርስት ሆኖ ተሰጠ፤ ዘፍ. 15፥8-18። ኢዮሱ ምድሩን ለእስራኤል ሕዝብ አካረፈ። ይህን ርስት ከእግዚአብሔር እንደተቀበሉት ስላመኑ ለሌላ እይቸውትም ነበር፤ ዘሌ. 25፥23፤ ነገ. 20፥3። «በዙር»፤ «ዋርሳ» ይመ.። እስራኤል ራሱ የእግዚአብሔር ርስት ይባላል፤ ዘዳ. 4፥20። ምእመናን የእግዚአብሔር ልጆች በመሆናቸው የርስቱ ተካፋዮች ናቸው፤ ሮም 8፥17፤ ገላ. 3፥29። በከነዓን የተመሰለውን በረከት ሁሉ ምእመናን ያገኛሉ፤ ዕብ. 11፥13-16። በተለይ ምእመናን የእግዚአብሔርን መንግሥትና በረከቱን ይቀበላሉ፤ ማቴ. 25፥34፤ 1ቆሮ. 6፥9-10፤ 15፥50። ምድርን (ማቴ. 5፥5)፤ መዳንን (ዕብ. 1፥14)፤ ክብርን (ሮም 8፥17-18) ይወርሳሉ። ርስታቸው ተጠብቆላቸዋልና መንፈስ ቅዱስ የርስታቸው መያዣ ነው፤ ኤፌ. 1፥14፤ 1ጴጥ. 1፥3-5።

ርብቃ፤ የአብርሃም ወንድም፤ የናኮር የልጅ ልጅ፤ የላባ እጎት፤ ዘፍ. 22፥23፤ 24፥15-29። የይስሐቅ ሚስት ሆነች፤ ዘፍ. 24። በመጀመሪያ መካን ነበረች። ባለዋ ከጸለየላት በኋላ ያዕቆብንና ዒሳውን ወለደች፤ ዘፍ. 25፥20-26፤ ሮም 9፥10። መልክ መልካም፤ ትጉ፤ ልብ ቈራጥም ነበረች፤ ዘፍ. 24፥16-19-20-58፤ 26፥6-11። ያዕቆብን ስለ ወደደች አባቱን በማታለል በረከትን እንዲያገኝ አደረገች፤ ዘፍ. 25፥28፤ 27፥5-17። ከዒሳው ቀጣ ለመሸሸ፤ ከዘመዶችዋ ሚስትን ለመፈለግ አስባ ወደ ላባ እንዲላክ አደረገች፤ ዘፍ. 27፥42-28፥5። አብርሃም ለመቃብር በገዛው ቦታ ተቀበረች፤ ዘፍ. 49፥31።

ርጎራጌ፤ ምሕረት፤ ቸርነት፤ ለተጨቀ ወይም ለተቸገረ ማዘንና ርዳታን መስጠት። እግዚአብሔር ርጎሩን ነው፤ መዝ. 103፥13፤ ኢሳ. 63፥9፤ ዮናስ 4፥11፤ ያዕ. 5፥11።

አማኞችም ርጎሩን መሆን ያስፈልጋቸዋል፤ ኢሳ. 1፥17፤ ማቴ. 18፥23-35፤ ኤፌ. 4፥32፤ 1ጴጥ. 3፥8፤ 1ዮሐ. 3፥17።

ርኩስ፤ መርከስ፤ ነውረኛ፤ አስጸያፊ መሆን፤ ግንኙነትን የሚያፈርስ። ኖሳ ከጥፋት ውሃ በኋላ ከንጹሐን እንሰሳትና ወፎች ሁሉ ወስዶ መሥዋዕትን አቀረበ፤ ዘፍ. 8፥20። እግዚአብሔር ለኖሳ ተንቀሳቃሽ ሁሉ መብል እንዲሆንለት ሰጠው፤ ዘፍ. 9፥3። ከፍጥረት እስከ ሙሴ ድረስ ለመሥዋዕት ካልሆነ በቀር ንጹሕና ርኩስ ብሎ መለየት ያልነበረ ይመስላል። ነገር ግን በሙሴ ሕግ ሰው የሞተውን ሰው በድን በመንካት (ዘኁ. 19፥11)፤ እንደ ለምጽ ባሉት በሽታዎች (ዘሌ. 15)፤ ልጅ በመውለድ ወሬት አርባና ሰማንያ ቀኖች (ዘሌ. 12፥1-5)፤ ከሥጋ ፈሳሽ ነገር ወይም ዘር በፊማ (ዘሌ. 15) ርኩስ ይባል እንደነበር ተጽፏል። አንድ ሰው ርኩስ በተባለበት ወሬት ወደ ቤተ መቅደስ አይገባም ነበር፤ ዘሌ. 15፥31። በዚህ አንጻር ደግሞ ኃጢአት ሰውን እንደሚያረክስ ተነገረ፤ ኢሳ. 6፥5፤ ሕዝ. 18፥10-13። በእ.ክ. ዘመን ግን ማናቸውም ነገር በራሱ ርኩስ አይባልም፤ ማር. 7፥19፤ ሮም 14፥14-20፤ 1ጢሞ. 4፥4። ከሰው ልብ የሚወጣ ኃጢአት እንጂ መብል፤ አንዳች ነገርን መንካት፤ በሽታ ወዘተ. ...አያረክስም፤ ማር. 7፥14-23፤ 1፥40-41። «ንጹሕ»፤ «ለምጽ» ይመ.

ርኩስ እንስሳት

ርኩስ መንፈስ፤ «ጋኔን» ይመ.

ርኩሰት፤ የጥፋት ርኩሰት፤ አሳቡ አንጥያኮስ የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ በ165 ከክ.በ. ከማርክሱ ጋር ይያያዛል፤ ታሪኩ በዮሴፍ ወልደ ኮርዮን ተጽፏል፤ ዳን. 11፥31፤ 12፥11፤ ማቴ. 24፥15፤ ማር. 13፥14። በተጨማሪም የካቶሊክን 2ኛ መቃብያን 5፥11-6፥11 ይመ.። ከሊቃውንት አንዳንዶቹ የሮማውያን ወታደሮች የቀሣርን ባንዲራ ይዘው በ70 ዓ.ም. ወደ ቤተ መቅደስ በገቡ ጊዜ ይህ ትንቢት እንደተፈጸመ ያስተምራሉ። ሌሎች ደግሞ ትንቢቱ የዐመፅን ሰው (ሐሳዊ መሲሕን) እንደሚያመለክት ያስተምራሉ፤ 2ተሰ. 2፥1-4።

ርዝመት፤ ዕብራውያን በዘንጉ፣ በክንድ፣ በስንዝር፣ በጋት በሌላም የሰው አካል ይለኩ ነበር። በግሪክ አንድ ሰው ክንዶቹን ግራና ቶኝ ሲዘረጋ አርጊያ ይባላል፤ ይህንም መሠረታዊ መለኪያ አደረጉት። አንድ አርጊያና አራት ክንድ እኩል ናቸው። አንድ ምዕራፍ መቶ አርጊያ ነው። መቶ ሰማንያ ሚትር ይሆናል።

ርግብ፤ ትንሽ ወፍ። ናጎ የጥፋትን ውሃ መጉደል በርግብ አረጋገጠ፤ ዘፍ. 8፥8-12። ሮግብ የውበት (መ.መ. 1፥15)፣ የጎዘን (ኢላ. 59፥11)፣ የየዋህነት ምላሴ ናት (ማቴ. 10፥16)። መንፈስ ቅዱስ በርግብ አምላል በክርስቶስ ራስ ላይ አረፈ፤ ማቴ. 3፥16። «ወርቅ» ይመ.

የሮማን ዛፍና ፍሬው

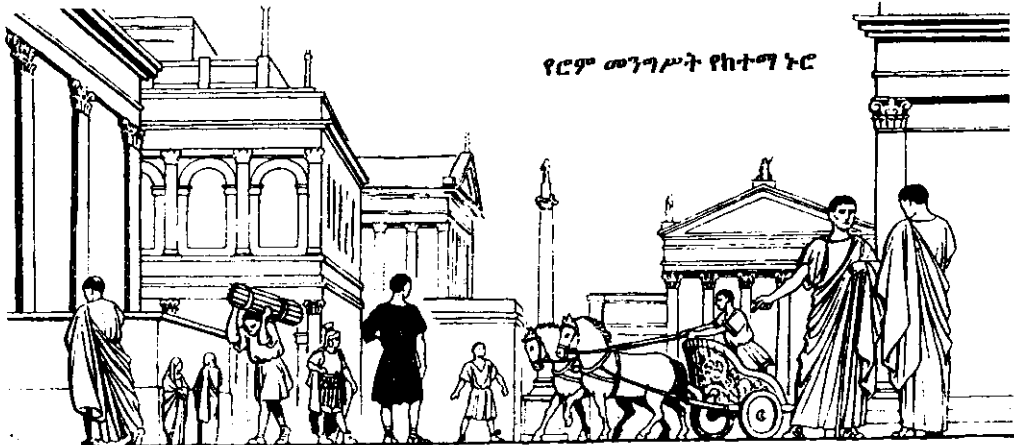
ሮማን፤ አበባውና ፍሬው ቀይ፣ የፍሬው ጥማቂ ብዙ የሆነ፣ ቅርፊቱ ለመድኃኒት የሚጠቅም አንድ ዓይነት ዛፍ፤ ዘጸ. 28፥33፤ መ.መ. 6፥11። በሮማን ቅርጽ የቤተ መቅደስ መርበብ ተሠርቶ ነበር፤ 1ነገ. 7፥42።

ሮማዊ፤ ሮም ገናና መንግሥት በነበረችበት ጊዜ አንድ ሮማዊ ዜግነት ያለው ሰው በሮም መንግሥት ውስጥ ልዩ መብት ነበረው። ሮማዊ ሲመረመር በጅራፍ አይገረፍም፣ የሞት ፍርድ ሲፈረድበት ይሰየፋል እንጂ አይሰቀልም ነበር። ለቁሣሮም ይግባኝ የማለት መብት ነበረው። አንድ ሰው በሮማዊ ቤት በመወለድ፣ ዜግነትን በገንዘብ በመግዛት ወይም መንግሥቱን በማገልገል ሮማዊ ሊሆን ይችላል ነበር። ጳውሎስ በሮማዊ መብቱ ተጠቅሟል፤ ሐ.ሥ. 16፥37-39፤ 22፥25-29፤ 23፥27፤ 25፥10-12።

ሮማይስጥ፤ የሮማውያን ቋንቋ ማለት ነው፤ ጌታችን በምድር ሳለ የመንግሥት ቋንቋ ስለነበረ፣ በጌታችን መስቀል ላይ የተጻፈው ጽሕፈት በሮማይስጥ ቋንቋ ነበር፤ ሉቃ. 23፥38፤ ዮሐ. 19፥20። ፊደሉ የእንግሊዝኛን ፊደል ይመስላል። ብዙዎች የሮማይስጥ ቃላት በትውስት መልክ ወደ ግሪክ ገብተው በአ.ክ. ይገኛሉ፤ ጥቂቶችም ከግሪክ ወደ ግእዝና ወደ አማርኛ ገብተዋል። ለምሳሌ ዲናር የሮማይስጥ ቃል ነው።

ሮም፤ የሮም መንግሥት፤ በአ.ክ. ዘመን «ሮም» ትባል የነበረችው ከተማ ዛሬ «ሮማ» ትባላለች። ከተማይቱ 753 ከክ.በ. እንደተቋረቋረች ይነገራል። የሮም መንግሥት መናገሻ ከተማ ነበረች። የሮም መንግሥት እየተስፋፋ ሄዶ ክርስቶስ በምድር በነበረበት ጊዜ ከእንግሊዝ አገር አንሥቶ እስራኤልን በመጨመር እስከ ዓረብ አገር ድረስ በዚያን ጊዜ የታወቀውን ዓለም ገዛ። ክርስቶስ ጲላሞስ ፊት የቀረበውና ጳውሎስም ወደ ቁሣር ይግባኝ ያለው እስራኤል ከሮም ግዛት አንድዋ በመሆንዋ ነበር፤ ማቴ. 27፥1-2፤ ሐ.ሥ. 25፥11።

በጳውሎስ ዘመን ሮም አንድ ሚሊዮን የሚያህሉ ነዋሪዎች የሚገኙበት በብዙ ትልልቅ ሕንጻዎች ያጌጠች ከተማ ነበረች። የሮም መንግሥት ጸጥታንና ፍርድን ለብዙ ሕዝብ ስለሰጠ ተወዳጅ ነበር (ሐ.ሥ. 17፥7)፤ ክርስቶስና ሐዋርያት ለሮም መንግሥት

የሮም መንግሥት የከተማ ኑሮ

አክብሮት ያላዩ ነበር፤ ሉቃ. 20፥25፤ ሐ.ሥ. 24፥10፤ ሮም 13፥1-7፤ 1ጴጥ. 2፥13-14። ሆኖም ምእመናን ከቄሣር ይልቅ እግዚአብሔርን ስላከበሩ በሮም መንግሥት ስደት ደረሰባቸው፤ ብዙ ምእመናን በግፍ ተገደሉ። እንደ ቤ.ክ. ታሪክ ከሆነ በኔሮ ዘመን መንግሥት በጳውሎስና በጴጥሮስ ላይ በሮም ከተማ የሞት ፍርድ ተፈረደባቸው።

በ395 ዓ.ም. ቴዎዶሶስ የሚባል የሮም ንጉሠ ነገሥት በሞት ጊዜ መንግሥቱ በምሥራቅና በምዕራብ ክፍሎች ተከፈለ። በ410 ዓ.ም. አላርክ የሚባል የጦላት መሪ ሮምን ወግቶ አሸነፋት፤ ሥልጣንዋንም ሻረ። ከተማይቱ ግን እስከ ዛሬ ድረስ አለች፤ ዛሬም የኢጣሊያ ዋና ከተማ ናት። «ቄሣር»፣ «ገዢ» ይመ. ካ. 7 ሀ።

የሮም ቤተ ክርስቲያን፤ የሮምን ቤ.ክ. ያቋቋማት ማን እንደሆነ አልታወቀም። ሐዋርያው ጳውሎስ ነው ለማለት በቂ ማስረጃ የለም፤ ሮም 15፥20-24። ጴጥሮስ ሆነ ሌላም ሐዋርያ ያቋቋማት አይመስልም። መንፈስ ቅዱስ በጳጳሳቸው ቀን ሲወርድ የሮም ሰዎች በኢየሩሳሌም እንደነበሩ ተገልጧል፤ ሐ.ሥ. 2፥10። ከጴጥሮስ ስብከት ወንጌልን ሰምተው ወደ ሮም ያደረሱትና ቤተ ክርስቲያንን ያቋቋሙ እነርሱ ሳይሆኑ አይቀርም። እርግጡ ግን አልታወቀም።

የሮም መቅደስና የሮም ወታደሮች አርማ

የሮም መልእክት፤ ይህ መልእክት ሐዋርያው ጳውሎስ በሮም ከተማ ለሚኖሩ ክርስቲያኖች የጻፈው ነው። በ58 ዓ.ም. ገደማ ተጻፈ። የተላከውም ከቅሮንቶስ ከተማ ነው። ጳውሎስ ወደ ሮም ሄዶ አያውቀውም ነበር፤ እዚያም የነበረውን የክርስቲያን ማኅበር ያቋቋመ እርሱ አልነበረም፤ 15፥20-22። ወደ እስፔን ለመሄድ አሳብ ስለነበረው ሮም ከመድረሱ በፊት የሚያስተምረውን ወንጌል ሊገልጥላቸው ወደደ። በሮም ቤ.ክ. አይሁድና አሕዛብ ስብረት ሲኖሩ የእስራኤል ሕዝብ ወንጌልን ባለመቀበላቸው በእግዚአብሔር ዕቅድ ላይ ብዙ ጥያቄ እንደተነሣ የሚጠቁሙ በመልእክቱ የሚገኙ ፍንጮች ጥቂቶች አይደሉም፤ በተለይ በም. 9-11። ይህ መልእክት ከሌሎች የጳውሎስ መልእክቶች የበለጠ ስለ ክርስቶስ ወንጌል ሰፊ ያለ ማብራሪያ ይሰጣል። ሆኖም ስለ ቤ.ክ.ና ስለ ዳግም ምጽአት ብዙ አሳብ አይገኝበትም።

«ጻድቅ በእምነት ይኖራል» የሚለው ዕንባቄም የተናገረው ቃል የዚህ መልእክት መሠረታዊ ጥቅስ ነው፤ 1፥17። ሰው በራሱ ጥረት ጻድቅ ስለማይሆን፤ ለኃጢአተኛ ጽድቅ ሆኖ የሚቋጠረው የእግዚአብሔር ጽድቅ ነው። ይህም ጽድቅ በክርስቶስ መሥዋዕትነት ለሚያምኑ ሁሉ ይሰጣል፤ 3፥11-24-25-28፤ 4፥3-5፤ 5፥1-8-9። ሰው በአዳም እንደሚሞት ሁሉ አማኝም በክርስቶስ ጻድቅና ሕያው ነው፤ 5፥19። አማኝ ከክርስቶስ ጋር አንድ እንዲሆን ተጠምዷልና አዲስ ሕይወት አለው፤ ከኃጢአት፤ ከሕግና ከሞት ኃይል ወጥቶ በአዲስ መንፈስ ይኖራል፤ 6፥3-5-14፤ 7፥6፤ 8፥2-14። እግዚአብሔር አማኝን አስቀድሞ ሰላወቀው፤ ስለወሰነው፤ ስለጠራው፤ ስለጻደቀውና ስለከበረው አሁን ለአማኝ ተሰፋ። ዋስትናና አላኝታ አለው፤ 8፥15-17-28-30-38-39። እግዚአብሔር ይህን ሁሉ ለክርስቲያኖች ካደረገ «ሕዝቡ? (እስራኤላውያንን) ጥሏል? የተሰናከሉ እስኪወድቁ ድረስ ነውን?» የሚሉት ጥያቄዎች ተነሥተዋል። መልሱ፤ 1ኛ. እግዚአብሔር ስለ ፍትሁ የማይጠየቅ፤ 2ኛ. እስራኤልን ባለማመናቸው የሚቋርጥ፤ 3ኛ. እንደ ምሥጢራዊ ዕቅዱ የሕዝባቸውም ሆነ የእስራኤልን «ሙላት» (በእግዚአብሔር የተመረጡትን ሁሉ) የሚያድን ነው፤ 9፥20፤ 10፥1-4፤ 11፥5-12-15-25-26። አማኝ ይህን ሁሉ ተረድቶ ራሱን ለእግዚአብሔር እንዲያቀርብና የዓለምን አስተሳሰብና አካሄድ ትቶ በአእምሮ በመታደስ የተለወጠ ጠባይ እንዲኖረው ታዝዟል፤ 12፥1-2።

የሐዋርያው ዋና አሳብ የእግዚአብሔርን ጽድቅ የሚመለከት ሲሆን፤ ስለ እግዚአብሔር ልዕልናና ባሕርይ፤ ስለ ክርስቶስ ማንነትና ሥራ፤ ስለ መንፈስ ቅዱስ አካላዊነትና አሠራር፤ ስለ አይሁድና አሕዛብ፤ ስለ ጸጋና ሕግ፤ ስለ እምነትና ሥራ፤ ስለ መንፈስና ሥጋ የሰጠው ትምህርት በልዩ ልዩ አንቀጽ ድንገት ብቅ ሲል ይታያል። የመጽሐፉ አቀራረብ እንደ ትልቅ ወንዝ ውሃ ተያይዞ የሚፈስ በሆነም በመግቢያውና በመደምደሚያው መካከል 5 ታላላቅ ክፍሎችን ልናይ እንችላለን፡-

መግቢያ፤ የጳውሎስ ጥሪ፤ ወንጌልና ከሮም ቤ.ክ. ጋር የነበረው ግንኙነት፤ የመልእክቱ ዋና አሳብ፤ 1፥1-17።

1. እግዚአብሔር ሰውን በቀጣ ኩነት (ወይም ሰው በእግዚአብሔር ቀጣ ተኩነት)፤ 1፥18-3፥20። አረማውያን(1፥18-32)፤ አይሁድ(ም.2)፤ ሰዎችም ሁሉ በኃጢአታቸው ምክንያት ከእግዚአብሔር ቀጣ በታች ናቸው፤ 3፥1-20።

2. እግዚአብሔር ሰውን በጸጋ አጻደቀው (ወይም ሰው በእግዚአብሔር ጸጋ ጻደቀ)፤ 3፥21-7፥25። የእግዚአብሔር ጽድቅ፤ ሀ) በክርስቶስ ሞት ተገልጧል (3፥21-26)፤ ለ) በእምነት መንገድ ይሰጣል (3፥27-31)፤ ሐ) ለኃጢአተኛ ይቋጠራል (4፥1-12)፤ መ) በእምነት አማካይነት ይቋጠራል (4፥13-25)፤ ሠ) አማኞችን ወደ ብዕዕና ያደርሳል

(5+1-11)፥ ረ) ከአዳም ፍርድ ነፃ ያወጣል (5+12-21)፥ ሰ) ከኃጢአት ኃይል አርነት ያወጣል (ም. 6)፥ ሸ) ከሕግ ሥልጣን ይፈታል (ም. 7)።

3. እግዚአብሔር ሰውን በፍትህ አከበረው (ወይም ሰው በእግዚአብሔር ፍትህ ተከበረ)፤ 8፥1-39። እማኝ ከኩነኔ ወጥቶ በመንፈስ ቅዱስ ኃይል በአዲስ ሕይወት ይኖራል (8፥1-17)፤ የማይጠፋውም ተስፋ ሲኖረው በአለኝታው መበረታታት ይገባዋል፤ 8፥18-39።

4. እግዚአብሔር ሰውን በምሕረት መረጠው (ወይም ሰው በእግዚአብሔር ምሕረት ተመረጠ)፤

9፥1-11+36። እስራኤል ቢወድቅም የእግዚአብሔር ቃል አልተሻረም። እግዚአብሔር «የሚወደውን ይምረዋል፤ የሚወደውንም እልከኝ ያደርገዋል» (9፥18) የሚለውን የምዕራፍ 9ን የማጠቃለያ አሳብ ብናንገኝም፤ እስራኤል ላለማመናቸው ገላፊነት ያለባቸው ሲሆን ቤ.ክ. ግን ወንጌሉን ለሁሉ ግብሠር አለባት፤ ም. 10። ከእስራኤል ውድቀት የተነሣ አሕዛብ ወደ ደንገነት ደርሰዋልና መዳናቸው ለወደቁት እስራኤል የመዳን መንገድ ይሆናል። ስለዚህ የእግዚአብሔር ዕቅድ ለእስራኤልም ሆነ ለአሕዛብ ይፈጸማል፤ ም. 11።

5. እግዚአብሔር ሰውን በልዕልና አደፋረረው (ወይም ሰው በእግዚአብሔር ልዕልና ተደፋረረ)፤

12፥1-15+13። ከክርስቶስ ወንጌል የተነሣ እማኝ፤ ሀ) በራሱ ሕይወት (12፥1-2)፤ ለ) በቤ.ክ. (12፥3-8)፤ ሐ) ከእማኞችና ከማያምኑት ጋር ባለው እኗኗር (12፥9-21)፤ መ) ባለ ሥልጣናትን በማክበር (ም. 13)፤ ሠ) የደከሙትን በመርዳት (14፥1-15+13) አዲስ ሕይወትን መኖር አለበት።

መደምደሚያ፤ ጳውሎስ የተሰጠውን ተግባር ዓላማ ካሳየ በኋላ ኢየሩሳሌምን እንደሚገቡኝና ወደ እስፔን ለመሄድ ለማቀዱ የሮም ቤ.ክ. በጉዞው እንደምትተባበር ተስፋ ያለው መሆኑን ገለጠ። ሰላምታ ለብዙ ሰዎች ካቀረበና ስለ ሐሰተኞች ማስጠንቀቂያ ከሰጠ በኋላ እግዚአብሔርን በመወደስ መልእክቱን ደመደመ፤ 15፥14-16+27።

ሮቤል፤ ሩቤን፤ የሰሙ ትርጉም «እነሆ ወንድ ልጅ!» ማለት ነው። ልያ ለያዕቆብ የወለደችለት በኩር ልጅ፤ ዘፍ. 29፥31-32። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፤ በሰሙ ነገደ ሮቤል ተብሎ ተሰየመ፤ ዘፍ. 46፥8-9፤ ዘኁ. 1፥4-5። ወደ ያዕቆብ ቁባት በመግባቱ አባቱን አሳዘው፤ ዘፍ. 35፥22፤ 49፥3-4። ከዚህም የተነሣ ብኩርናው ለየሴፍ ልጆች፤ ለኤፍሬምና ለምናሴ ተሰጠ፤ 1ዜ.መ. 5፥1፤ ዘፍ. 48፥5።

ሮቤል ለየሴፍ ራራለት፤ ዘፍ. 37፥21-22-29-30። የሮቤል ነገድ እንደ ጋድ ነገድና እንደ ምናሴ ነገድ እኩሌታ፤ ከሙሴ እንደሰሙት ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ ርስት ተቀብለው ኖሩ፤ ዘኁ. 32። ካ. 3 ሸ። «ነገድ» ይመ.

ሮብዓም፤ የሰሙ ትርጉም «ሕዝብ ይብዛ» ማለት ነው። የሰሎሞን ልጅ ነበረ፤ እናቱ አምናዊቷ

ናዕማ ነበረች። አባቱ ከሞተ በኋላ በኢየሩሳሌም ነገሠ፤ የእስራኤል ነገዶች ሁሉ እንዲያነግሡት በሴኪም ተሰበሰቡ። ሮብዓም ግን፤ አባቱ በሚነባችሁ ቀንበር ላይ እጩምራለሁ እንጂ አላቃልለውም ባላቸው ጊዜ አሥሩ ነገዶች የናባጥን ልጅ ኢየርብዓምን በላያቸው አነገሡ፤ የሮብዓምን አስገባረ ገደሉት። ሮብዓም ጦር ሠራዊቱን ሰበሰበ፤ ነቢዩ ሳማያ (ሸማያ) ግን፤ ይህ ነገር ከእግዚአብሔር ዘንድ ነውና አትውጡ አለ፤ 1ነገ. 11፥43-12፥24፤ 2ዜ.መ. 9፥31-11፥4። ሮብዓም በይሁዳና በብንያም ነገዶች ላይ ከ931-913 ክክ.በ. 17 ዓመት ነገሠ። መጀመሪያ ሲነግሥ በእግዚአብሔር መንገድ ሄደ በኋላ ግን ከፋ አደረገ፤ በአምስተኛው ዓመት የግብጽ ንጉሥ ሺሻቅ መጣበት፤ መዝገቡን ሁሉ ወሰደበት። ሮብዓም በእግዚአብሔር ፊት ሰውነቱን ካዋረደ በኋላ ሺሻቅ ሄደለት፤ 2ዜ.መ. 11፥5-12፥16፤ 1ነገ. 14፥21-31።

ሰለባ፤ ገዳይ ሰውን ከገደለ በኋላ ለማሳየት የሚወስደው ምልክት። መሣሪያ ገፍሮ ወይም ከሚቹ አካል አንድ ዓይነት ክፍል ቋርጦ ሲወሰድ ሰለባ ይባላል፤ 1ሳሙ. 18፥25-27።

ሰለጳዓድ፤ አምስት ሴቶች ልጆች የነበሩት የምናሴ ነገድ ሰው፤ ዘኁ. 26፥33፤ ኢያሱ 17፥3፤ 1ዜ.መ. 7፥15። ሴቶች ልጆቹ ርስት እንውረስ ብለው ሙሴን ለመቲ፤ ተሰጣቸውም፤ ዘኁ. 27፥1-11፤ 36፥2-12።

ሰሊሆም፤ ለመጠመቂያ የሚሆን ውሃ የተጠራቀመበት ኩራ። ከኢየሩሳሌም በደቡብ በኩል የፊል በተባለው ጎጥ ሥር ይገኛል። ሕዝቅያስ ውሃውን ከጥን ምንጭ በበይ ወደዚህ አስገብቶታል። በፊት በኢየሩሳሌም ቅጥር ውስጥ ነበር። ዛሬ ግን በኋላ ከተሠራው ቅጥር ውጭ ነው፤ ኢሳ. 22፥9-11፤ «ጥን» ይመ። ሰሊሆም ማለት የተላከ ማለት ነው። ኢየሱስ የዕውሩን ዓይን በጭቃ ከቀባ በኋላ «ሂድና ታጠብ» ብሎ ወደ ሰሊሆም ላከው፤ የሐ. 9፥6-7። ካ. 8ሀ።

ሰላም፤ በስምምነትና በአንድነት አብሮ መኖር ማለት ነው። ደግሞ የዕረፍት ስሜት ነው። ሰዎች ሲገናኙ የሚለዋወጡት የሰላምታ ቃል፤ ወይም የንግግር መክፈኛ ቃል ነው፤ የሐ. 20፥19። እውነተኛ ሰላም የሚገኘው ሰው በክርስቶስ አምና፤ ከኃጢአቱ ነጽቶ፤ ከእግዚአብሔር ጋር ሲታረቅ ነው፤ ሮም 5፥1፤ ኤፌ. 2፥14-17። ሰላም የመንፈስ ፍሬ ነው፤ ገላ. 5፥22። እግዚአብሔር ለሚታመኑበት የራሱን ሰላም ይሰጣቸዋል፤ ኢሳ. 26፥3-4፤ የሐ. 14፥27፤ ፊል. 4፥6-7። እማኞች ከሰዎች ጋር በሰላም እንዲኖሩ ታዝዘዋል፤ ሮም 12፥18፤ 1ጴጥ. 3፥11። ክርስቶስ ሲመጣ ሰላም ይሰፍናል፤ ኢሳ. 9፥6-7፤ 11፥6-9። ሰላም የእግዚአብሔር መንግሥት ራሱ ነው፤ ሮም 14፥17። ክርስቶስ የሰላም አለቃ ይባላል፤ ኢሳ. 9፥6።

በስሕተት ትምህርት ምክንያት የቤ.ክ. ሰላም ይደፈርሳል፤ ነገር ግን እውነትን ለመደገፍ ሲባል ሐሰትን በመቃወም የመለያየት ሁኔታ ሊያጋጥም

ይችላል፤ 1ቆሮ. 11፡18-19። በክርስቲያኖች መካከል የሚፈጠር አለመግባባትም ሰላምን ከሚያደረጉ ምክንያቶች አንዱ ነው፤ 1ቆሮ. 1፡10-17።

ሰላምታ፤ የመገናኘትን ስሜት መግለጫ ቃል። ሰላምታ ብዙ ዓይነት አለው፤ ነህ. 2፡3፤ ማቴ. 10፡12፤ ማር. 12፡38፤ ሉቃ. 1፡29፡41፡44፤ ዮሐ. 20፡19። ሐዋርያት መልእክት ሲጽፉ በሰላምታ ጀመሩ። የሌሎችንም ሰዎች ሰላምታ አቀረቡ፤ ሮም 1፡1-7፤ 16፡21-23። ጉዳዩ አስቸኳይ ሲሆን (2ኛ. 4፡29፤ ሉቃ. 10፡4)፤ ወይም ከእንዳንድ ስሕተት ለመራቅ ሰላምታ አለመስጠት ይቻላል፤ 2ዮሐ. 10፡11። ሰላምታ በመላላም (ማቴ. 26፡49፤ ሮም 16፡16)፤ እጅ ለእጅ በመጨበጥ (ገላ. 2፡9) ይሰማል።

ሰላጢን፤ እንደ አንካሴ ያለ ረዥም ሹል መውጊያ፤ ኢዮብ 39፡23፤ 41፡21።

ሰልማን፤ ምናልባት የአሦር ንጉሥ ሰልምናሶር ይሆናል፤ ሆሴዕ 10፡14።

ሰሎሜ፤ የክርስቶስን ዕቅድ ከተመለከተትና በትንሣኤው ዕለት ወደ መቃብሩ ከሄዱት ሦስት ሴቶች አንዷዋ፤ ማር. 15፡40፤ 16፡1።

ሰሎም፤ 1. ከኢዩ ዘሮች መካከል ከነገሡት የመፈረሻው፤ ዘካርያን 7ድሉ በሰማርያ የነገሠ 16ኛው የእስራኤል ንጉሥ። በግምት 745 ክክ. በ. አንድ ወር ከነገሠ በኋላ ተገደለ፤ 2ኛ. 15፡10-15። 2. የይሁዳ ንጉሥ ኢዮአክስ በዚህ ስም ተጠርቷል፤ 1ክ.መ. 3፡15፤ ኤር. 22፡11።

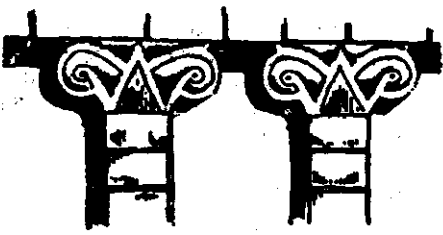
ሰሎሞን፤ ሰላማዊ ማለት ነው። ከተባበረው የእስራኤል መንግሥት ሦስተኛና የመጨረሻ ንጉሥ፤ የዳዊትና የቤፍላሴህ ልጅ፤ 2ኛ.መ. 12፡24። ዳዊት በሽመገለ ጊዜ ንጉሥ ለመሆን ተቀባ፤ 1ኛ. 1። አብያታርን፤ 4ኛ. 1። አደንያስንና ኢዮአብን ተበቀላቸው፤ 1ኛ. 2። የፈርዖንን ልጅ አገባ፤ 1ኛ. 3፡1። አስተዋይ ልቡና እንዲያገኝ ለመነ፤ በጥበቡም የታወቀ ሆነ፤ 1ኛ. 3፡5-28፤ 10፡1-10፤ 2ክ.መ. 1፡3-12። በጢሮስ ንጉሥ በኪራም እርዳታ ቤተ መቅደስንና ቤተ መንግሥቱን አነጻ፤ 1ኛ. 5-8፤ 2ክ.መ. 2-7። ለሕንጻ ሥራዎች ሠራተኞችን መለመለ፤ 1ኛ. 5፡13-17፤ 9፡19-21። ሰፊ በሆነ ንግዱ በባም በለጸገ፤ 1ኛ. 10፡11-29። ስለ ዕዕዋትና እንስሳት ብዙ ዕውቀት ነበረው፤ 1ኛ. 4፡33፡34። በዘመነ መንግሥቱ ስለ ሥነ ጽሑፍ ትልቅ እንቅስቃሴ ተደረገ። ስለ «ጥበብ» የሚናገሩ አንዳንድ ቅዱሳት መጻሕፍትን እርሱ እንደጻፋቸው ይታመናል፤ ምላ. 1፡1፤ መ.መ. 1፡1፤ «ተግባሩ» ይመ.

ብዙ ሚስቶችን አገባ፤ እነርሱም የባዕድ አምልኮ ወደ እስራኤል እንዲገባና ሰዎች እንዲከታተሉት አደረጉ። በዚህም ሰሎሞን እግዚአብሔርን አሳዘነው፤ 1ኛ. 11። ከሞተ በኋላ የሰሜን ዐሥር ነገዶች ልጁ ሮብዓም እንዳይነግሥ ተቃወሙና ቀድሞ ከሰሎሞን

በታች አለቃ የነበረው ኢዮርብዓምን መረጡ። ሰሎሞን ሲሞት የመንግሥቱ በሁለት መካፈል፤ በሀብቱና በዕውቀቱ ዝነኛ ቢሆንም በአስተዳደር በኩል ጨቋኝ መሆኑን ያመለክታል፤ 1ኛ. 12፡4። በጠቅላላው ታሪኩ ከ1ኛ. 1-11 እና ከ1ክ.መ. 22 - 2ክ.መ. 9 ተጽፎ ይገኛል። የሰሎሞን ክብር፤ ጥብብና መንግሥት ገናና ነበረ፤ ሆኖም ከእርሱ የሚበልጠው ክርስቶስ መጥቷል፤ ማቴ. 6፡29፤ 12፡42።

ሰማ፤ ሰው ብዙ ዓይነት ድምፅ ይሰማል፤ ሲሰማም ቃሉን ወዲያው ሊያስተውለው ወይም ሊያስተውለው ይችላል፤ ዘፍ. 3፡8-10፤ ሐ.ሥ. 9፡7፤ 22፡9። ሰው መጥፎ ወሬ ቀጥተኛ ባልሆነ መንገድ ቢሰማ እጅግ ያገናል፤ 1ኛ.መ. 2፡23። እግዚአብሔር የሰዎችን ችግር፤ ሐዘን፤ ምስጋናና ልመና ሲመለከት ሰማ ይባላል፤ ዘጸ. 2፡24፤ 3፡7።

ሰማርያ፤ የጠባቂ ግንብ ማለት ነው። ከኢዮራሌም በስተሰሜን 65 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ዛሬ ሄሮድስ በሰየመው ስም ስባስቱ ይባላል። የእስራኤል ንጉሥ ዘንባሪ ተራራውን ገዝቶ ከተማ ሠራበት። መናገሻና መስገሻም አደረገው፤ 1ኛ. 16፡24፡32። ከዝሆን ፐርስ የተሠራ የአክዓብ ቤት ፍርስራሽ (1ኛ. 22፡39)፤ ደግሞም የንጉሥ አልባሽና ደጋፊ የነበረው አለቃ ተረገጦ የሞተበት የቦር ፍርስራሽ ተሾኗል፤ 2ኛ. 7፡19-20። የሰሜኑ መንግሥት አንዳንድ ጊዜ ሰማርያ እየተባለ ይጠራ ነበር፤ 1ኛ. 13፡32፤ አሞጽ 3፡9። በኢ.ክ. ዘመን በገሊላና በይሁዳ መካከል ያለው አገር ሰማርያ ይባላ ነበር፤ ዮሐ. 4፡4፤ ሐ.ሥ. 1፡8። ካ. 4 ሀ። «ላምራውያን» ይመ.

በነገሥታት ዘመን የሰማርያ የአዕማድ ራሶች

ሰማዕት፤ ምስክር ማለት ነው። በሃይማኖቱ ምክንያት የተገደለ ሰማዕት ይባላል፤ ሐ.ሥ. 22፡20።

ሰማይ፤ ከምድር በላይ ያለው ሁሉ፤ ዘፍ. 1፡1፤ ማቴ. 5፡18። እግዚአብሔር ስለ ልዕልናው በሰማይ ይኖራል፤ ዘዳ. 26፡15፤ ማቴ. 5፡48። መለእክትም በሰማይ ይገኛሉ፤ ማር. 13፡32። ምእመናን በሰማይ ርስት አላቸው፤ 1ኢጥ. 1፡3-5፤ አሁንም በሰማያዊ ስፍራ ይገኛሉ፤ ኤፌ. 2፡6-7፤ 6፡12። አንዳንድ የአይሁድ ሊቃውንት ሰባት ሰማያት እንዳሉ ያስተምራሉ። በእጅርሱ ለስተሳሰብ ገነት ሦስተኛው ሰማይ ይመስላል፤ ነህ. 9፡6፤ 2ቆሮ.

12፥2-4። ሆኖም የአ.ኪ. ጸሓፊዎች ይህን ትምህርት የተቀበሉት አይመስልም። አንዳንድ ጊዜ ሰማይ፣ አንዳንድ ጊዜ ሰማያት ይላሉ፤ ነገር ግን የአሳብ ልዩነት አይታይባቸውም። በዓለም መጨረሻ አዲስ ሰማይና አዲስ ምድር ይገለጣሉ። ይህም እንዴት ያለ እንደሚሆን አናውቅም፤ ነገር ግን እንደ እግዚአብሔር ፈቃድ ስለሚሆን ጉድለት አይኖረውም፤ ኢሳ. 65፥17፤ 66፥22፤ 2ኢጥ. 3፥10-13፤ ራእ. 21፥1-3። «መንግሥተ ሰማያት» ይመ.

ሰምርኔስ (እዝሚር)፤ በጥንት ጊዜ በትንሹ እስያ ምዕራብ የነበረች ወደብና ከተማ። የታወቀች ቤ.ክ. በሰምርኔስ ተቋቁማ ነበር። ጳውሎስ በኤፌሶን ሳለ የተመሠረተች ይመስላል፤ ሐ.ሥ. 19፥10፤ ራእ. 1፥11፤ 2፥8-11። ዛሬ እዝሚር ይባላል።

ሰሞን፤ የካህናት የአገልግሎት ተራ ሳምንት። ጻዊት ካህናት በየሳምንቱ ተከፋፍለው በተራ በሃያ አራት ክፍሎች እንዲያገለግሉ አዘዘ፤ 1ዜ.መ. 24፤ ሉቃ. 1፥8።

ሰራኩስ፤ ከኢጣልያ አገር በስተደቡብ በታላቁ ባሕር ውስጥ የምትገኘው የሲሲሊ ደሴት ከተማ። ጳውሎስ ታስሮ ወደ ሮም ሲሄድ መርከቡ ሦስት ቀን በሰራኩስ ዐረፈ፤ ሐ.ሥ. 28፥12። ካ. 7 ሠ።

ሰርዴስ፤ በጥንት ዘመን ልድያ በተባለች ክፍለ ሀገር የነበረች ዋና ከተማ። በሮም መንግሥት ዘመን እንደ ቀድሞው ዘመን ትልቅ ከተማ አልነበረችም። በሥነ ጥበብ የታወቀች ነበረች። ጳውሎስ በኤፌሶን ሳለ ቤ.ክ. በሰርዴስ የተመሠረተች ይመስላል፤ ሐ.ሥ. 19፥10፤ ራእ. 1፥11፤ 3፥1-6። ዛሬ ትንሽ መንደር በቦታው ይገኛል። ካ. 7 ሰ።

ሰርድዮን፣ ሰርዲኖን፤ የደም ዐይነት ቀለም ያለው ቀይ የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 28፥17፤ ራእ. 4፥3። «የከበሩ ድንጋዮች» ይመ.

ሰርዶንክስ፤ የከበረ ድንጋይ። ዓይነቱ ነጭ ቡና መልክ ነው፤ ግን ከነጩ ቡናው ዓይነት ይበዛል፤ ራእ. 21፥20። «የከበሩ ድንጋዮች» ይመ.

ሰርግ (የጋብቻ በዐል)። በመቅ. ስለ ልዩ ልዩ ሰዎች ሰርግ እናነባለን። የሰርግ ሥነ በዐል እንደ ዘመኑና እንደ አገሩ ባህል የተለያየ ነበር፤ ዘፍ. 29፥21-26፤ መሳ. 14፤ መዝ. 45፤ ማቴ. 22፥1-14፤ 25፥1-13፤ ዮሐ. 2፥1-11። ሰርግ ትልቅ ደስታ ነውና ሙሽራው ሙሽራትን ወደ ቤቱ ሲወስድ ሰዎች ልዩ ልዩ ልብስ እየለበሱ በዐሉን በትልቅ ድግስ በዘረገና በጨዋታ ያከብሩት ነበር። በዚህ አገር ክርስቶስ ሁለተኛ ሲመጣ የሚደረገው ደስታና ክብር በሰርግ ይመስላል፤ ራእ. 19፥7-9። «ጋብቻ» ይመ.

ሰርፍ፤ በዙሪያው ዘርፍ ያለበት ጌጦች ያልጋ ልብስ፣ ምንጣፍም ሊሆን ይችላል፤ ምሳ. 7፥16።

ሰሳብሳር፤ ቂርስ የሾመው የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ መሠረት የጀመረ መስፍን፤ ዕዝ. 1፥8፤ 11፤ 5፥14፤ 16። ሰሳብሳርና ዘሩባቤል የአንድ ሰው ስሞች እንደሆኑ የሚያስቡ አሉ፤ ዘክ. 4፥9።

ሰቅል፤ የጥንት የክብደት መለኪያ። የንጉሥ (2ሳሙ. 14፥26)፣ የሕዝብ (1ሳሙ. 17፥5)፣ የመቅደስ ሰቅሎች ነበሩ፤ ዘጸ. 30፥13። «ክብደት» ይመ.

ሰቅልና ግማሽ ሰቅል

ሰቅሰቅ፤ እንደ ወንፊት የተታታና የተጠላለፈ የመስኮት መዝጊያ፤ መሳ. 5፥28።

ሰቆቃው ኤርምያስ፤ ሰቆቃው ማለት ሙሾ፣ ልቅሶ ማለት ነው። ጸሓፊው ኤርምያስ መሆኑና አለመሆኑ አልተረጋገጠም። ይሁን እንጂ ብዙ ሊቃውንት ኤርምያስ ነው ይላሉ። በመጽሐፉ ውስጥ የጸሓፊው ስም አይገኝም፤ እንዲሁም በዕብራይስጥ በመጽሐፉ አርእስት የኤርምያስ ስም አልተጠቀሰም። ሆኖም ጸሓፊው እንደ ኤርምያስ፣ ኢየሩሳሌምን የሚወድ፣ ውድቀትዋን አይቶ ያዘነና በሥቃይዋ የተካፈለ ሰው መሆኑ አያጠራጥርም።

አምስቱ ምዕራፎች አምስት የሐዘን ሙሾዎች ናቸው። በም. 1፤ 2፤ 4 እያንዳንዱ ቊጥር የሚጀምረው በሃያ ሁለቱ የዕብራይስጥ ፊደላት ሲሆን፣ ፊደሎቹም ቅደም ተከተላቸው ተጠብቋል። በም. 3 ፊደላቱ የሚለዋወጡት በየሦስት በየሦስት ቊጥር ነው። እነዚህም ፊደላት በአማርኛ መቅ. ተጽፈው ይገኛሉ (አሌፋት ይመ.)።

አንድ ሰው ስለ ኢየሩሳሌም መፍረስ ሲያለቅስ

ይህም መጽሐፍ የመከራንና የሥቃይን መራራነት ሲገልጽ እግዚአብሔር በፍርዱ ጻድቅ

መሆኑን ይመሰክራል፤ 1፡18። በድለናልና ፈጽሞ
ያልጠፋነው ከምሕረቱ የተነሣ ነው (3፡22)፤
በመከራ ጊዜ የእግዚአብሔርን ማዳን ተስፋ ማድረግ
መልካም ነው ይላል፤ 3፡26።

ሰባቱ ሱባዔ፤ «በዓላት» ይመ.

ሰባቱ ከዋክብት፤ አንድ

ላይ

የተሰበሰቡትና እጅግ ደምቀው የማይታዩት ሰባት
ከዋክብት፤ ኢዮብ 38፡31፤ አሞጽ 5፡8።

ሰባኪ፤ ስብከት፤ የክርስቶስ የመጨረሻ

ትእዛዝ «ወንጌልን ለፍጥረት ሁሉ ስበኩ» ይላልና
(ማር. 16፡15)፤ ስብከት በጌታ የታዘዘ ሥራ ነው።
አንድ ሰው በቤ.ክ. ውስጥ ወይም በውጭ
የእግዚአብሔርን ቃል ካስተማረ ሰባኪ ይባላል። ይህም
ከእግዚአብሔር በቤ.ክ. በኩል ሲላክ ነው። በእ.ኪ.
ብዙ ጊዜ «ስበኩ» ማለት ያላመኑትን ለማሳመን
የወንጌልን ቃል ተናገረ ማለት ነው፤ ሮሞ 10፡14፤
15፡20። ምእመናን ሁሉ የክርስቶስ ምስክሮች
እንዲሆኑ ተጠርተዋል፤ በተለይም ባላመኑት መካከል
ወንጌልን ለመስበክ እንደ ፊልጶስ የተጠሩ አሉ፤
ሐ.ሥ. 21፡8፤ ኤ.ፌ. 4፡11። በቤ.ክ. ውስጥ
የሚያስተዳድሩ እንደ ጢዋቱዎስ የወንጌል ሰባኪነትን
ሥራ ጨምረው መሥራት ይገባቸዋል፤ 2ጢሞ.
4፡5። «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይመ.

ሰብአ ሰንል፤ የጥበብ፤ የዕውቀት ሰዎች

ማለት ነው። ከጥንት ጀምሮ በዓለም ሕዝብ መካከል
ከዋክብትን የሚመረምሩ ጠቢባን ነበሩ፤ ዳን.
1፡3፡4። «ኮከብ» ይመ። ማቴዎስ ከምሥራቅ
መምጣታቸውን እንጂ ብዛታቸውንና አገራቸውን፤
ሰማቸውንና ያመጡትን ስጦታ ትርጉም፤
መምጣታቸውም የትንቢት ፍጻሜ መሆኑን
አይገልጥም። እግዚአብሔር የገለጠላቸውን
ተከታትለው ለክርስቶስ ሰንዴ፤ ካላቸውም የተሻለውን
ስጦታ አቀረቡለት፤ ማቴ. 2፡1-12። ሆኖም በመዝ.
72፡9-15 እና በኢሳ. 60፡6፤ 49፡23 ላይ
ለተነገረው ትንቢት ፍጻሜ እንደሆነ ብዙ ሊቃውንት
ይተረጉማሉ።

ሰነፍ፤ እግዚአብሔርን የማያምን፤ ሰውን

የማይረዳ፤ ለራሱ ምቹት የሚኖር በጠቅላላው በጠባዩ
የተበላሸ ማለት ነው፤ 1ሳሙ. 25፡25፤ መዝ.
14፡1፤ ምሳ. 15፡2፤ መክ. 10፡14፤ ኢሳ.
32፡6፤ ሉቃ. 12፡20።

ሰናክሬም፤ ከ705-681 ከክ.በ. የነገሠ

የአሦር ንጉሥ። በሕዝቅያስ ዘመን መንግሥት ይሁዳን
ወረረ፤ 2ነገ. 18፡13፤ ኢሳ. 36፡1። ሕዝቅያስን
ከባድ ግብር አስገባረ (2ነገ. 18፡14-16)፤ በኋላም
ጦር ሠራዊቱ በእግዚአብሔር መልእክ ስለ ተቀሠፈ
ኢየሩሳሌምን ለመያዝ አልቻለም፤ 2ነገ. 19፡35።
ስለ ውጊያውና ስለ መንግሥቱ መስፋፋት የሚናገር
ጽሑፍ ከጭቃ በተሠራ ሸክላ ላይ ተጽፎ ተገኝቷል።

ሰናዖር፤ በባቢሎን ዙሪያ ያለ ሰፊ ሜዳና

አገር፤ ዘፍ. 10፡10፤ ዳን. 1፡2። «የባቢሎን ግንብ»
ይመ.

ሰናክሬም በሁለት አማልክት መካከል እንደቆመ
የሚያሳይ ማጎተም

ሰናፊል፤ ሰፊና ረጅም ሱሪ፤ ዳን. 3፡21።

**ሰናፍጭ፤ የጉመን ዓይነት፤ ፍሬው ትንንሽ
ቁመቱ ግን ረጅም የሆነ፤ አፍንጫን የሚሰነፍጥና
የሚለበልብ፤ የሚያስለቅስ ተክል። የእግዚአብሔር
መንግሥት ተመስሎበታል፤ ማቴ. 13፡31፤
17፡20።**

**ሰን፤ ከነሐስና ከመዳብ ከሌላም ማዕድን
የሚሠራ እንደ ማንቁርቁሪያ ያለ መታጠቢያ።
አብዛኛውን ጊዜ ሰንና ብርት ይባላል። ብርት
ማስታጠቢያው፤ ሰን ውሃ መያዣው ነው፤ ሰሎሞን
ዐ/ሥር ሰኖች ለቤተ መቅደስ አገልግሎት አሠርቶ
ነበር፤ 1ነገ. 7፡38፡39።**

**ሰንበር፤ በበትር ከመመታት የተነሣ በአካል
ላይ የሚታይ ምልክት። ከሸክላ፤ ከእንጨትና ከቀንድ
ከልዩ ልዩ ማዕድናትም በሚሠሩ ዕቃዎች ላይ
በመስመር ዓይነት የሚደረግ የቅርጽ ጌጥ ሰንበር
ይባላል፤ 1ነገ. 7፡28፡35፡36።**

**ሰንበት፤ ሰንበታት፤ በዕብራይስጥ የቃሉ
ትርጉም ማቆም፤ መተው ማለት ነው። እስራኤል
ሰባተኛውን ቀን ለእግዚአብሔር እንዲቀድሱት
በዐሠርቱ ቃላት ታዝዋል፤ ዘጸ. 20፡8-11። ለሰው
ዕረፍት ያስፈልጋል። ከዚህም በላይ ሰንበት
በእግዚአብሔርና በሕዝቡ መካከል የቃል ኪዳን
ምልክት ነው፤ ዘጸ. 31፡17። በዚህም ምክንያት
ሰንበትን አለማክበር ከባድ ቅጣትን ያስከትል ነበር፤
ዘኁ. 15፡32-36። ሰንበት የእግዚአብሔር ሥራ
እንዲታወስ ያደርጋል። በመጀመሪያ እግዚአብሔር
ስድስት ቀን ሠርቶ እንዳረፈ ሁሉ፤ ሰውም በዚህ
ዓለም ሠርቶ ወደ ዘለዓለም ዕረፍት እንደሚገባ
ያመለክታል፤ ዘፍ. 2፡2፡3፤ ዘጸ. 20፡8-11።
እስራኤላውያን ወደ ዕረፍት አገራቸው ሲደርሱ
ዐሠርቱ ቃላት በድጋሚ ተነገራቸው። ከዚህም ላይ
ሰንበት እግዚአብሔር እስራኤልን ከግብጽ ባርነት
እንዳወጣቸው ያመለክታል፤ ዘዳ. 5፡12-16።
እስራኤል ቀኑን በሚገባ ባለማክበራቸው በነቢያት
ተወቅሰዋል (ሕዝ. 20፡12-16፤ አሞጽ 8፡6)
እንዲያከብሩትም ተስፋ ተሰጥቷቸዋል፤ ኢሳ.
56፡2-4፤ 58፡13፡14። ነህምያ ሰንበትን
አስከብሯል፤ ነህ. 10፡31፤ 13፡15-22። ኢየሱስ
ሰንበትን አክብሯል (ሉቃ. 4፡16)፤ የፈረሳውያንን**

የሰንበት አከባበር ግን ተቃውሟል። እነርሱ ቀኑ እንዲከበር ብቻ እሾት ከመቅጠፍ፣ ድውይ ከመፈወስ እስኪከለከሉ ድረስ ብዙ ሕግና ወግ ደንግገው ነበር። ክርስቶስ ግን ከሰው ወግና ሥርዓት ምሕረት እንደሚበልጥ ራሱም የሰንበት ጌታ መሆኑን አስተማረ፤ ማቴ. 12፥1-14።

ከሳምንቱ በመጀመሪያው ቀን ክርስቶስ ስለተነሣ ተከታዮቹ በዚህ ቀን መሰብሰብ ጀመሩ። አይሁድና ክርስቲያኖች እየተራራቁ፣ ወንጌልም በአሕዛብ ዘንድ እየተስፋፋ ሲሄድ ምእመናን የእግዚአብሔርን ቀን በሳምንቱ በመጀመሪያው ቀን አከበሩ፣ ቀኑም የጌታ ቀን ተባለ፤ ሉቃ. 24፥1፤ ሐ.ሥ. 20፥7፤ 1ቆሮ. 16፥2፤ ራእ. 1፥10። ይህም ከቀኑ መሠረተ አሳብ ጋር ይስማማል፤ ምክንያቱም ክርስቶስ በትንሣኤው ደኅንነትን ፈጽሟል። ምእመናንም በሥራቸው ሳይሆን፣ ክርስቶስ በፈጸመው ሥራ ወደ ዘለዓለም ዕረፍት ገብተው መዳናቸውን በመልካም ሥራቸው ለማሳየት ይተጋሉ፤ ዕብ. 4፥1-11፤ 10፥25።

ሰንበት፤ (መጀመሪያ፣ አራተኛ ሰንበት)፤ ዳዊት የሚዘምሩ ካህናትን በሰዎች እንዳዘጋጀ ሁሉ፣ የሚዘመረውን መዝሙርና የሚዘመርበትንም ቀን በክፍል በክፍል አድርጎ መድቦ ነበር። ለምሳሌ ወር በገባ በመጀመሪያው ሰንበት መዝ. 24፥ ወሩ ሲያልቅ ወይም በአራተኛው ሰንበት መዝ. 94 ይዘመር ነበር ማለት ነው፤ መዝ. 24፤ 94 አርእስት።

የሰንበት መንገድ፤ ሰንበት እንዲከበር በፈረሰውያን ወግ እስከ አንድ ኪ.ሜ. ያህል መሄድ የተፈቀደ ነበር፤ ሐ.ሥ. 1፥12። በመሠረቱ በሰንበት ቀን የግላ ፈቃድን ለመፈጸም መንገድ መሄድ አልተፈቀደም፤ ኢሳ. 58፥13።

ሰንበላጥ፤ ነህምን የተቃወመው አንድ የሰማርያ ባለ ሥልጣን፤ ነህ. 2፥10፤ 19፤ 20፤ 4፥1-3፤ 7፤ 8፤ 6፥1-14፤ 13፥28።

ሰንደል፤ የተጣራ ሽቱ ያለው እንጨት። ለቤት መከታ፣ ለዜማ መሣሪያ ይሆናል፤ 1ነገ. 10፥11፤ 12።

ሰንፔር፤ ሰማያዊ ቀለም ያለው፣ አልፎ አልፎ ወርቅ መሳይ ያለበት የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 24፥10፤ ራእ. 21፥19።

ሰኩና፤ ተረከዝ፣ ታችኛው የእግር ክፍል፤ ዘፍ. 3፥15፤ 25፥26፤ 49፥17፤ ኢዮብ 18፥9። ሰው ወይም እንስሳ ለጉዳት ሊጠቀምበት ይችላል፤ መዝ. 41፥9፤ ዮሐ. 13፥18። ሰኩናው ያልተሰነጠቀ እንስሳ ርኩስ ሲባል፣ ሰኩናው የተሰነጠቀ ርኩስ እንዳይደለ በብ.ኪ. ተገልጧል፤ ዘሌ. 11፥26-27።

ሰው፤ እግዚአብሔር ሰውን ከምድር አፈር አበጀው፤ የሕይወትንም እስትንፋስ እፍሕለበት (ዘፍ. 2፥7)፤ ስለዚህ ሰው ሥጋና ነፍስ (መንፈስ) ነው። ሴትንም ከወንድ ፈጠረ፤ ዘፍ. 2፥21፤ 22። መቅ. እግዚአብሔር ሰውን እንደት እንደፈጠረው ከዚህ የበለጠ መግለጫ አይሰጥም። ሰው አስቀድሞ ሕይወት ካለው እንስሳ ሳይሆን ግዑዝ ከሆነ ከዕፈር መፈጠሩን

መቅ. በግልጽ ያስተምራል። ሰው ከእንስሳት ፈጽሞ የተለየ መሆኑ በእግዚአብሔር መልክና ምሳሌ በመፈጠሩ ይታያል፤ ዘፍ. 1፥26፤ 2፥7፤ 3፥19። ብዙ ክርስቲያኖች እግዚአብሔር ሰውን በአንድ ቀን እንደፈጠረ ያምናሉ፤ ሌሎች ግን መቅ.ን በዘመናዊ ሳይንስ ከሚገኘው ከአዝጋሚ ለውጥ መላምት አሳብ ጋር ለማዛመድ እግዚአብሔር ሰውን በረጅም ጊዜ ውስጥ ፈጠረው ሲሉ ይሰማሉ።

የሰው ታሪክ ሦስት ደረጃዎች አሉት፤ እነርሱም መፈጠሩ፣ በኃጢአት መውደቁና ከኃጢአት ውድቀት መነሣቱ ናቸው። የሰው ደኅንነትም ሁለት ደረጃ አለው፤ አሁን ነፍሱ ድናለች፤ በጌታም ዳግም ምጽአት ጊዜ ደግሞ ሥጋው ከነፍሱ ጋር በትንሣኤ ይድናል፤ 1ቆሮ. 15፥20-22።

ሰዎች በልዩ ልዩ አገር በአንድ ጊዜ ተፈጠሩ የሚሉ አሉ። መቅ. ግን ከአዳም ከተገኙት በቀር ሌሎች ሰዎች እንደነበሩ አይገልጥም፤ «የትውልድ ሐረግ» ይመ.

የሰው መንፈሳዊ ሁኔታ አንዳንድ ጊዜ ነፍስ፣ በሌላ ጊዜ መንፈስ ይባላል። በ1ተሰ. 5፥23 እና በዕብ. 4፥12 ነፍስና መንፈስ የተለያዩ ይመስላሉ። በሌሎች ጥቅሶች ግን መንፈስና ነፍስ የሰውን መንፈሳዊ ሁኔታ ከሁለት አቅጣጫ እንደሚያመለክቱ ይታያል። በመቅ. ውስጥ በአንዳንድ ቦታ ሰው ሥጋና ነፍስ (ማቴ. 6፥25፤ 10፥28)፣ በሌላ ቦታ ሥጋና መንፈስ (ማር. 14፥38፤ 1ቆሮ. 5፥3፤ 4) እንደሆነ ተገልጧል፤ ዕብ. 12፥23 እና ራእ. 6፥9 ያንጸጽሩ። ሰው ኃጢአት በመሥራት ሞት፤ ሮም 6፥23። ክርስቶስን በማመን ግን ይድናል፤ ሮም 3፥21፤ 22።

የሰው ልጅ፤ ሕዝቅኤልና ዳንኤል የሰው ልጅ ተብለው ተጠሩ፤ ሕዝ. 2፥1፤ ዳን. 8፥17። ዳንኤል በራእይ የሰው ልጅ የሚመስል የዓለማትን መንግሥትና ክብር ሁሉ ለዘለዓለም ሲቀበል አየ፤ ዳን. 7፥13፤ 14። ክርስቶስ ስለ ራሱ ሲያስተምር ብዙ ጊዜ «የሰው ልጅ» በሚለው ስም ይጠቀም ነበር። በዚህ ስም የመሢሕነቱን ሥራ ገለጠ፤ ሉቃ. 9፥26፤ 19፥10። «ኢየሱስ»፣ «መሲሕ» ይመ.

ሰውነት፤ ጠቅላላ የሰው ሁኔታ ሥጋና ነፍስ፣ ሰው መሆን ማለት ነው፤ ማቴ. 5፥29፤ 6፥22። የውስጥ ሰውነት የሰውን መንፈስ (ሮም 7፥22፤ ኤፌ. 3፥16፤ 17)፣ የውጭ ሰውነት ሥጋን ያመለክታል፤ 2ቆሮ. 4፥16። «አካል» ይመ.

በሰው የሚነግዱ፤ ባሪያ ፈንጋይ፣ ሰውን አፋኝ። በሙሴ ሕግ ሰውን ስለ መግዛትና መሸጥ ተጽፏል፤ ዘጸ 21፥2-11። በኢ.ኪ.ም ዘመን ሮማውያን ሰውን በመግዛትና በመሸጥ ታላቅ ንግድ ነበራቸው። ሆኖም ይህ በኢ.ኪ. ቃል አስጸያፊ ኃጢአት ተብሏል፤ 1ጢሞ. 1፥9-11። «ባሪያ» ይመ.

ሰዓት፤ እስራኤላውያን ፀሐይ ወጥታ እስክትጠልቅ ቀኑን፣ ገብታም እስክትወጣ ሌሊቱን ለብቻ በሰዓት ይቁጥሩ ነበር፤ ማቴ. 20፥ 2-5፤

ሐ.ሥ. 2:15፤ ሮማውያን ደግሞ ከእኩለ ሌሊት እስከ እኩለ ቀን፤ ከእኩለ ቀን እስከ እኩለ ሌሊት ቀንና ሌሊቱን አያይዘው በሰዓት ይቁጥሩ ነበር። ሰዓት የተወሰነ ጊዜን (ዮሐ. 4:52:53)፤ አጭር ጊዜን (ራእ. 17:12) ሊያመለክት ይችላል። በጥላና በሌላም ይለካ ነበር፤ 2ነገ. 20:11።

ሰይጣን፤ አሰናካይ ማለት ነው። የወደቁት መላእክት አለቃ፤ የመልካም ነገር ተቃራኒ፤ ማቴ. 25:41። በሚከተሉት ሰዎች ይጠራል ፡- ዲያብሎስ (ማቴ. 4:1፤ 1ዮሐ. 3:8)፤ ብሄል ዜቡል (ማቴ. 12:24)፤ ቤልሆር (2ቆሮ. 6:15)፤ አብዱንና አጳዮን (ራእ. 9:11)፤ የወንድሞች ከሳሽ (ራእ. 12:10)፤ ባላጋራ (1ጴጥ. 5:8)፤ የዓለም ሁሉ አሳች፤ ታላቁ ዘንዶ፤ የቀደመው እባብ (ራእ. 12:9)፤ ክፉው (ማቴ. 13:19)፤ ነፍስ ገዳይ፤ የሐሰት አባት (ዮሐ. 8:44)፤ የዚህ ዓለም ገዥ (ዮሐ. 12:31)፤ የዚህ ዓለም አምላክ (2ቆሮ. 4:4)፤ በአየር ላይ ሥልጣን ያለው አለቃ (ኤፌ. 2:2)፤ ፈታኝ፤ 1ተሰ. 3:5።

ጠባዩ በሚያገላ አንበሳ ተመስሷል፤ 1ጴጥ. 5:8። ምንም እንኳን ኃይል ቢሆንም በእግዚአብሔር ፈቃድና በክርስቶስ ሥራ ተወስኗል፤ ኢዮብ 1:12፤ 2:6፤ ማቴ. 12:29፤ ሉቃ. 22:31፤ ራእ. 20:2። በመጀመሪያ ቅዱስ ሆኖ ተፈጠረ፤ በኋላ ግን በትዕቢቱ ወደቀ፤ ኢሳ. 14:12-20፤ ሕዝ. 28:12-19፤ 1ጢሞ. 3:6። እግዚአብሔርን እየተዳፈረ፤ መልካም የሆነውን ነገር ሁሉ እየተቃወመ የራሱን መንግሥት ሊያቆም ይጥራል። ክርስቶስ ግን በሕይወቱና በሞቱ (በመስቀል) ድል ነሣው፤ በዓለም መጨረሻም ለዘላለም ይፈርድበታል፤ ማቴ. 4:1-11፤ 12:29፤ ዮሐ. 12:31:32፤ ቆላ. 2:15፤ ራእ. 20:10፤ 1ዮሐ. 3:8። «መልአክ» ይመ.

ሰይፍ፤ ከብረት የሚሠራ የጦር መሣሪያ፤ 1ሳሙ. 13:19:22። አንዳንድ ሰይፍ ባለ ሁለት አፍ ነው፤ መዝ. 149:6። የእግዚአብሔር ቃል ምሳሌ ነው፤ ኤፌ. 6:17፤ ዕብ. 4:12። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

ሰደቃ፤ ሰፊና ዝርግ የሆነ ባለ ረዥም እግር የማዕድ ገበታ፤ 1ሳሙ. 20:29።

ሰዱቃውያን፤ ክርስቶስ በምድር በነበረበት ጊዜ ከአይሁድ ወገን አንድ ክፍል። ብዙዎች ካህናት ነበሩ። ብዙ ጊዜ ሊቀ ካህናት ከእነርሱ ይመረጥ ነበር። ከአይሁድ ሸንጎም የሚበዙት ሰዱቃውያን ነበሩ። ፈረሳውያንን በመቃወም የሙሴን ሕግ እንጂ ተጨማሪውን ወግ አይቀበሉም ነበር። ዋና ተስፋቸው በቤተ መቅደስና በሥርዓቱ ነበር። በትንሣኤ፤ በመናፍስት፤ በሚመጣው ዓለም ሰው እንደ ሥራው ዋጋውን እንደሚቀበልም አያምኑም ነበር፤ ማቴ. 22:23-33፤ ሐ.ሥ. 23:8። ክርስቶስ ስለ ሰዱቃውያን ማስጠንቀቂያ ሰጥቷል፤ ማቴ. 16:6-12። እነርሱም ክርስቶስን አሳልፈው ሰጡት፤ በኋላም ሐዋርያትን አሳደዱ፤ ሐ.ሥ. 4:1-22።

ሰዶማውያን፤ ግብረ ሰዶምን የሚፈጽሙ፤ ማለትም ወንድ ከወንድ፤ ሴት ከሴት ጋር ዝሙት የሚያደርጉ ማለት ነው። ይህ ኃጢአት በሰዶም ይበዛ ነበርና ግብረ ሰዶም ተባለ፤ ዘፍ. 19:5። በሙሉ ሕግ ይህን ኃጢአት የሚፈጽሙ ሁሉ ያለ ምሕረት ይገደሉ ነበር፤ ዘሌ. 20:13፤ ዘዳ. 23:17። ሆኖም ይህ ኃጢአት በእስራኤል የተለመደ ነበር፤ መላ. 19:22፤ 1ነገ. 14:24፤ 2ነገ. 23:7። ሰዎች እግዚአብሔርን መፍራትና ማምለክ ሲተዉ፤ ለጣዖታትም ሲሰግዱ የዚህ ዓይነት መጥፎ መንፈስ ያድርባቸዋል፤ በአሕዛብ መካከል ይህ ኃጢአት ይገኛል፤ ሮም 1:22-27፤ 1ጢሞ. 1:9-11። ይህ ዓይነት መንፈስ ያደረባቸው ሰዎች በወንጌል ኃይል ሊድኑ ይችላሉ፤ ማር. 6:11፤ 1ቆሮ. 6:9-11። «ቀላጭ» ይመ.

ሰዶም፤ ሰዶምና ገሞራ በዮርዳኖስ ሸለቆ የተቋረቁሩ ከተሞች ነበሩ። ኃጢአታቸው በተለይም የዝሙት ሥራቸው አስጸያፊ ስለነበረ እግዚአብሔር ሊያጠፋቸው ወሰነ፤ ዘፍ. 18:20፤ 19:5-9። ሁለት መላእክት ሎጥን ከከተማው ካወጡ በኋላ እግዚአብሔር ሰዶምንና ገሞራን በአሳትና በዳን አጠፋ፤ ዘፍ. 19:10-26። ሰዶምና ገሞራ አሁን በጨው ባሕር እንደተሸፈኑ ይገመታል። ሰዶም የክፍት ሁሉ የፍርድም ምሳሌ በመሆን ተጠቅሷል፤ ኢሳ. 1:9:10፤ 3:9፤ ኤር. 23:14፤ ሲሌ. 4:6፤ ሕዝ. 16:46፤ ማቴ. 10:15፤ ራእ. 11:8።

ሰገባ፤ የሰይፍና የጎራዴ መክተቻ ማንደር፤ ቤት፤ ኤር. 47:6፤ ሲሌ. 3:13።

ሰገነት፤ በቤት ጣራ ላይ የሚሠራ መናፈሻና መዝናኛ፤ 2ሳሙ. 11:2፤ ዳን. 4:29። ከደርብ ላይ ያለ ማደሪያ ክፍል፤ 1ነገ. 17:19።

ሰገገ፤ አሰገገ ማለት ለማየት ወይም ለመታየት አንገትን ማስረዘም፤ ማንጋጠጥ ማለት ነው። የትዕቢት ድርጊት፤ ኢዮብ 15:26፤ 16:14፤ ኢሳ. 3:16።

ሰገግ፤ አንገቱና ቅልጥሙ የረዘመ የበረሃ አሞራ። በፍጥነት ይሮጣል፤ አይበርም፤ ኢዮብ 39:13-18። «ወፎች» ይመ.

ሰፍነግ፤ እንደ እስፓንጅ ውሃ የሚመጥ የሚቋጥር፤ የሚያሰራጭ ከባሕር የሚገኝ የተክል ዓይነት። ከባሕር ሰብስበው ሲያደርቁት ለማበስ፤ ለመጥረግና ለማጣጣት ይጠቅማል፤ ማቴ. 27፥48።

ሱራፊል፤ በራእይ ለኢሳይያስ የታዩ፤ በእግዚአብሔር ዙፋን አጠገብ የሚያገለግሉ ሰማያዊያን ፍጥረቶች፤ ኢሳ. 6፥1-7።

ሱርስት፤ የሶርያውያን ቋንቋ፤ 2ነገ. 18፥26፤ ዕዝ. 4፥7፤ ኢሳ. 36፥11፤ ዳን. 2፥4።

የሱርስት አጻጻፍ ከቀኝ ወደ ግራ ነው፤ ፊደሉም በመጠኑ የዕብራይስጥንና የዕረብኛን ፊደል ይመስላል። መ.ቅ. ቀደም ሲል ወደ ሱርስት የተተረጉመ ስለሆነ፤ እንዲሁም እንደ እነቅዱስ ኤፍሬም ያሉ ሶርያውያን ሊቃውንት ስለተነሡ የሱርስት ቋንቋ ጥናት ከፍተኛ ስፍራ ሊይዝ ችሏል።

ሱሳ፤ ከባቢሎን በስተምሥራቅ 340 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ የፋርስ ከተማ። ሱሳ ከሦስቱ የፋርስ መንግሥት መናገሻ ከተማዎች አንዱ ነበር። ዳንኤል፤ ነህምያና አስቲር በሱሳ ኖረዋል፤ ነህ. 1፥2፤ አስ. 1፥2፤ ዳን. 8፥2። ሱሳ ከክ.በ. የመኖሪያ ከተማ መሆኑ ቢቀርም ፍርስራሹ እስከ ዛሬ ድረስ ይታያል። ካ. 1ረ።

በሱሳ በሸክላ ላይ ከተሣለ ሥዕል የተገለበጠ የፋርስ የክብር ዘበኛ

ሱባዔ፤ «ቀጥር» ይመ.

ሱነም፤ ከኢይዝራኤል በስተሰሜን አምስት ኪ.ሜ. ርቆ ከተራራ ዐቀበት ላይ የሚገኝ ከተማ። የዳዊት አልጋ አንጣፊና ወገብ ዳሳሹ የነበረችው የአቢሳ ቤት በሱነም ነበር፤ 1ነገ. 1፥3። ኤልሳዕ በሱነም ለተቀበለችው ሴት የሞተውን ልጅዋን አስነሣ፤ 2ነገ. 4፥8-37።

ሱፍ፤ ቅጠሉ እሾህነት፤ አበባው ብሔንትና ቀይነት ያለው፤ ፍሬው ቅባት የሚወጣው ተክል፤ መ.መ. 2፥16፤ 4፥5።

ሲላስ፤ በኢየሩሳሌም ይኖር የነበረ ምእመንና ነቢይ። ከጳውሎስ ጋር ሆኖ ከኢየሩሳሌም ጉባኤ የተላከውን ደብዳቤ ወስዶ ለአብ.ክ. አደረሰ፤ ሐ.ሥ. 15፥22-35። በ2ኛው የጳውሎስ የወንጌል ጉዞ ከጳውሎስ ጋር አብሮ ሄደ (ሐ.ሥ. 15፥40-18፥22)፤ ስልዋናስ በመባል የሚጠራው ምናልባት እርሱ ይሆናል፤ 2ቀሮ. 1፥19፤ 1ጴጥ. 5፥12።

ሲሞን፤ መንፈስ ቅዱስን የመስጠት ኃይል በገንዘብ ለመግዛት የፈለገ ጠንቋይ፤ ሐ.ሥ. 8፥9-24።

ሲሣራ፤ የክነዓናውያን ንጉሥ የኢያቢስ የሠራዊቱ አለቃ። ሃያ ዓመት እስራኤልን ካስጨነቀ በኋላ ዲቦራና ባርቅ አሸነፉት፤ መሳ. 4፥1-16፤ 1ሳሙ. 12፥9፤ መዝ. 83፥9። በሸሽተ ላይ ሳለ የቄናዊው የሔቤር ሚስት ኢያዒል ገደለችው፤ መሳ. 4፥17-24፤ 5፥24-31።

ሲራክ፤ መጽሐፈ ሲራክ፤ ጸሓፊው ኢያሱ ወልደ አልዓዛር ወልደ ሲራክ ይባላል። መጽሐፈ ምላሌን የመሰለ የምክር ቃል የያዘ መጽሐፍ ነው። የኦርቶዶክስና የካቶሊክ አብ.ክ. ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቁጥረው ይቀበሉታል።

ሲሮፊኒቃዊት፤ የሶርያ ፊንቄ ቤት፤ ማር. 7፥26። «ፊንቄ» ይመ.

ሲሳይ፤ ምግብ። ሲሳይ ከእርሻና ከእንስሳት ኃይል ይገኛል፤ ምሳ. 13፥23፤ 14፥4፤ 27፥27።

ሲባ፤ የሳኦል ሎሌ። ሚምሬቦስቴን ለማስመጣት ዳዊትን ረዳ። ለሚምሬቦስቴን አረሰ፤ 2ሳሙ. 9፥2-11። በአቤሴሎም ሲራ ጊዜ ሚምሬቦስቴን በሐሰት ከሰሰ፤ የሚምሬቦስቴን እርሻ ተሰጠው፤ 2ሳሙ. 16፥1-4። ተንኩሉ በተገለጠበት ጊዜ እርሱና ሚምሬቦስቴን እርሻውን እንዲካፈሉ ታዘዙ፤ 2ሳሙ. 19፥24-30።

ሲና፤ 1. ከግብጽ አገር በስተምሥራቅና ከእስራኤል በስተደቡብ የሚገኝ አገር። በሲና ምድረ በዳ እስራኤላውያን 40 ዓመት ተጓዙ፤ ዘጸ. 19፥1። ካ. 1መ።

2. ደብረ ሲና፤ ዐሠርቱ ቃላት የተሰጡበት ተራራ፤ ዘጸ. 19፥20። ኮሬብም ተብሎ ይጠራል፤ ዘጸ. 3፥1፤ ዘጸ. 4፥9፤ 10። ካ. 2ኃ።

ሲኖዶስ፤ ሲኖዶስ ማለት ጉባኤ ማለት ነው። መጽሐፈ ሲኖዶስ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. በከፊል ሐዋርያት ጽፈውታል በማለት ከአ.ክ.

መጻሕፍት ጋር ቁጥራ የምትቀበለው የቤ.ክ. ሥርዓት መጽሐፍ ነው። ሐዋርያት ጽፈውታል የተባለው በአራት ክፍል ተከፍሏል፤ ክፍሎቹም ትእዛዝ፣ ግጽው፣ አብጥሊስ፣ ሥርዓተ ጽዮን በመባል ይታወቃሉ። በተጨማሪም መጽሐፉ ብዙ የቤ.ክ.ን ጉባኤ ውሳኔዎች አጠቃልሎ ይዟል።

ሲኦል፤ መቅ. ለሲኦል ሁልጊዜ አንድ ዓይነት ትርጉም አይሰጥም፡-

1. ኃጢአተኞች ከሞት በኋላ ይቀጡበታል፤ ዘጸ. 32፡22፤ መዝ. 9፡17፤ ምላ. 5፡5፤ 7፡27፤ 9፡18፤ 15፡24፤ ሉቃ. 16፡23።
2. ሲኦል ጻድቃንም ኃጥአንም ሁለቱም በሥጋቸው ሟቾች መሆናቸውንና የሚቀበሩበትን ቦታ ያመለክታል፤ ኢዮብ 17፡13-14፤ መዝ. 89፡48፤ ሆሴዕ 13፡14።
3. መቃብርን ያመለክታል፤ ዘፍ. 42፡38፤ ዘኁ. 16፡30-33።
4. የጌታችን መቃብር ሲኦል ተብሏል፤ መዝ. 16፡10፤ ሐ.ሥ. 2፡24-31። በአ.ክ. ምእመናን ወደ ክርስቶስ እንደሚሄዱ ተነግሯል፤ ሉቃ. 23፡43፤ ፊል. 1፡21-23። እግዚአብሔር ወደ ሲኦል ሊያወርድ ሊያወጣም ይችላል። ክርስቶስ የሲኦልን መከፈቻ ይዟል፤ ይህም የፈራጅነቱን ሥልጣን ያሳያል፤ 1ኛሙ. 2፡6፤ ራእ. 1፡18። በክፉ መንገድ ለሚራመዱ ሲኦል አስፈሪ ነው (ምላ. 5፡5፤ 7፡27፤ 9፡18፤ 15፡24)። በዚያም ይሠቃያሉ፤ ዘጸ. 32፡22፤ ሉቃ. 16፡23-28። በመጨረሻ ሰዎች ሁሉ ለፍርድ ከሲኦል ይነሣሉ፤ ራእ. 20፡13-14። «ገሃሃም» ይመ.

ሲካር፤ ከሐኪም በስተደቡብ አንድ ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ቦታ። በሲካር ያዕቆብ መሠዊያ ሠራ፤ የውሃ ጉድጓድም ቋረረ። ኢየሱስም በዚህ የውሃ ጉድጓድ አጠገብ አንዲት የሰማርያን ሴት አነጋገረ፤ ዘፍ. 33፡18-20፤ ዮሐ. 4፡5-7። ዛሬ የውሃው ጉድጓድ በአንዲት ቤ.ክ. ውስጥ ይታያል። የጉድጓዱ መግቢያ ከዛሬው የመሬት አቀማመጥ ልክ በድስት ሜትር ዝቅ ያለ ነው፤ የጉድጓዱ ጥልቀት 32 ሜትር ነው።

ሲዶና፤ ሲዶን፤ ቦታላቁ ባሕር ጻር ያለች የፊንቄ ጥንታዊት ወደብ፤ ዘፍ. 10፡15-19። ከእስራኤል ልጆች ለአንዱ ለአሌር ወገን ብትመደብም በእርሱ አልተወረሰችም፤ መላ. 1፡31። ንጉሥ ሰሎሞን ቤተ መቅደስን ሲያሠራ የሲዶና ሰዎች እንጨቱን ጠረቡለት፤ 1ኛ. 5፡6፤ 1ዜ.መ. 22፡4። ለበአልና ለአስታርት ደሰግዱ ነበር፤ በዚህም እስራኤልን አረከሱ፤ 1ኛ. 11፡5። ሲዶና የአክዓብ ሚስት ኤልሳቤል የተወለደችባት ከተማ ነበረች፤ 1ኛ. 16፡31-33። ነቢያት በሲዶና ላይ ትንቢት ተናገሩባት፤ ኤር. 27፡2-6፤ ኢዩ. 3፡4-6። ብዙ የሲዶና ሰዎች የክርስቶስን ትምህርት ሰሙ፤ ክርስቶስ ሲዶናን ጉቡኝ፤ ማር. 3፡8፤ 7፡24-31። ጳውሎስ በሲዶና ከነበሩት ወጻጆች እርዳታ ተቀበለ፤ ሐ.ሥ. 27፡3። ዛሬ ሲዶና በሊባኖስ ውስጥ ናት፤ ላይዳም ተብላ ትጠራለች። ካ. 7ቹ።

ሲፓራ፤ የሙሴ ሚስት፤ የምድያም ካህን የዮቶር (የራጉኤል) ልጅ። ጌርሳምንና አልዓዛርን ለሙሴ ወለደች፤ ዘጸ. 2፡16-22፤ 18፡3-4። ወደ ግብጽ በሚጓዙበት ጊዜ ልጅዋን በመግረዝ ሙሴን ከእግዚአብሔር ቀጣ አዳኝታት፤ ዘጸ. 4፡20-24-26። አባትዋ ወደ ሲና ምድረ በጻ ወደ ሙሴ አመጣት፤ ዘጸ. 18፡1-5።

ሳሌም፤ በሄኖን አቅራቢያ የነበረ የመልክ ጸደቅ ከተማ፤ ዘፍ. 14፡18፤ ዮሐ. 3፡23። ሳሌም በሚባለው ቦታ ላይ ኢየሩሳሌም የተሠራች ይመስላል፤ ወይም ሳሌም ማለት ራሱ ኢየሩሳሌም ማለት ይሆናል፤ መዝ. 76፡2፤ ዕብ. 7፡1-2።

ሳሙኤል፤ ሳሙኤል ማለት የእግዚአብሔር ስም ወይም አምላካዊ ስም ማለት ነው። የመሳፍንት መጨረሻ ነው። ሳሙኤል ሳኦልንና ዳዊትን ቀብቶ አነገሠ፤ ሐ.ሥ. 3፡24፤ 13፡20። በጸሎት ከሙሴ ጋር ተቋጠረ፤ ኤር. 15፡1።

የኤፍሬማዊው የሕልቃናና መካን የነበረችው የሐና ልጅ ነው። እናቱ እንደ ስአለቷ ጡት በጣላ ጊዜ ለእግዚአብሔር አቀረበችው፤ ዓሊም አሳደገው፤ 1ኛሙ. 1። የዓሊ ልጆች ባለጌዎች ነበሩ። ሳሙኤል በዓሊ ፊት ሲያገለግል እግዚአብሔር ተገለጠለት፤ 1ኛሙ. 2-3። ዓሊ ሲሞት የእስራኤል ፈራጅና ካህን ሆነ፤ 1ኛሙ. 7፡15-17። የሳሙኤል ልጆች አካሄድ እንደ አባታቸው ባለመሆኑ ሕዝቡ ንጉሥ እንዲያነግሥላቸው ፈለጉ። ሳሙኤልም ሳኦልን ቀባ፤ 1ኛሙ. 8፡10። ሳኦል የእግዚአብሔርን ቃል ከናቀ በኋላ ሳሙኤል ዳዊትን ቀባ፤ 1ኛሙ. 13፡14፤ 15፡23፤ 16፡1-13። ዳዊትን በስደቱ ጊዜ እጽናው (1ኛሙ. 19፡18-24)። ሳሙኤል በአንድ በአርማቴም ሞተና በቤቱ ተቀበረ፤ 1ኛሙ. 25፡1። ከሞተ በኋላም በአንዲት የመናፍስት ቀስቃሽ አማካይነት ለሳኦል ተገለጠ፤ 1ኛሙ. 28፡11-19።

የሳሙኤል መጻሕፍት፤ ማን እንደጻፋቸው አልተገለጠም ሆኖም፤ እነሳሙኤል የዘመናቸውን ታሪክ የጻፉ መሆኑ ታውቋል። የጻፉትም ዛሬ ላለው መጽሐፍ መሠረት ሆነ፤ 1ዜ.መ. 29፡29። አከፋፈል፡-

1. የሳሙኤል ዳኝነት፤ 1ኛሙ. 1-7።
2. የሳኦል መንግሥት፤ 1ኛሙ. 8-31።
3. የዳዊት መንግሥት፤ 2ኛሙ. 1-24።

ሳሚ፤ ዳዊትን የረገመ የብንያም ሰው። ዳዊት በስደት ላይ ስለነበረ ለጊዜው ሳሚን አልተበቀለም። በኋላ ግን ሳሚን እንዲቀጣ ለሰሎሞን መከረው፤ 1ኛ. 2፡9። ሰሎሞን ጊዜያዊ የግዞት ምሕረት አደረገለት። ከጥቂት ጊዜ በኋላ ግን ወደ ጌት ስለሄደ ገደለው፤ 1ኛ. 2፡36-46።

ሳማ፤ የሚፋጅና ገላን የሚለበልብ ቅጠል፤ ምላ. 24፡31፤ ኢሳ. 34፡13።

ሳምራውያን፤ በሰማርያ የኖሩ ሕዝቦች። የአሦር ነገሥታት ሰልምናሶርና ሳርገን ሰማርያን ከያዙ በኋላ ዋና ዋና ሰዎችን ማረኩ። በእነርሱ ፈንታም

ሰዎችን ከላዩ ልዩ አምስት አገሮች አምተተው በሰማርያ አሰፈሩባቸው፤ 2ነገ. 17+24። እነርሱም ከቀሩት አይሁድ ጋር ተጋቡ። እግዚአብሔርን ስላልፈሩ የአንበሳ መዓት ተሰድዲባቸው ነበር። በኋላም አንበሶች እንዲያድሷቸው እግዚአብሔርን ለማምለክ ፈለጉና የሙሴን ሕግ እንዲያውቁ ካህን ተላከላቸው፤ 2ነገ. 17+24-33። አይሁድ ከባቢሎን ሲመለሱ ሳምራውያን ከእነርሱ ጋር ቤተ መቅደስን ለመሥራት ቀረቡ። ዘሩባቤል ግን ጥንታውያን የእስራኤል ዘሮች ስላይደሉ አልተቀበላቸውም፤ ዕዝ. 4+1-4። ነህምም ከኢየሩሳሌም አባረራቸው፤ ነህ. 13+4-9። ከዚህም በኋላ ሳምራውያን ለራሳቸው በገረዛን ተራራ መቅደስን ሠሩ። በዚያም ሰገዱ፤ ዮሐ. 4+20። ክርስቶስ በምድር ሳለ አይሁድ ከሳምራውያን ጋር አይገናኙም ነበር (ዮሐ. 4+9)፤ ሳምራዊም መባል ንቀት ነበረ፤ ሉቃ. 10+33;37፤ 17+16፤ ዮሐ. 8+48። ሳምራውያን አራትን እንጂ ነቢያትን አይቀበሉም ነበር። እስከ ዛሬም ድረስ በሳምራውያን ሕግና አምልኮት የሚመሩ ጥቂት ሰዎች በሴኬም (በናብሎስ) አሉ። «ሰማርያ» ይሙ.

አይሁድ ቤንቅፏቸውም በሰማርያ ክርስቶስን የተቀበሉ ነበሩ፤ ዮሐ. 4+39-42። ከተፈወሱት ከዐሥሩ ለምጻዎች ክርስቶስን ያመለኩ ሳምራዊው ብቻ ነበር (ሉቃ. 17+16)። በምሳሌም በመልካም አርአያነት የተጠቀሰ ርጉሩጉ ሳምራዊ ነው፤ ሉቃ. 10+33። ኢየሱስ በመጀመሪያ ደቀ መዛሙርቱን ወደ ሳምራውያን አልላከም። ምክንያቱም በዚያን ጊዜ ኢየሱስ አገልግሎቱን በአይሁድ ዘንድ ወስኖ ስለነበረ ነው፤ ማቴ. 10+5፤ ሉቃ. 9+52;53። ከትንሣኤው በኋላ ግን በሰማርያ እንዲመሰክሩ ሐዋርያትን አዘዛቸው። በዚህም መሠረት ለልጹስ በሰማርያ ወንጌልን በሰበከ ጊዜ ብዙዎች እመኑ፤ ሐዋርያትም በጸለዩላቸው ጊዜ መንፈስ ቅዱስን ተቀበሉ፤ ሐ.ሥ. 1+8፤ 8+5-25።

ሳምንት፤ በሰባት የሚቀመር ከእሑድ እስከ አሑድ ያሉት ቀናት። እግዚአብሔር ዓለምን በስድስት ቀን ፈጥሮ በሰባተኛው ቀን ከሥራው ዐረፈ፤ ዘፍ. 2+1-3። ያዕቆብ ሰባቱን ዓመት በሰባት ቀምሮ ሳምንት አለ፤ ዘፍ. 29+27። እስራኤል ከግብጽ ሲወጡ የሰባት ቀን ሳምንት ለመዱ እንዲያከብሩትም ታዘዙ፤ ዘጸ. 16+21-30፤ 20+8-11።

ሳሮን፤ ሰርና፤ በታላቁ ባሕር አጠገብ ከኢዮኦ እስከ ቀርጫሉስ ያለው ፍሬያማ ሚዳ፤ 1ዜ.መ. 27+29፤ ኢሳ. 35+2፤ 65+10፤ ሐ.ሥ. 9+35።

ሳቅ፤ ደስታን (ዘፍ. 21+6፤ ሉቃ. 6+21)፤ አለማመንንና ማፈዝን (ዘፍ. 18+12-15)፤ መንቀፍን (መዝ. 2+4፤ ኤር. 20+7) ሊያመለክት ይችላል። ቅዱሳት መጻሕፍት ከሳቅ ይልቅ ገዘንን ጠቃሚ እንደሆነ ይናገራሉ፤ ያዕ. 4+9።

ሳቢላኒስ፤ ከደማስቆ በስተሰሜን፤ ከሊባናስም በስተምሥራቅ ያለው አገር፤ ሉቃ. 3+1።

ሳቢሳ፤ መልኩ ነጭ፤ ቅልጥሙ ዘለግ ያለ፤ ብዙ መንጋ እየሆነ ከከብት ጋር የሚሰማራ የረግረግና

የወንዝ አምራ፤ ዘሌ. 11+19። «ወፎች» ይሙ.

ሳባ፤ በዚህ ስም ፦ 1. የኩሽ ልጅ (ዘፍ. 10+7)፤ 2. የራዕማ ልጅ (1ዜ.መ. 1+9)፤ 3. የዮቅጣን ልጅ (ዘፍ. 10+28)፤ 4. የኦብርሃም የልጅ ልጅ የዮቅሳን ልጅ (ዘፍ. 25+3)፤ 5. ከነገደ ጋድ አባቶች አንዱ ተሰይመዋል፤ 1ዜ.መ. 5+13።

በሙቅ. ሳባ ብዙ ጊዜ ከኤርትራ ባሕር በስተምሥራቅ በደቡብ ዐረብ የነበረችውን አገርና መንግሥት ያመለክታል (የአሁኑ የየመን አገር)። የሳባ ሰዎች ነጋዴዎች ስለነበሩ ወደ ብዙ አገር ይደርሱ ነበር፤ ኢዮብ 6:19፤ 1ነገ. 10+1-13፤ ኢሳ. 60+6፤ ኤር. 6+20፤ ሕዝ. 27+22። በሳባና በአክሱም መንግሥት የነበረው ግንኙነት በ2ዜ.መ. 21+16 የተገለጠ ይመስላል። «ኢትዮጵያ» ይሙ.

ሳባጥ፤ «ወር» ይሙ.

ሳንቲም፤ ከናስ የተሠራ የእስራኤል ቅንስናዝ ገንዘብ፤ ሉቃ. 12+6፤ 21+2። «ገንዘብ» ይሙ.

ሳኦል፤ የሰሙ ትርጉም («እግዚአብሔር») የተለመነ» ማለት ነው። በመጀመሪያ የእስራኤል ሁሉ ንጉሥ የሆነው የብንያማዊው የቂስ ልጅ። እስከ ሳኦል ዘመን ድረስ እግዚአብሔር መላእክትና አድንን ኢያሱንም እንዳስነሣላቸው ሁሉ፤ ለሕዝቡ መሳፍንትንም ይሰጣቸው ነበር። ከእነርሱም ታላቅ የሆነው ሳሙኤል በሸመገለ ጊዜ ሕዝቡ ንጉሥ ስጠን አሉት። ይህም አሳባቸው መልካም አልነበረም፤ እግዚአብሔር ግን እንደ ፍላጎታቸው ንጉሥ ሰጣቸው፤ 1ሳሙ. 8፤ 12+6-18። ሳኦል ከሳሙኤል ጋር እንደተገናኘ፤ እንደተቀባም፤ በኋላም በዕጣ እንደተመረጠ በ1ሳሙ. 9፤ 10 በስፊው ተጽፏል። ሳኦል በእግዚአብሔር መንፈስ ጋይል አምናውያንን ድል በመንሣት ሕዝቡን ደስ አሰኛቸው፤ 1ሳሙ. 11፤ 14+47-48። ነገር ግን ለእግዚአብሔር በመታዘዝ አልጸናም። ፍልስጥኤማውያንን ፈርቶ የሳሙኤልን መምጣት ሳይጠብቅ መሥዋዕትን በማትረብ በደለ፤ 1ሳሙ. 13። በአማሌቅ ላይ በተላከ ጊዜ በሙሉ ልቡ ለእግዚአብሔር አልታዘዘም፤ 1ሳሙ. 15። ሳሙኤልም፤ መንግሥትህ አይጸናም (1ሳሙ. 13+13;14)፤ እግዚአብሔር ናቀህ (1ሳሙ. 15+23-28) አለው። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ከፉ መንፈስ አደረበት፤ 1ሳሙ. 16+14-23። እግዚአብሔር ጻዊትን ለንጉሥነት መምረጡን ባስተዋለ ጊዜ ሳኦል በጻዊት ላይ ቀና፤ በልዩ ልዩ ተንኩል ሊገድለው በማሰብ ያሳድደው ነበር፤ 1ሳሙ. 18+6-20+42። ጻዊትን ስለረጸው ካህኑን አቢሚልክንና ሌሎችንም አስገደለ፤ 1ሳሙ. 22+6-23። ጻዊትን ያሳድድ ነበር እንጂ አልያዘውም፤ 1ሳሙ. 23-26። ሁለት ጊዜ ጻዊት ሳኦልን ሳይገድል ራራለት፤ ሳኦልም መጸጸቱን ገልጦ፤ በድያሁ አለ፤ 1ሳሙ. 24+17-21፤ 26+21;25።

በመጨረሻም ሞቶ የነበረውን ሳሙኤልን ለመጠየቅ፤ መናፍስት ጠሪ ወደ ሆነች ሴት በድብቅ ሄደ። ሳሙኤል አንተና ልጆችህ ነገ ትሞታላችሁ ባለው ጊዜ በምድር ላይ ወደቀ፤ 1ሳሙ. 28+207

ከ9፡2 ጋር ያገኛሉ። በማግሥቱ በፍልስጥኤማውያን ሲሸነፍ ራሱን ገደለ፤ 1ኛው. 31፤ 1ዜ. 10። አዊት ሲያለቅስለት «ኃያላን እንዴት ወደቁ!» አለ፤ 2ኛው. 1፤ 17-27። በእውነትም የሳኦል ውድቀት አሳዛኝ ከመሆኑ በላይ የሚያስፈራ ማስጠንቀቂያ ነው፤ 1ዜ. 10፤ 13፡14።

ሳውል፤ የአውሎስ መጀመሪያ ስም፤ በመጀመሪያ የቤ.ክ. አሳዳጅ የነበረ፤ በኋላ ግን ሐዋርያ የሆነ፤ ሳውል በአይሁድ መካከል ሲኖር የተጠቀመበት ዕብራዊ ስም ነው፤ ሳኦልና ሳውል ባጻጻፍ ቢለያዩም ትርጉማቸው አንድ ነው፤ ሐ.ሥ. 7፡60፤ 8፡3፤ 9፡4፤ 13፡1-3። «አውሎስ» ይመ.

ሳዶቅ፤ በዳዊትና በሰሎሞን ዘመን የነበረ ሊቀ ካህናት፤ 2ኛው. 8፡17፤ 1ኛው. 2፡35። ከአርን ልጅ ከአልዓዘር ዘርቅ ተወለደ፤ 1ዜ. 6፡8፡53። የሳኦልን ቤት ይቃወምና ዳዊትን ይደግፍ ነበር፤ 1ዜ. 12፡28። ታቦቱን ወደ ጽዮን በማምጣት ረዳ፤ 1ዜ. 15፡11፡12። በአቤሴሎም (2ኛው. 15፡24-29፡35፤ 17፡15)። እንዲሁም በአዶንያስ ሴራ ጊዜ ዳዊትን ደገፈ፤ ሰሎሞንንም ቀባ፤ 1ኛው. 1፡8፡26፡32-39። ዘርቁ ሰሎሞን በሠራው ቤተ መቅደስ አለቆች ነበሩ፤ 1ዜ. 6፡8-15፤ ከባቢሎን ምርኮ ተመለሱ፤ ዕዝ. 7፡2። ሕዝቅኤል በራእይ ባየው መቅደስ ውስጥ እንዲያገለግሉ የተመረጡ የሳዶቅ ልጆች ነበሩ፤ ሕዝ. 44፡15-31።

ሴሎ፤ ከኢየሩሳሌም በስተሰሜን 32 ኪ.ሜ. ርቆ በኤፍራም ድርሻ ውስጥ የሚገኝ ከተማ። ከኢያሱ እስከ ሳሙኤል ዘመን ድረስ የእግዚአብሔር ታቦት በሴሎ ይኖር ነበር። ሰዎችም ለዓመት በዓል ወደዚያ ይሄዱ ነበር፤ ኢያሱ 18፡11 መላ. 21፡19። ሐና እግዚአብሔር ልጅ እንዲሰጣት በሴሎ ጸለየች፤ በኋላም ሳሙኤል በሴሎ አደገ፤ 1ኛው. 1። በመጨረሻ ሴሎ ፈረሰና ባድማ ሆነ፤ ኤር. 7፡12-14። ካ. 3ሰ።

ሴም፤ የኖሃ ታላቅ ልጅ፤ ዘፍ. 5፡32፤ 6፡10። ከጥፋት ውሃ ጻነ፤ ዘፍ. 7፡13፤ 9፡18። የአባቱን ራቂትነት አለበሰ፤ ዘፍ. 9፡20-24። አባቱ ስለ እርሱ ትንቢት ተናገረ፤ ዘፍ. 9፡26፡27። አምስት ልጆችን በመውለዱ የብዙ ሕዝብ አባት ሆነ፤ ዘፍ. 10፡21-32። ልጁ አርፋከስድም የአብርሃም ቅድመ አያት ሆነ፤ ዘፍ. 11፡10-26። ስሙ በኢየሱስ ክርስቶስ የትውልድ መጽሐፍ ይገኛል፤ ሉቃ. 3፡36።

ሴሰኝነት፤ ኃይለኛ የዘመኑ ስሜት፤ ከባል ወይም ከሚስት ውጭ ሌላ ሰው መያዝና ማስቀመጥ፤ 1ቆሮ. 6፡9፤ ራእ. 21፡8።

ሴት፤ የአዳምና የሔዋን ሦስተኛ ልጅ። ስሙም «በአቤል ፋንታ እግዚአብሔር ሌላ ዘር ተካለኝ» ስትል እናቱ ሴት አለችው። በሴት ዘር በኩል ለአዳም የተሰጠ ተስፋ ተፈጸመ፤ ዘፍ. 4፡25-5፡8፤ ሉቃ. 3፡23-38፤ ገላ. 4፡4።

ሴት፤ እግዚአብሔር በመልኩ የፈጠራት፤ ዘፍ. 1፡26፡27። የመጀመሪያዋ ሴት ከወንድ ተፈጠረች።

ደግሞ ለወንድ አጋዥ ሆነች፤ ሴትና ወንድ በጋብቻ አንድ ሥጋ ይሆናሉ፤ ዘፍ. 2፡18-24፤ «ሚስት» ይመ.። በሙሴ ሕግ የሴት መብት የተጠበቀ ነበር፤ ዘዳ. 15፡12፤ 23፡17፤ 24፡1-5፡17። ኢየሱስ በቃልና በድርጊት ሴትን ያከብርና ይረዳ ነበር፤ ማቴ. 5፡27-32፤ 9፡18-26፤ ሉቃ. 10፡38-42።

በብ.ክ. የታወቁት ሴቶች፤ ሣራ (ዘፍ. 12-23)፤ ርብቃ (ዘፍ. 24)፤ ራሐል (ዘፍ. 29)፤ ማርያም (ዘዳ. 2፡1-9፤ 15፡21፤ ዘጉ. 12)፤ ዲቦራ (መላ. 4-5)፤ ሩት (ሩት 1-4)፤ ሐና (1ኛው. 1፡1-2፡11)፤ አስቴር (አስ. 1-10) ናቸው። በኢ.ክ. የታወቁ ሴቶች ኤልሣቤጥ (ሉቃ. 1፡5-80)፤ ማርያም (ሉቃ. 2፡5-19)፤ ሐና (ሉቃ. 2፡36-38)፤ ማርያምና ማርታ (ሉቃ. 10፡38-42)፤ ኢየሱስን የተከተሉት ሴቶች ናቸው፤ ሉቃ. 8፡2፡3፤ ዮሐ. 20፡1-18፤ ሐ.ሥ. 1፡14፤ 12፡12። ልድያ ከአውሮጳ በመጀመሪያ ያመገች ሴት ነበረች፤ ሐ.ሥ. 16፡13-15። ብዙ ሴቶች እንደ ፈቤን በሮም ቤ.ክ. ያገለግሉ ነበር፤ ሮም 16፡1-3፡6፡15። ወንዶችና ሴቶች በእግዚአብሔር መልክ ተፈጥረዋል፤ በአንድ መንገድም በክርስቶስ ይድናሉ፤ ገላ. 3፡28። ሆኖም ወንድ አስቀድሞ ተፈጠረ፤ ሴትም ለወንድ ተፈጠረች፤ ግን ሴት ያለ ወንድ ወንድም ያለ ሴት አይሆንም፤ 1ቆሮ. 11፡3-16፤ 1ጢሞ. 2፡11-15። በቤ.ክ. የሴቶች አገልግሎት ብዙ ነው (ሐ.ሥ. 21፡9፤ 1ጢሞ. 5፡10)፤ ስለ እካሄዳቸውም ብዙ መመሪያ ተሰጥቷል፤ 1ጢሞ. 3፡11፤ ቴቶ 2፡3-5።

የሴት ክብር ትልቅ ነው። የክርስቶስ መሽራ የተባለችው ቤ.ክ. በሴት ተመስላለች፤ ኤፌ. 5፡21-33። ወንዶች ባልቴቶች ሴቶችን እንደ እናቶች፤ ቄሃጃትን እንደ እጎቶች ማክበር ይገባቸዋል፤ 1ጢሞ. 5፡1፡2። «ወንድ» ይመ.

ሴኪም፤ በጌባልና በገረዛን መካከል የነበረው ከተማ። አብርሃም ወደ ከነዓን ሲገባ በመጀመሪያ መወደባን የሠራው በሴኪም ነበር፤ ዘፍ. 12፡6-8። ያዕቆብ በሴኪም መሬት ገዛ (ዘፍ. 33፡18-20)፤ ስምዖንና ሌዊ በእጎታቸው ምክንያት የሴኪምን ሰዎች ገደሉ (ም. 34)፤ የሌፍም በዚህ ቦታ ተቀበረ፤ ኢያሱ 24፡32። በሴኪም እስራኤል ርብዓምን ካዱ። ኢዮርብዓምም በሴኪም ኖረ፤ 1ኛው. 12፡1፡25። ካ. 3ሰ።

ሴዎን፤ እስራኤልን የተቃወመ የአሞራውያን ንጉሥ። አገሩ ከሞዓብ አገር በስተሰሜን ነበር፤ በሞርነት ጊዜ በእስራኤል ተሸነፈ፤ ዘጉ. 21፡21-31።

ሴይር፤ 1. በሴይር አገር የነበሩ ሕዝብ አባት፤ ሴይር ሖሪ ተብሎ ይጠራ ነበር፤ ዘፍ. 36፡20። 2. ዔሳው ወደ ኤዶም ከመግባቱ በፊት የኤዶም አገር ስም፤ ዘፍ. 32፡3። 3. በሴይር አገር የነበሩ ሕዝብ የሚጠሩበት ስም፤ ሕዝ. 25፡8። 4. በሴይር አገር ያለ የተራራ ስም፤ ዘፍ. 14፡6።

ሴዴቅያስ፤ «የእግዚአብሔር ጽድቅ» ማለት ነው። በይሁዳ ከነገሡት ከኢየሱስ ልጆች

በገራገና በጌባል ተራሮች መካከል ተሠርቶ የነበረ የሴኪም ከተማ

ሦስተኛው፡ በኢየሩሳሌም ከነገሙት ከዳዊት ዘርች የመጨረሻው ነበር። ከ597-587 ክክ.በ. ነገሡ ከተም ነበረ። የመንድሙ ልጅ ዮአኪን በተግረክ ጊዜ የባቢሎን ንጉሥ ናቡከደነፆር በይሁዳ እነገሠው፤ ግብር እንዲከፍል አስግለው። ከአራት ዓመት በኋላ ወደ ባቢሎን ተወስዶ ተመለሰ፤ ኤር. 51+59። በኋላ በግብጽ ተግምኖ በባቢሎን ንጉሥ ላይ ዐመፀ። የባቢሎን ሠራዊት ኢየሩሳሌምን ከበቡ፤ ከዓመት ተመንፈቅ በኋላ ያቡአት። ሴዴቅያስ ተይዞ ተግረከ፤ ዕውር ሆኖ በግዞት ቤት ላለ ሞተ፤ 2ነገ. 24+18-25+7፤ 2ዚ.መ. 36+10-21፤ ኤር. 39+1-10፤ 52+1-11።

በኤርምያስ ትንቢት ሴዴቅያስና ከዮአኪን ጋር ያልተግረኩት በተባለባ የበለሰ ፍሬ ተመሰሉ፤ ኤር. 24፤ 29+15-20፤ ሕዝ. 17+13-14። ኤርምያስ ሴዴቅያስን ይመክረውና ያስጠነቅቀው ነበር፤ ግን አልሰማም፤ ኤር. 21፤ 32+1-5፤ 37፤ 38። ሕዝቅኤል ሴዴቅያስ መሐላውን በማፍረስ በራሱና በከተማው ላይ ፍርድ እንደሚያመጣ ተነበየ፤ ሕዝ. 17 (በተለይ ቱ. 11-21)፤ 21+24-27።

ስላች፤ ቀጭንና አቋራጭ መንገድ፤ ሉቃ. 14+21፤ ሐ.ሥ. 12+10።

ስሌት፤ ሔላብ፤ እርዳታ፤ መተጋገዝ፤ ፊል. 4፤ 15፤ ዕብ. 13+17።

ስልምናሶር፤ «ሹልማን» የተባለው አምላክ አለቃ ነው። ማለት ነው። ይህ የአምስቱ አሦራውያን ነገሥታት ስም ነው። አምስተኛው በመ.ቅ. ተጠቅሷል፤ እርሱም ሰማርያን ሦስት ዓመት ከብሰ ከያዛት በኋላ የእስራኤልን ሰዎች ወደ አሦር ማርኮ ወሰደ፤ 2ነገ. 17+3፤ 18+9፤ ሆሴዕ 10+14።

ስልዋናስ፤ «ሲላስ» ይመ.

ስም፤ አዳም በመጀመሪያ ለእንስሳት፤ በኋላም ለሚስቱ ስም አወጣ፤ ዘፍ. 2+18-23፤ 3+20። በእስራኤላውያን ዘንድ ስም ጠባይን፤ ግብርና ሁኔታን እንደሚገልጥ ሆኖ ይሰየማል። ስለዚህ በብ.ክ. ያለ ስም ሁሉ መጥሪያ ወይም መጠሪያ ብቻ ሳይሆን ብዙ ነገሮችን ያመለክታል። ለምሳሌ ምናሴ (ማስረሻ) የስም ሰውነትን ሁኔታ (ዘፍ. 41+51)፤ ኤካዕድ (ክብር የለም) የሆነውን ድርጊት (1ኛ. 4+21-22)፤ ያዕቆብ (አስናካይ) ጠባዩን (ዘፍ. 25+26)፤ ዮሴፍ (ይጨምር) የሰውነትን ተስፋ (ዘፍ. 30+24) ያሳስባል። እግዚአብሔርም የሰውን ስም ሲለውጥ እንደ አብርሃም ሁኔታው ወይም እንደ እስራኤል ጠባዩ እንደተሰጠው ይገልጻል። የእግዚአብሔር ስሞች ባሕርዩን ይገልጻሉ፤ እንደ ስሞቹ እንደሚሠራ ያረጋግጣሉ፤ ዘጸ. 6+3፤ 15+3። ከሁሉም በላይ የስም ምሥጢር በጌታችን ይታያል። ኢየሱስ (አዳኝ) ሥራውን፤ አማኑኤል (እግዚአብሔር ከእኛ ጋር) አምላክነቱን ያሳያል። በክርስቶስ ስም ምእመናን ከፍርድ ይድናሉ (ዮሐ. 3+18)፤ አጋንንትን ያወጣሉ (ማር. 16+17)፤ መከራን ይቀበላሉ (ሐ.ሥ. 5+41)፤ ልመናቸውንም ያቀርባሉ (ዮሐ. 16+24)፤ ስሙ ከሁሉም በላይ ነውና፤ ፊል. 2፤ 9-11።

ስምዖን፤ «ሰማ» ከሚለው ግስ የተገኘ ነው። ልያ የወለደችለት የያዕቆብ ሁለተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 29+33። በእነጉላ ዲና ምክንያት ከወንድሙ ከሌዊ ጋር የሴኪምን ሰዎች ገደለ፤ ዘፍ. 34+25-30-31፤ 49+5-7። ዮሴፍ በግብጽ አሰረው፤ 42+24። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ። በስሙም ነገደ ስምዖን ተብሎ ተሰየመ፤ ዘፍ. 46+10፤ ዘጉ. 1+4-6። በከነዓን የተቀበለው የርስት ድርሻ ከሌሎች ነገዶች በስተ ደቡብ፤ በይሁዳ ርስት መካከል ነበረ፤ ኢያሱ 19+9። ካ. 3በ። «ነገድ» ይመ.

ስምዖን፤ በአዲስ ኪዳን በዚህ ስም የሚጠሩ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው ፡-

1. በቤተ መቅደስ ሕፃኑ ኢየሱስን ተቀብሎ እግዚአብሔርን ያመሰግን ነበ.ይ፤ ሉቃ. 2፡25-35።
2. ጴጥሮስ ተብሎ የተሰየመው ሐዋርያ፤ ማቴ. 4፡18። «ጴጥሮስ» ይመ.
3. ቀነናዊው፤ ከሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፡4። ቀነናዊ ግለት ተናተኛ ግለት ይሆናል፤ ሉቃ. 6፡15። «ሐዋርያ» ይመ.
4. የክርስቶስ ወንድም፤ ማቴ. 13፡55። «የጌታችን ወንድሞች» ይመ.
5. ክርስቶስን በቤቱ ያስተናገደ ጫቱም አንዱት ሴት የክርስቶስን እግር ሽቶ የቀባች አንድ ፈረሳዊ፤ ሉቃ. 7፡36-50።
6. በቤታንያ ይኖር የነበረ፤ በቤቱም ማርያም ክርስቶስን የቀባችበት አንድ ለምጻም፤ ማቴ. 26፡6፤ ዮሐ. 12፡3።
7. ከቀራና የመጣ የክርስቶስን መስቀል የተሸከመ፤ ማር. 15፡21።
8. በኢዮጲ የነበረ ቁርበት ፋቴ ሐ.ሥ. 9፡36፡43፤ 10፡6።

ስርቆት፤ የሌላውን ሀብት ያለአግባብ መውሰድ። ስርቆት በሕግ ተከልክሏል፤ ዘጸ. 20፡15፤ ዘሌ. 19፡13፤ ኢሳ. 61፡8፤ ሕዝ. 22፡9። በጥንት ዘመን በየመንገዱ ብዙ ወንበደዎች ነበሩ፤ መሳ. 5፡6፤ ሉቃ. 10፡30፤ 2ቆሮ. 11፡26። የሃይማኖት መሪዎች እንኳን በተለያዩ ዘዴ ስርቆታል፤ ሆሴዕ 6፡9፤ ሉቃ. 20፡47፤ ዮሐ. 12፡6።

እንደ ዐሥራት ያለውን ተገቢውን ለእግዚአብሔር አለመስጠት ስርቆት ነው፤ ሚሊ. 3፡8። ሰው መስረቅ ሳይሆን እግዚአብሔር በሰጠው እየተደሰተ ሠርቶ ለሌሎች ማካፈል ይገባዋል፤ ኤፌ. 4፡28፤ ዕብ. 13፡5።

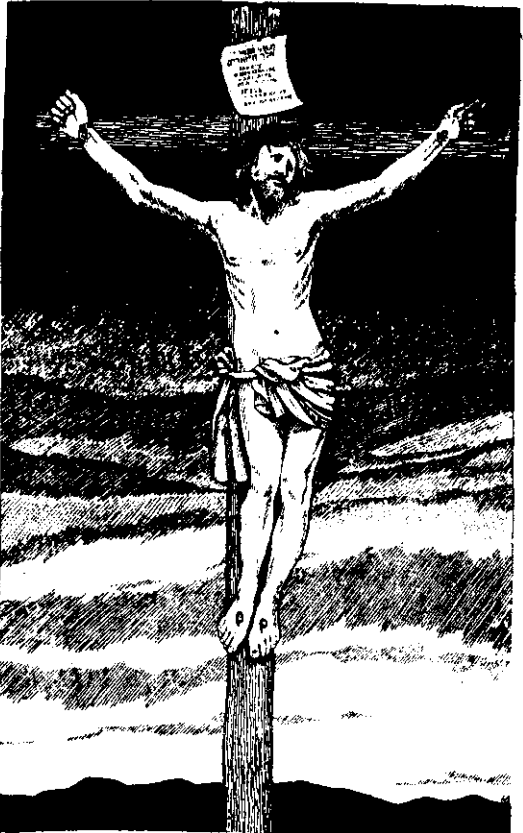
ስርጓጉጥ፤ ሽካራና ወጣ ገባ የሆነ መንገድ። ያልተስተካከለ እሳብ ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 40፡5።

ስርጥ፤ ጠባብና አደገኛ መንገድ፤ መሳ. 5፡6። በባሕር ውስጥ ጥልቀት የሌለው ቦታ ስርጥ ይባላል፤ ሐ.ሥ. 27፡39።

ስስት፤ ንጽጉት፤ ሆጻምነት። ስስታም ከእግዚአብሔር ጋር ኅብረት የለውም፤ መዝ. 101፡5። ጻድቅ ሰው አይሰስትም፤ ምሳ. 21፡26። ክርስቶስ ፈረሳውያንን ስለ ስስታቸው ወቀሳቸው፤ ማቴ. 23፡25።

ስቅለት፤ በእስራኤል ዘንድ ሰው የሞት ፍርድ ከተፈጸመበት በኋላ ራሳው ለማስጠንቀቂያ ከዛፍ ላይ ይሰቀል ነበር። ነገር ግን እስራኤላውያን ሰውን በስቅላት አይገድሉም ነበር፤ ዘጸ. 21፡21-23፤ ኢያሱ 10፡26። ሮማውያን በብዙ ሥቃይ እንዲሞት የተፈረደበትን ሰው በተለይም ደግሞ ዐመፀኞችን ይሰቅሉ ነበር። ለምሳሌ አራት ዓመት ከክ.በ. ሁለት ሺህ ሰዎች በይሁዳ አገር ተሰቅለዋል። በ66 ዓ.ም.

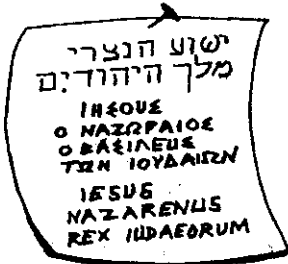
ሦስት ሺህ ስድስት መቶ አይሁድ በስቅላት ተቀጥተዋል። በክርስቶስ ዘመን አራት ዐይነት መስቀሎች ነበሩ ፡- + T X 1። ክርስቶስ የተሰቀለበት መስቀል የመጀመሪያውን ዓይነት ይመስላል።

ሰው በስቅላት ሲሞት ብዙ ጊዜ የሚከተሉት ነገሮች ይፈጸሙበት ነበር።

1. ከመስቀሉ በፊት ይገረፋል፤ ማቴ. 27፡26።
2. መስቀሉን ወይም የመስቀሉን ግንድ ተሸክሞ ከከተማ ወደ ውጭ ወዳለው የመስቀያ ቦታ ይወሰዳል፤ ዮሐ. 19፡17-20።
3. በምሳሌ 31፡6 የተጻፈውን በማሰብ፤ በኢየሩሳሌም የነበረው የሴቶች ማገበር የሥቃይ ማደጋዝገፍ መጠጥ ለሚሰቀሉት ይሰጥ ነበር፤ ማቴ. 27፡34።
4. በመስቀል ላይ በምስማር ይቸነክራል፤ ወይም በገመድ ይታሰራል፤ ዮሐ. 20፡25።
5. ከበደለኛው ራስ በላይ የሚቼ ወንጀል ተጽፎ ይለጠፋል። ጴላጦስ በክርስቶስ የመስቀል ሞት የፈረደበት አይሁድ «ተሳድቧል» በሚለው ክላሻው

ምክንያት ሳይሆን «የአይሁድ ንጉሥ» ነኝ ስላለ የቀሣር ተቀናቃኝ ነው በማለት ነበር፤ ዮሐ. 19፡19፤ ቆላ. 2፡14-15»

በዕብራይስጥና በግሪክ፡ በላቲንኛም ከክርስቶስ ራስ በላይ ሲሰቀል «ኢየሱስ ናዝሬዊ ንጉሠ አይሁድ» የሚለው የተለጠፈ ጽሕፈት

6. የተሰቀለውን ሰው ልብስ ወታደሮች እንዲካፈሉት ይደረጋል፤ ዮሐ. 19፡23»

7. የተሰቀለው ሰው የሚሞተው ደሙን በማፍሰስ ሳይሆን በልቡ ድካም ነው። የሚሰቀለው ሰው ብዙ ጊዜ በ2ኛው ወይም በ3ኛው ቀን ይሞት ነበር፤ ማር. 15፡44» ወዳጆች እንዳያወርዱት መስቀሉ በወታደሮች ይጠበቃል። ቶሎ እንዲሞት ሲፈልጉ እግሮቹን ይሰብሩ ነበር። ኢየሱስን ግን ጎኑን ወጉት፤ ዮሐ. 19፡31-34»

የአ.ኪ. ጸሓፊዎች ስለ ክርስቶስ መስቀል የሚከተሉትን አሳቦች ያስተምራሉ፡-

ሀ) መስቀል የመዳን ቃል ነው። ክርስቶስ የሞተው ስለ ኃጢአት ነውና የመስቀሉ ቃል የወንጌል ቃል ማለት ነው፤ 1ቆሮ. 1፡17-25፤ ቆላ. 1፡19-20»

ለ) መስቀል የማስታረቅ ቃል ነው። በሰዎች መካከል የነበረውን የጥል ግድግዳ አፍርሷልና፤ ኤፌ. 2፡14-16»

ሐ) የነውር ቃል ነው። ኢየሱስ በመስቀል ሲሞት በሮማውያንም በአይሁድም ዘንድ የተናቀ ሆነ። ነገር ግን በክርስትና ትምህርት አምላክ ነውና አምልኮትና ስግደት ተገባው። ይህ ለአይሁድ መሰናክል፤ ለአሕዛብ ሞኝነት ነበር፤ 1ቆሮ. 1፡18-25»

መ) የቤዛነት ቃል ነው። የክርስቶስ መስቀል የኃጢአት መስሞዕት ነው፤ ሮሞ. 3፡25» ስለዚህ የክርስቶስ ሞት ምእመናን ከሕግ እርግጥን የዳኑበትና የሕግ ክስ የተሰረዘበት ነው፤ ገላ. 3፡13» ምእመናን በክርስቶስ በማመንና በመጠመቅ የክርስቶስ ሞትና ትንሣኤ ተባብረዎች መሆናቸውን ይገልጣሉ፤ ሮሞ. 6፡1-11»

ሠ) የቅድስና ቃል ነው። ይህም ከክርስቶስ መስቀል ጋር በእምነት ተባብሮ መሆን ከኃጢአት ፍርድ መዳን ብቻ ሳይሆን ከኃጢአትና ከዓለም ኃይልም መላቀቅ ነው፤ በቅድስና ለመኖርም ኃይል ነው፤ ገላ. 2፡20፤ 5፡24፤ 6፡14»

ክርስቶስ በመስቀል ላይ ሳለ የተናገራቸው ሰባት ቃላት (በሉቃ. 23፡34፤ ዮሐ. 19፡25-27፤ ሉቃ.

23፡43፤ ዮሐ. 19፡28፤ ማቴ. 27፡46፤ ዮሐ. 19፡30፤ ሉቃ. 23፡46) ይገኛሉ። ስለ ክርስቶስ ሞት ትርጉም «መስሞዕት»፤ «ማስተሰረያ»፤ «ቤዛ»፤ «ደም» ይመ.

ስብ፤ እንደ ጥንቱ አስተሳሰብ ከሁሉ የተሻለውን ክፍል ያመለክታል፤ ዘፍ. 45፡18፤ መዝ. 81፡16» ሰዎች ከመስሞዕቱ ሥጋን ሲበሉ ስቡን አልበሉም፤ ዘሌ. 3፡17፤ 7፡22-25» ለዚህ ሥርዓት የተሰጠ ምክንያት ባይኖርም ከመስሞዕቱ የሚጣፍጠው ክፍል ለእግዚአብሔር በእሳት ላይ እንደሚቀርብ ሁሉ፤ ስለ ራሱ እንስሳውን የሚያቀርበው ሰውም ከሕይወቱ የተሻለውን ክፍል ለእግዚአብሔር እንደሚሰጥ ይታሰባል። «መስሞዕት»፤ «ደም» ይመ.

ስብስባ፤ በልዩ ልዩ ምክንያት ሰዎች የሚገኙበት ጉባኤ። የእግዚአብሔር ሕዝብ እንዲሰበሰብ ተጠርቷል፤ ዘጉ. 1፡18፤ 8፡9፤ 10፡31፤ ዕብ. 10፡24-25»

ስናጋ፤ የክብት የአፍንጫ ቀለበት፤ ኢዮብ 40፡26» የእግዚአብሔር ተግሣድ ምሳሌ ነው፤ 2ነገ. 19፡28»

ስንዝር፤ ከአውራ ጣት ጫፍ እስከ ታናሽቱ ወይም እስከ መካል ጣት ጫፍ። ለመለኪያ ሲሆን ሆኖ ሁለት ሳንቲሜትር ያህል ነው፤ ዘጸ. 28፡16» «ርዝመት» ይመ.

ስንዴ፤ በእስራኤልና በሌላም ብዙ አገር ከሁሉ በላይ ተወዳጅ የሆነ እህል፤ ዘጸ. 9፡32፤ 34፡22፤ ዘጸ. 8፡7-9፤ መዝ. 81፡16፤ ሐ.ሥ. 27፡38» ክርስቶስ ስንዴን ብዙ ጊዜ በምሳሌ ተጠቅሞበታል፤ ማቴ. 3፡12፤ 13፡25-30፤ ሉቃ. 22፡31፤ ዮሐ. 12፡24» «እህል»፤ «ምግብ» ይመ.

ስእለት፤ ሰው በፈቃዱ አንድ ነገር ለእግዚአብሔር ለማድረግ ወይም ለመስጠት ቃል ሲገባ። ብዙ ጊዜ ሰው ወደፊት ከእግዚአብሔር በረከትን ለመቀበል ስእለት ይላላል፤ ዘፍ. 28፡20-22፤ ዘሌ. 27፤ ዘጉ. 21፡1-3፤ መላ. 11፡30-31» ሰው ለእግዚአብሔር ብሎ ራሱን ከተፈቀደ ነገር ለማራቅ እንደ ናዝሬዊ ስእለት ይላል ይሆናል። ሆኖም ከሚሰጠው ገላፊነት ለመሸሽ ስእለት መላል ኃጢአት ነው፤ ማር. 7፡10-13» ሰው ስእለቱን ባይፈጽም ኃጢአት ነውና በችኮላ መላል አይገባም፤ ዘጸ. 23፡21-23፤ ምላ. 20፡25፤ መዝ. 5፡4-5»

ስካር፤ ሰው መጠጥ እንዳያበዛና እንዳይሰክር ተከላክሏል፤ ዘጸ. 21፡20፤ ምላ. 23፡21፤ 1ቆሮ. 5፡11፤ 6፡10፤ ገላ. 5፡21፤ ኤፌ. 5፡18» ኖሳ ሰከረ (ዘፍ. 9፡21)፤ ሉጥን ሁለት ሴቶች ልጆቹ አሰከሩት (ዘፍ. 19፡33-35)፤ ኖባል በቤቱ ታላቅ ግብዣ ባደረገ ቀን ሰከረ (1ኛሙ. 25፡36)፤ ዳዊት እርዮንን አሰከረው፤ 2ኛሙ. 11፡13» «ወይን» ይመ.

ስደተኛ፤ በመገደድ ከትውልድ አገሩ ወጥቶ በሌላ አገር የሚኖር፤ እስራኤል በግብጽ ስደተኞች ስለነበሩ ስደተኞችን እንዲረዱ እንጂ እንዳይንቀሳቸውና እንዳያስቸግሩላቸው ተከለከለ፤ ዘጸ. 22+21፤ ዘዳ. 10+19።

ስደት፤ መከራን፤ ሥቃይን መቀበል። ክርስቶስ ተከታዮቹ እንደሚሰደዱ ተናገረ፤ ማቴ. 10+23፤ ማር. 13+7:13። አይሁድ በተለይ ሰዱቃውያን ሐዋርያትን አሳደዱ (ሐ.ሥ. 4+1-6:17፤ 5+17-18:40)፤ እስጢፋኖስን ገደሉ፤ ሐ.ሥ. 7+54-60። ያዕቆብ በጻድቅ ተገደለ፤ ሐ.ሥ. 12+2። ጳውሎስ ምእመናንን አሳደጅ ነበር፤ ሐ.ሥ. 8+1-3፤ 22+4። አይሁድ በየቦታው ጳውሎስን አሳደዱ፤ ሐ.ሥ. 13+50፤ 14+19፤ 21+27። አሕዛብ አንዳንድ ጊዜ ጳውሎስን አሳደዱ (ሐ.ሥ. 16+19-24፤ 19+29)፤ አገር አስተዳዳሪዎች ብዙ ጊዜ መብቱን አስከበሩለት፤ ሐ.ሥ. 19+37-39፤ 18+14-17። በኋላ ገን ዮርም መንግሥትና ባለ ሥልጣናት እንደ ፈቃዳቸው ምእመናንን አሳደዱ። ክርስቲያኖች እስከ 323 ዓ.ም. ድረስም ነፃነት አልነበራቸውም። እውነተኞች ምእመናን ገን ጊዜም ስደት አለባቸው (2ጢዋ. 3+12)፤ ስደቱንም በደስታ ሊተባቸት ይገባቸዋል፤ ማቴ. 5+10-12። «መከራ» ይመ.

ስድብ፤ «መሳደብ» ይመ.

ስግደት፤ ሰው በአምላኩ ፊት አምልኮትን፤ በታላቅ ሰው ፊት አክብሮትን ለመግለጥ ሊጉነበስ (ራስን ማዘንበል፤ እጽንና፤ ኢሳ. 46+2)፤ በጉልበቱ ሊንበረከክ (አስተብርክ፤ 2ዜ.መ. 6+13)፤ ወይም በግምባሩ በመሬት ላይ ሊወድቅ (ስግደት፤ ዳን. 2+46) ይችላል። እነዚህ ሦስት ዓይነት ስግደቶች ናቸው። እንደ ሙሴ ሕግ ስግደት ለእግዚአብሔር ብቻ የሚሰጥ የአምልኮት መግለጫ ነው፤ ዘጸ. 20+4-6። በዚህ ምክንያት መርዶክዮስ ለሐማ አልሰገደም፤ አስ. 3+2-4። ጴጥሮስና የእግዚአብሔር መልአክ ስግደትን አልተቀበሉም፤ ሐ.ሥ. 10+26፤ ራእ. 22+8:9። ክርስቶስ ግን የሰዎችን ስግደት ተቀበለ፤ አምላክ ነውና፤ ማቴ. 28+9። ክርስቶስ በሰውነቱ ለአብ ሰገደ፤ ማቴ. 26+39፤ ሉቃ. 22+41። ተፈላጊ ስግደት በእውነትና በመንፈስ የሚደረግ ስግደት ነው፤ ዮሐ. 4:24።

በመ.ቅ. ውስጥ በአንዳንድ ቦታ ለሰዎችና ለመላእክት ስግደት እንደተደረገ እናገኛለን፤ ይህም የአክብሮት እንጂ፤ የአምልኮት ስግደት እንዳይደለልናስተውል ይገባል፤ ዳን. 2+46፤ 2ነገ. 4+37፤ ሐ.ሥ. 16+29።

ስጦታ፤

1. በሰው ለእግዚአብሔር የሚሰጥ። መሥዋዕትና ቍርባን ስጦታዎች ናቸው፤ ዘጸ. 28+38፤ ዘኁ. 18+11። ሌዋውያን ለእግዚአብሔር እንደ እስራኤል ስጦታ ይቂጠራሉ፤ ዘኁ. 18+6።
2. በሰው ለሰው የሚሰጥ። ስጦታ በበዓልና በደስታ ጊዜ (አስ. 9+22፤ ራእ. 11+10)፤ ከጥሜ ጋር (ዘፍ.

34+12) ይሰጣል። ከአገልግሎት ዋጋ ጋር እንደ ጉርሻ (ዳን. 2+6)፤ ወይም እንደ እጅ መንሻ ሆኖ ይሰጣል፤ ምሳ. 18+16። ስጦታ ለወንጌል ማስፋፊያ ይሆናል፤ ፊል. 4+17።

3. በአብ የዘለዓለም ሕይወት ወራሾች ለወልድ ተሰጥተዋል፤ ዮሐ. 6+37-40፤ 17+1-2።

4. በእግዚአብሔር ለሰው የሚሰጥ የዘለዓለም ሕይወት (ሮም 6+23)፤ ደንገነት (ሮም 5+17)፤ መንፈስ ቅዱስ (ሐ.ሥ. 2+38፤ «መንፈስ ቅዱስ 7.» ይመ.)፤ እምነት (ኤፌ. 2+8)፤ እነዚህ ሁሉ ከእግዚአብሔር ለሰው ይሰጣሉ።

5. ክርስቶስ በመሲሕነቱ መንፈስ ቅዱስን፤ መሪዎችንም ለቤ.ክ. ሰጥቷል፤ ዮሐ. 15+26፤ ኤፌ. 4+7-11።

6. መንፈስ ቅዱስ ብዙ ስጦታዎችን ለቤ.ክ. ይሰጣል፤ የስጦታዎችም ዓይነት ብዙ ነው። አንዳንድ ስጦታዎች፤ ማለትም ትንቢትን መናገር ወይም ተአምራትን ማድረግ የመሳሰሉት ቀጥታ በመንፈስ ቅዱስ ይሰጣሉ። በማገልገል፤ በመምራት በመሳሰሉት ስጦታዎች ግን መንፈስ ቅዱስ ሰዎችን መሣሪያ እድርጎ እንደሚፈቅድ በመጠቀም የወንጌልን ሥራ ያስፋፋበታል። ስለዚህ ክርስቲያን ስጦታውን ለራሱ ክብር ሳይሆን ለማገብር ጥቅም በፍቅር ሊጠቀምበት ይገባል። የማኅበር መሪዎችም «ሁሉ በአገባብና በሥርዓት» እንዲፈጸም የማድረግ ገላፊነት አለባቸው፤ ዕብ. 2+4፤ ሮም. 12+6-8፤ 1ጴጥ. 4+10-11፤ 1ተሰ. 5+19-22፤ 1ቆሮ. 12+4-11:28-31፤ 13+1-3፤ 14+16-40። «መንፈስ ቅዱስ 8.» ይመ.

ስጦታዎች ሁሉ በቤ.ክ. ዛሬ መታየት ይገባቸዋል ስለሚለው አመለካከት በየቤ.ክ. ልዩ ልዩ አስተያየት አለ። እግዚአብሔር እንደ ዘመኑና እንደ ቤ.ክ. ሁኔታ ሊሠራ ይችላል። ሆኖም ሃይማኖት «አንድ ጊዜ ፈጽሞ ስለተሰጠ» (ይሁዳ 3) ሌላ መገለጥም ሆነ መገለጡን የሚያረጋግጡትን ተአምራት ዛሬ መጠበቅ አይገባንም የሚሉ አሉ። የተወሰኑት ደግሞ «በመጨረሻ ቀን» (ሐ.ሥ. 2+17) እንኖራለንና ስጦታዎችን ሁሉ በመ.ቅ. አሳብ መሠረት መጠበቅ ይኖርብናል ይላሉ።

ሰመያ፤ ባለጅንጭ የጦር ዛቢያ፤ ናሆም 2+3።

ሰምሶን፤ ከሳሙኤል በስተቀር መሳፍንት ከተባሉት የእስራኤል አዳኞችና ፈራጀች የመጨረሻው ነበረ። አባቱ የዳን ነገድ የሆነ ማሄዜ የሚባል ሰው ነበረ፤ እናቱ መካን ነበረች። የእግዚአብሔር መልአክ፤ «እስራኤልን ከፍልስጥኤማውያን እጅ ማዳን ይጀምራል» ብሎ ልጅ እንደምትወልድ ነገራት። ልጃቸው ሰምሶን ከልደቱ ጀምሮ ናዝራዊ ነበረ፤ መሳ. 13። «ናዝራዊ» ይመ.

በዚያን ዘመን ፍልስጥኤማውያን አንዳንዶቹን የእስራኤል ከተሞች ወሰደው ይመኩባቸውና ይገዙአቸው ነበር፤ መሳ. 13+1፤ 1ሳሙ. 7+13:14። እስራኤላውያን ግን ሊዋጉአቸው አልደፈሩም፤ መሳ. 15+11። ከዚህም የተነሣ

ሶምሶን፡ እግዚአብሔር በሰጠው ልዩ ብርታትና ኃይል (መላ. 14፡6-19 ሌላም)፤ ብቻውን ይቃወማቸው ነበር እንጂ እንደ ጌዴዎን ሊዋጋ ሠራዊትን አልሰበሰበም። አስቀድሞ በፍልስጥኤማውያን ላይ ምክንያትን በመፈለግ አንዲት ፍልስጥኤማዊት አገባ፤ በእርስዋም ምክንያት በተጣሉ ጊዜ እህላቸውን አቃጠለ፤ ብዙዎቻቸውንም ገደለ፤ መላ. 14፡1-15፡8። የይሁዳ ሰዎች የተቈጡትን ፍልስጥኤማውያን ፈርተው አሳልፈው ሊሰጡት ተስማሙ። ሶምሶን ግን የአህያ መንጋጋ ይዞ ከጠላቶቹ አንድ ሺህ ገደለ፤ መላ. 15፡9-19። እስከ ሃያ ዓመት ድረስ በእስራኤል ላይ ፈራጅ ሆነ፤ መላ. 15፡20። አንድ ጊዜ ጠላቶቹ በጋዛ ከተማ ሊይዙት ሲጠባበቁት የከተማይቱን በር መዝጊያ ነትሉ በመውሰድ አመለጠ፤ መላ. 16፡1-3።

ሶምሶን ኃይለኛ ጀግና የሆነው «በእምነት» ነበር፤ ዕብ. 11፡32-34። ነገር ግን በመወረሻ ራሱን ካለመግዛቱ የተነሣ ተያዘ፤ መላ. 16፡14። ደሊላ የተባሉት ሴት ናዝራዊነቱን እስኪገልጥላት ድረስ ከነዘነዘችው በኋላ ለፍልስጥኤማውያን መኳንንት አሳልፋ ሰጠችው። እነርሱም ዐይኑን አሳውረው በጋዛ አሰሩት፤ መላ. 16፡4-22። አምላካቸውን ዳጎንን ሊያመሰግኑ በተሰበሰቡ ጊዜ ሶምሶንን አስመጥተው ተዘባበቱበት። እርሱም ወደ እግዚአብሔር ጸልዮ የቤቱን ምላሶች ገፋ፤ ቤቱ ሲወድቅ በውስጡ ከነበሩት መኳንንትና ከፍልስጥኤማውያን መካከል አያሌ ሺህ ሰዎች ተገደሉ፤ ሶምሶንም አብሮአቸው ሞተ፤ መላ. 16፡23-31።

ሶርያ፤ ከገሊላ በስተ ሰሜን በኩል ያለ አገር። ሶርያውያን ከአራም የተገኙ ሕዝብ ነበሩ፤ ዋና ከተማቸውም ደማስቆ ነበረ። የሶርያ መንግሥት እስከ አንጾኪያና እስከ ከርከሚሽ ተስፋፋች።

ዳዊት ሶርያን አሸነፋት (2ሳመ. 10፡6-19)፤ በሰሎሞን ዘመን ግን ዐምፃ ነፃነትዋን መለሰች፤ 1ነገ. 11፡23-25። ከዚያም ጊዜ ጀምሮ ሶርያ በእስራኤልና በይሁዳ ላይ ብዙ ጊዜ ዘመተች፤ 2ነገ. 5፡7፤ 8፡12-13፤ 2ዜ.መ. 16፤ 18፤ 22፤ 28። የአሦር ንጉሥ በ732 ከክ.በ. ደማስቆን ሲይዝ የኢሳይያስ ቃል ተፈጸመ፤ ኢሳ. 7፡3-9፤ 17፡1-3። በኢ.ኪ. ዘመን ሶርያ የሮም መንግሥት ጠቅላይ ግዛት ነበረች፤ ሉቃ. 2፡2። «አራም» ይመ.

ሶስና፤ ሶስና በሐሰት ተከሰሳ ዳንኤል እንደት እንደፈረዳት በትልቁ የአማርኛ መቅ. ከዳንኤል 1 በፊት እንደ መቅድም ሆኖ ታትሞ ይገኛል።

ሶባል፤ (ሱባ)፤ በኤፍራጥስ ወንዝ አጠገብ የነበረ አገር። ዳዊት የዚህን አገር ንጉሥ አድራዛርን ገድሎ የአገሩን ሕዝብ ለእስራኤል ገባር አደረገ፤ 2ሳመ. 8፡3፡5-8፤ 10፡6። ስለዚህም ዳዊት ልዩ መዝሙር ዘመረ፤ መዝ. 60 አርእስት።

ሶፎንያስ፤ እንደ ኤርምያስ በኢዮስያስ ዘመን መንግሥት በይሁዳ የነበረ ነቢይ። በሶፎ. 1፡1 የተጠቀሰው ቅድመ አያቱ ንጉሥ ሕዝቅያስ ነው የግሉ አሉ። ሶፎንያስ ማለት «እግዚአብሔር

ሰውሯል» ወይም «ጠብቋል» ማለት ነው (ሶፎ. 2፡3 ይመ.)።

የሶፎንያስ ትንቢት፤ ኢዮስያስ መንገሥ በጀመረ ጊዜ፤ ኢየሩሳሌም ከምናሴና ከአዋን ክፋት የተነሣ በኃብሊት ተሞልታ ነበር፤ ሶፎ. 1፡4-6፤ 3፡1-4። ሶፎንያስ በይሁዳ ላይ ብቻ ሳይሆን በምድር ሁሉ ላይ ስለሚመጣው የእግዚአብሔር የፍርድ ቀን ትንቢት ተናገረ፤ ሶፎ. 1፡2፡14-18። እግዚአብሔርን ለሚፈልጉት ትሑታን ግን ተስፋ ሰጣቸው፤ ሶፎ. 2፡3። በመወረሻም እግዚአብሔር ከምድር ሁሉ እንደሚሰበሰባቸውና ስለ አዲሲቱ ኢየሩሳሌም ደስታ ተነበየ፤ ሶፎ. 3፡9-20። አከፋፈል፡-

1. 1፡1-2፡3፤ በሁሉም ላይ የሚመጣው ፍርድ።
2. 2፡4-15፤ በልዩ ልዩ ሕዝቦች ላይ የሚመጣው ፍርድ።
3. 3፡1-8፤ በይሁዳ ላይ የሚመጣው ፍርድ።
4. 3፡9-20፤ የእስራኤል መሰብሰብና በረከት።

ሸለፈት፤ በወንድ አባል ዘር ላይ ያለ ያልተገረዘ ሽፋን ወይም ወሽላነት፤ 1ሳመ. 18፡25። የላብ ድንጻጼ ምሳሌ ነው፤ ዘዳ. 10፡16፡17።

ሸመልመሌ፤ በንጉርጉር ወይም ቡራቡራ የሆነ የእረኛ በትር፤ ዘፍ. 30፡35-40፤ 31፡8-10።

ሸማ፤ እንደ መጋረጃ ያለ ትልቅ ዐርብ ሰፊ ልብስ፤ ሐ.ሥ. 10፡11፤ 11፡5።

በ850 ዓመት ገደማ ከክ.በ. አደር የተባለው የሶርያ ዋና አምላክ ምስል

ሸማኔ፤ የሸማኔ ሥራ ከጥንት ጀምሮ የታወቀ ነው፤ ዘፍ. 4:20፤ ኢዮብ 7:6። ለቤተ መቅደስ መጋረጃ እንዲሠሩ እግዚአብሔር ለሸማኔዎች የተለየ ችሎታ ሰጣቸው፤ ዘጸ. 35:30-35። ጳውሎስ፤ አቂላና ጵርስቅላ ድንኳን ሰፊዎች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 18:2:3። ሸማኔ ሥራውን የሚያካሂደው በሱፍ፤ በግመልና በፍየል ፀጉር፤ በተለገ እግር፤ በበፍታና በሐር በጥም ነው፤ ምላ. 31+13:22:24። «ተግባረ እድ» ይመ.

ሸምቀቆ፤ የወፍ፤ የእንስሳና የአውሬ መያዣ ወጥመድ፤ ኢዮብ 18:10።

ሸምበቆ፤ ቀጭን ቀርኮሃ መሳይ ተክል። የሸምበቆ በትር ጥንካሬ ስለሌለው በመቅ. የደካማ መንግሥት ምሳሌ ነው፤ 2ነገ. 18:21፤ ኢሳ. 36:6፤ ማቴ. 11:7።

ሸራ፤ ለዳስ፤ ለድንኳንና ለመርከብ የሚያገለግል ደርጅ ለብስ (ኢሳ. 33+23) ለውሃ መቅጃም ያገለግላል።

ሸንተረ፤ ተለተለ፤ ቀደደ ወይም በጣ፤ ሕዝ. 23+34።

ሸንጎ፤ የሕዝብ ሽማግሌዎች ሲሰበሰቡ ሸንጎ ይባላል። ዋና የአይሁድ ሸንጎ በኢየሩሳሌም ነበረ። እንደ ትውፊታቸው መሥራታቸው ከመረጣቸው ከሰባ ሽማግሌዎች በምድር ላለ ለዚህ ሸንጎ ሰባ አባሎች ነበሩት፤ ሊቀ ካህናቱ ሊቀ መንበር ነበር። የካህናት አለቆች፤ የሊቀ ካህናቱ ዘመዶችና የአገር ታላላቅ ሽማግሌዎች የታወቁ ጻፎችም አባሎች ነበሩ፤ ማር. 15:1፤ ሐ.ሥ. 4:5:6። ጌቶዎችና የአርማትያቡ የሴፍ የዚህ ሸንጎ አባሎች ነበሩ፤ ማር. 15:43፤ ዮሐ. 3:1። ክርስቶስ በምድር ላለ የሸንጎ አባሎች በፈረሳውያንና በሰዶቃውያን አሳብ ተከፋፈሉ፤ ሐ.ሥ. 23+6። የኢየሩሳሌም ሸንጎ ከርም መንግሥት በታች ሆኖ ይሁዳን ያስተዳድር ነበር፤ ከፍተኛ ፍርድ ቤትም ነበር፤ የዋት ፍርድ ገን ሊፈርድ ሥልጣን አልነበረውም፤ ዮሐ. 18:31:32።

ሸክላ ሠራ፤ ሸክላ ሠራዎች እስከ ሦስት ሺህ ዓመት ከክ.በ. በእጅ ብቻ መልክ እየሰጡ የሸክላ ዕቃ ይሠሩ ነበር። ከዚያም በኋላ በመንኲራኩር እያሸከረከሩ መሥራት ጀመሩ። ሸክላ ሠራ መንኲራኩሩን በእግርኛ እያዞረ በእጁ የፈለገውን ዓይነት ቅርጽ ያዘጋጅ ነበር፤ ኤር. 18:3:4። ጥሩ ዓይነት ሸክላ ለመሥራት ሸክላ ሠራ ዕፈሩን ከውሃ ጋር ይረግጣል፤ ኢሳ. 41+25። ሸክላ ሠራ የፈለገውን ለመሥራት እንደሚችል ሁሉ፤ የእግዚአብሔርም ፈቃድ በሰው ላይ እንደዚሁ ነው፤ ኤር. 18+5-10፤ ሮም 9:20:21። «ተግባረ እድ» ይመ.

ሸክም፤ ሲይዙት የሚከብድ የሚያደክም ከባድ ነገር። የእግዚአብሔርን ቃል መናገር ለነበያት፤ ሕዝብን መምራት ለመሥራት ሸክም ተብሏል፤ ለጋጢአተኛም በደሉ በሸክም ተመስሏል፤ ዘኁ. 11:11፤ ኢሳ. 13:1፤ 14:28፤ ማቴ.

11+28-30። እውነት የሌላቸው ሁሉ ሸክሞች ናቸው፤ ኤር. 23+33-40። የመንፈስ ድካምና ችግር፤ የፍርድ ውጤትም እንደ ሸክም ተቋጥረዋል፤ ስለዚህ ክርስቲያን የሌሎችን ችግር ማቃለል ይገባዋል። ሆኖም እያንዳንዱ እንደ ሥራው ዋጋውን ይቀበላል፤ ገላ. 6+2:5።

ሹልዳ፤ ታናሽ በሚባለው የሥጋ ብልት አካባቢ የሚገኝ ቀይ ሥጋ። እስራኤላውያን ሹልዳ አይበሉም። መልአክ የያዕቆብን የጭንጉ ሹልዳ በነካው ጊዜ ደንዝዞ ነበርና አለመበላቱ ለመታሰቢያ ያህል ነው፤ ዘፍ. 32+23-32።

ሹመት፤ ከሰዎች መካከል ተመርጦ የአገልግሎት ሥልጣን መቀበልን ለማረጋገጥ የሚሰጥ ማዕረግ። ተፈሚ ለሾመው ታማኝ መሆን አለበት። ሰው በሰው አማካይነት ቢሾምም፤ ሥልጣኑን ከእግዚአብሔር ማግኘቱን መረዳት ይኖርበታል። ኢየሱስ ራሱ በመሲሕነቱ፤ መሴ፤ ሊቀ ካህናት፤ ዳንኤል፤ ሐዋርያት፤ ሰብን አርድዕት የቤ.ክ. ሽማግሌዎችና ባለ ሥልጣናት ሁሉ የተሾሙ ናቸው፤ ዳን. 2+48፤ ሉቃ. 10+1፤ 22+29፤ ሐ.ሥ. 14+23፤ ሮም 13+1፤ 1ጢሞ. 2+7፤ ዕብ. 3+2፤ 5+1፤ 7+28፤ 8+3።

ጺህ ዓመት፤ «ጺህ ዓመት» የሚለው ሐረግ በራእይ 20+1-10 ብቻ ስድስት ጊዜ ተጠቅሷል። ስለ ጺሁ ዓመት ብዙ ጥያቄ የሚነሳ ሲሆን፤ ዋናውና 1ኛው ጥያቄ ዘመኑ የሚሆነው ክርስቶስ ዳግመኛ ከመምጣቱ በፊት ወይስ በኋላ ነው? 2ኛው ደግሞ በጺሁ ዓመት ክርስቶስ የሚነግሠው በምድር ነው ወይስ በሰማይ? 3ኛውም ጥያቄ ቤተ እስራኤል ከቤ.ክ. ጋር በትንቢት አተረጓጎም እንዴት ይገናኛል? የሚል ነው። ጺሁን ዓመት በተመለከተ ሦስት አመለካከት አለ።

1. የጺህ ዓመት ምሳሌአዊ አነጋገር፤ በዚህ አመለካከት መሠረት ጺሁ ዓመት እስከ ክርስቶስ ዳግም ምጽአት ድረስ ወንጌል የሚሰጠበትን ዘመን ሁሉ ያመለክታል። ይህ ዘመን ክርስቶስ የነገሠበት ዘመን ስለሆነ «ንጉሥ ጺህ ዓመት ይገነዝብ» ከሚለው ከብ.ክ. አነጋገር ጋር ተያይዞ ጺህ ዓመት መላትን እንጂ ቍጥርን አያመለክትም። የሰዳጣን መታሰር በ12+45 በማቴ. 12+28-29 ተብራርቷል። ሰዳጣን ቢታሰርና ብዙ ነገሮችን ማድረግ ቢችልም፤ ሰዎችን አምነው እንዳይድኑ ሊከለክላቸው አይችልም፤ ቍ. 3። አማኞችም በመንፈሳዊ ዓለም ተቀምጠው ከክርስቶስ ጋር አሁን ይገንዛሉ፤ 1+6፤ ኤፌ. 2+6:7። ለእስራኤል ሕዝብ የተሰጠው የተስፋ ቃላት በተለይ በቤ.ክ. ይፈጸማሉ። ሐ.ሥ. 15+13-18፤ ገላ. 3+16:29፤ 1ኢጥ. 2+10።

2. ቅድመ ምጽአት ጺህ ዓመት፤ በዚህ አመለካከት ወንጌል በዓለም ሁሉ በመስፋፋቱ ከክርስቶስ ዳግም ምጽአት በፊት ለአንድ ጺህ ዓመት ሰዎች ለእግዚአብሔር ይታዘዛሉ፤ ሰላም በዓለም ይሰፍናል። ደግሞም በዚህ ዘመን የእስራኤል ሕዝብ ወደ እግዚአብሔር ይመለሳሉ። በተለይ ኢሳ. 11+6-16ና ሮም 11+25-29 ይህን ዘመን ያብራራሉ።

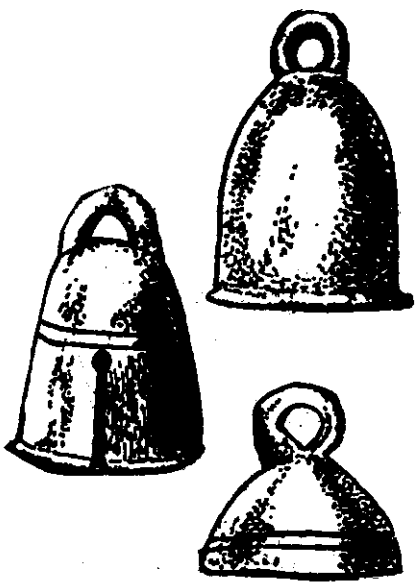
3. ድገረ ምጽአት ሺህ ዓመት፤ በዚህ አመለካከት መሠረት ክርስቶስ ከተመለሰ በኋላ ምድራዊ መንግሥቱን በምድር ላይ ይመሠርታል። የእስራኤል ሕዝብ ወደ ጌታኛው ይመለሳሉ፤ ክርስቶስ ንጉሣቸው ሆኖ መላው ዓለም በሰላም ይኖራል። እንደ 2ኛው አመለካከት ሁሉ ስለ እስራኤል የተነገሩ የብ.ክ. ትንቢቶች በሺሁ ዓመት ይፈጸማሉ።

እነዚህን ሺሁን ዓመት ስለሚመለከቱ አስተያየቶች ራእ. 20፥1-10ን ከዮሐንስ ራእይ ጠቅላላ የአብ በአገላለጥ እንደዚሁም ከሌሎች የመጽሐፍ ቅዱሳዊ ትንቢቶች አሰማጥ ሁሉ ጋር ግመዛዘንና ግፃሞድ ያስፈልጋል። «የዮሐንስ ራእይ» ይመ.

ሺሻቅ፤ በሰሎሞን ዘመን በግብጽ ላይ የነገሠ ንጉሥ። የናባጥ ልጅ ኢዮርብዓም ከሰሎሞን ሲሸሽ ሺሻቅ ተቀበለው፤ 1ነገ. 11፥40። በሰሎሞን ልጅ በንጉሥ ሮብዓም ላይ ዘመተ፤ 1ነገ. 14፥25-26፤ 2ዜ.መ 12፥2-12።

ሻህኝ፤ ጥንቱር የሚባል ክፉ ተሰል። አብዛኛውን ጊዜ በአፍንጫና በዘንፈር ላይ ይወጣል። በግብጽ ላይ ከወረደው መቅወፍት አንዱ ሻህኝ ነበር፤ ዘጸ. 9፥8-12።

ሻኝ፤ በወራት በግመል፣ በጉሽ ጀርባ ላይ እንደ ዲብ ወደ ላይ ጉብ ብሎ የሚወጣ ደንዳና ሥጋ። አብዛኛውን ጊዜ የኮርማዎች በጣም ትልቅ ይሆናል፤ ኢላ 30፥6።

አፍራውያን በፈረስ አንገትና በኩብር በዓል ልብስ ላይ ልጌጥ ያደርጓቸው የጥቤ ሻህፊዎች

ሻኩራ፤ ሊቀ ካህናት ወደ ቤተ መቅደስ ሲገባ በቀሚሱ ዘርፍ ላይ የሚያስረው ከወርቅ የተሠራ ድምፅ የሚሰጥ ትንሽ ቃጭል፤ ዘጸ. 28፥33-35፤ 39፥25። ሻኩራ በቤት እንስሳት አንገት ላይም ይታሰር ነበር፤ ዘክ. 14፥20።

ሼሻክ፤ ባቢል (ባቢሎን) ማለት ነው። በዕብራይስጥ ቋንቋ አንዳንድ ጊዜ ለእንቁጥል ስያህ የአሌክጥ ፊደል በታው፣ የቤትን ፊደል በሺን፣ የጋሚልን ፊደል በሬስ፣ የላሚድን ፊደል በካፍ (በቆፍ) ... ወዘተ ለውጠው ይጽፉ ነበር። እንደዚህም ሲለወጥ ሼሻክ ባቢል ተብሎ ይነበባል፤ ኤር. 25፥26፤ 51፥41። የአለዋውዝ ዘዴ አትባሽ ይባላል።

ሽመላ፤ ከአገር ወደ አገር የሚዘምት ወይም የሚዘዋወር ነጭ አዋራ። ቆመቱና አቶ ረጅም ነው። አንበጣንና እህልን ይበላል፤ መዝ. 104፥16-17፤ ኤር. 8፥7። «ወርቅ» ይመ.

ሽማግሌ፤ ቃሉ በግሪክ ቋንቋ «ፕራስቡቲርስ» ይባላል። በግእዝም ብዙ ጊዜ «ቀሲስ» ተባውሶት። ተብሎ ተተርጉሟል። በማናቸውም ሕዝብ ዘንድ ብስለት ያላቸው ሰዎች ይፈለጋሉ፤ በጥበብም በልምድም ብልጫ ያላቸው ይመረጣሉ። ብዙ ጊዜ ይህ ብልጫ ሊኖር የሚችለው በዕድሜ ሂደት ነውና ሕዝብን የሚመሩ ሰዎች ሽማግሌዎች ይባላሉ፤ ዘፍ. 50፥7፤ ዘጉ. 22፥7።

1. ሽማግሌዎች በእስራኤል፤ እስራኤላውያን ከግብጽ በወጡበት ጊዜ ሽማግሌዎች ሕዝቡን በመወከል ተገባላትሰዋል፤ ዘጸ. 3፥16። ከዚያም በኋላ በተለይ 70 ሽማግሌዎች ከሙሴ ጋር በአስተዳደር ተሳትፈዋል፤ ዘጸ. 24፥1፤ ዘጉ. 11፥24-25። በየከተማውም የነበሩት ሽማግሌዎች በአስተዳደር (ፋት 4፥2)፣ ሌሎች ደግሞ በመንግሥት ደረጃ ይሠሩ ነበር፤ 1ዓመ. 8፥4፤ 2ዓመ. 5፥3፤ 1ነገ. 8፥1፤ 2ነገ. 23፥1፤ ሕዝ. 8፥1። በተወሳሰሉ ሽማግሌዎች ጸጥታንና ሕግን በማስከበር ረገድ (ዘጸ. 19፥12፤ 21፥2፤ 22፥15፤ 25፥7-10) ከፍተኛ ጎላፊነት ነበራቸው፤ የእግዚአብሔርንም ቃል በማስተማር ከካህናት ጋር ይተባበሩ ነበር፤ ዘጸ. 31፥9-13።

2. ሽማግሌዎች በአዲስ ኪዳን ዘመን፤ የአይሁድ ምክራቦች የሚመሩት በሽማግሌዎች ነበር፤ ማር. 5፥22፤ ሉቃ. 13፥14፤ ሐ.ሥ. 13፥15። ሽማግሌዎች በአይሁድ መካከል ሥልጣን ነበራቸው። (ማቴ. 15፥2)፣ ከካህናት አለቆችም ጋር በታላቁ የኢየሩሳሌም ጉባኤ እየተገኙ አብረው ያስተዳድሩ ነበር፤ ማቴ. 26፥47-59፤ 27፥1-3፤ 12፥20-41፤ ሐ.ሥ. 4፥5-6፤ 23፤ 23፥14፤ 24፥1፤ 25፥15።

3. ሽማግሌዎች በቤተ ክርስቲያን፤ ቢክ. በመጀመሪያ በሐዋርያት ትተዳደር ነበር፤ ሐ.ሥ. 6፥2። በኋላ ግን የኢየሩሳሌም ቢክ. ሽማግሌዎች በአስተዳደር ሥራ መሳተፍ ጀመሩ፤ ሐ.ሥ. 11፥2፤ 15፥2፤ 4፥6፤ 22፤ 23፤ 16፥4። ጳውሎስም በአሕዛብ ዘንድ በተመሠረቱ አብ.ክ. ውስጥ ሁሉ ሽማግሌዎች እንዲሾሙ አድርጓል፤ ሐ.ሥ. 14፥23፤ 20፥17፤

ቲቶ 1:5»

የሽማግሌ ጠባይና አገልግሎት በቲቶ 1:5-9 ተዘርዝሯል። ብዙዎች ሽማግሌዎች በአስተዳደር ተግባር ሲሳተፉ አንዳንዶች ግን በሰብከትና በማስተማር ተግባር ተሰማርተው ያገለግላሉ፤ እነርሱንም ዛሬ ቄሶች ብሎ መጥራት ተለምዷል፤ 1ጢሞ. 5:17-19»

4. ሽማግሌዎችና ጳጳሳት፤ በግሪክ ቋንቋ «ኤጲስ ቆጶስ» ብዙ ጊዜ በኢ.ኪ. «በጳጳስ» ሲተረጉም፣ መሠረታዊ ትርጉሙ «ጠባቂ»፣ «ተቋጣጣሪ» ማለት ነው። በሐዋርያት ዘመን «ጳጳስ» እና «ሽማግሌ» አንድ ዓይነት ሹመትን ያመለክቱ ነበር፤ ሐ.ሥ. 20:17-28፤ ቲቶ 1:5-7። «ሽማግሌ» የሰውዬውን ተፈላጊ ጠባይና ችሎታ ሲያሳይ፣ «ጳጳስ» ደግሞ ሥራውንና ኅላፊነቱን ይገልጣል። ጳውሎስ ለጢሞቴዎስ ስለ ኤጲስ ቆጶሳት (ጳጳሳት)፣ ለቲቶ ስለ ሽማግሌዎች ተፈላጊ ጠባይና ችሎታ ሲገልጥ በሁለቱ መካከል ልዩነት የለም። አለ ከተባለ፤ ለጳጳስ «ለማስተማር የሚበቃ» የሚል ግዴታን የሚገልጥ ሐረግ የተጨመረበት መሆኑ ብቻ ነው፤ 1ጢሞ. 3:1-7፤ ቲቶ 1:5-9። ከሐዋርያት ዘመን በኋላ ግን የቤ.ክ ሽማግሌዎች መሪ «ጳጳስ» ተባለ።

የሽማግሌ ወይም የጳጳስ ሥራ በሦስት አርእስት ሊከፈል ይችላል፤ እነርሱም ማስተማር፣ መጠበቅ፣ ማደራጀት ናቸው። በግድ ሳይሆን በውድ አገልግሎታቸውን የሚፈጽሙ ሽማግሌዎች በአረኞች ተመስለዋል፤ 1ጴጥ. 5:1-4። ሽማግሌዎች እየጸለዩ በሽተኞችን በዘይት ይቀባሉ (ያዕ. 5:14)፤ እጅ በመጫን ጸልዮው ሰዎችን ለወንጌል ሥራ ይለያሉ፤ 1ጢሞ. 4:14፤ ሐ.ሥ. 13:3። ዛሬ በየቤ.ክ. ስለ ጳጳስ፣ ስለ ሽማግሌ አንዲሁም ስለ ቄስ ልዩ ልዩ የአገልግሎት ክፍፍልና የስም አጠራር አለ።

የቤ.ክ አባላት ሽማግሌዎችን እንዲያከብሯቸው፣ በሥራ እንዲደግፏቸውና እንዳያሳክሱባቸውም ታዘዘዋል፤ 1ጢሞ. 5:17-19፤ ዕብ. 13:17። «የቤተ ክርስቲያን አስተዳዳሪ» ይመ.

ሽባ፤ በበሽታ ምክንያት እጅና አግሩ የሰለለ፤ ማቴ. 4:24፤ 8:6፤ 9:2፤ ሐ.ሥ. 8:7፤ 9:33። «በሽታ» ይመ.

ሽቱ፤ ከልዩ ልዩ ተክሎች የሚቀመም እንደ ቅባት ያለ ለመድኃኒት፣ ለሰውነት መግዛ የሚጠቅም። ሰው ሲሞት ፊሣው በሽቱ ይቀባ ነበር፤ ዘፍ. 37:25፤ 43:11፤ መ.ሠ. 4:14፤ ማር. 16:1፤ ዮሐ. 19:39:40። ሙሴ ክቡር በሆነው ሽቱ የዘይት ቅብፃትን ሠራ (ዘጸ. 30:22-29)፤ ይህም የኅብረት ምላሴ ነው፤ መዝ. 133:1-2።

ሽንገላ፤ ማታለል፣ ማባባል፤ ዘሌ. 19:16፤ መዝ. 34:13፤ ሮሞ 3:13።

ሽኮኮ፤ በድንጋይና በዋሻ ውስጥ የምትኖር፣ መልካ አይጥ የሚመስል፣ አካሏ ድመትን የሚያሽል፣ አጭር ጅራትና ጆሮ ያላት እንስሳ። ምግቧ ሣር፣ መንጂሷ ገር ነው፤ ዘሌ. 11:5፤ መዝ. 104:18፤ ምላ. 30:26።

ሽላ፤ ቅጠሉ ስፋት ያለው፣ ፍሬው ለሰውና ለወፍ ምግብ የሚሆን ዛፍ፤ 1ዜ.መ. 27:28፤ ሉቃ. 19:4።

የሽላ ቅርንጫፍ

ሹተል፤ በሁለት ወገን ስለት ያለው ሰይፍ፤ ምላ. 24:22፤ የግርጌ ማስታወሻ።

ሹጣጣ፤ ከሥር ወፍራም ሆኖ ከላይ ቀጭን የሆነ። ለምሳሌ የድንጋይ ሐውልት ሹጣጣ ሆኖ ይሠራል፤ ከሥሩ ይልቅ ላዩ ይቀጥናል፤ 1ሳሙ. 14:4-5።

ቀለም፤

1. በብርሶ ተጠልቆ የሚጻፍበት ግንኙውም የቀለም ዓይነት፤ ኤር. 36:18፤ 2ቀሮ. 3:3፤ 2ዮሐ. 12፤ 3ዮሐ. 13።

2. የጨርቅ ቀለም፤ ከልዩ ልዩ ትሎችና ተክሎች ይዘጋጅ ነበር። ቀለም አግቢ (ነካሪ) ጨርቅን በተዘጋጀ ቀለም ይከረዋል፤ የጨርቅ ቀለም በጣም እንዲጠቀር ከፈለገ ብዙ ጊዜ በቀለሙ ውስጥ ያቆየዋል፤ ዘጸ. 26:1፤ ሉቃ. 16:19፤ ሐ.ሥ. 16:14። «ተግባረ አድ» ይመ.

ቀለበት፤ ከወርቅ፣ ከብር ከሌላም የሚሠራ ለጓጉና ለክብር የሚታሰር። ቀለበት ለሥልጣን ምልክት ይሆን ነበር። በጋብቻ ወንድ ለሴት ቀለበት ይሰጣል። ብዙ ጊዜ በቀለበት ላይ አንድ ዓይነት መልክ ይቀረጽበትና እንደ ማጉተም ያገለግል ነበር፤ ዘፍ. 24:22፤ 38:18፤ 41:42፤ ሐጌ 2:23፤ ሉቃ. 15:22፤ ያዕ. 2:2።

በ450 ዓመት ገደማ ከክ.በ. የተቀረጸ የፋርስ ቀለበትና እትሙ

ቀላውዴዎስ፤ «ቁሣር» ይመ.

ቀላይ፤ ጥልቅነት ያለው ባሕር፤ ውቅያኖስ፤ ነህ. 9፥11፤ ኢዮብ 38፥16:30። የፈተና ወይም የመከራ ምሳሌ ነው፤ ኢዮብ 41፥23:24። ጥልቅ የሆነ የሰውን ስሜት ሊያመለክት ይችላል፤ መዝ. 42፥7።

ቀላጭ፤ ወንዳገረድ ለጽታው የማይገባ ዝሙትን ለመፈጸም እንደ ሴት ሆኖ ከወንድ ዘርን የሚቀበል። እንደዚሁም ሴት ከወንዳወንድ ሴት ጋር ዝሙት ስትፈጽም ቀላጭ ትባላለች፤ ሮም 1፥26፤ 1ቆሮ. 6፥9።

ቀሌምንጦስ፤ ቀሌምንጦስ የተባለው ሰው በ90 ዓ.ም. ገደማ የሮም ጳጳስ ሆነ። በፌል. 4፥3 የተጠቀሰው ቀሌምንጦስ እርሱ ነው የሚሉ አሉ። መጽሐፈ ቀሌምንጦስም የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ከጌታችን ለጲጦርስ፤ ከጲጦርስም ለጲጦርስ ደቀ መዝሙር ለቀሌምንጦስ ተገልጿል ብላ ከእ.ኤ.አ. መጻሕፍት ጋር ቂጥራ የምትቀበለው በ7 ክፍል የተከፈለ መጽሐፍ ነው። ከዚህም ሌላ በቀሌምንጦስ ስም የሚጠሩ አያሌ ጽሑፎች አሉ።

ቀማሚ፤ ከልዩ ልዩ ተክል ሽቱንና ዕጣንን የሚያዘጋጅ ቀማሚ ለእግዚአብሔር ማደሪያ (ዘጸ. 30፥34-38)፤ ለሰውም መልካም መዓዛ ያለውን ሽቶ ያዘጋጅ ነበር፤ ምላ. 7፥17፤ 27፥9፤ መ.መ. 3፥6።

ቀረፋ፤ ለቀመምና ለሽቱ የሚሆን ያንድ ዓይነት ዛፍ፤ ቅርፊት፤ ዘጸ. 30፥23፤ ምላ. 7፥17፤ መ.መ. 4፥14፤ ሩኢ. 18፥13።

ቀራንዮ፤ «ጎልጎታ» ይመ.

ቀራጭ፤ ከነጋዴዎችና ከሕዝብ እየገመተ ቀረጥ የሚሰበሰብ፤ የሮም መንግሥት ግብርን ለመሰብሰብ በየአገሩ ቀራጮችን ይሾም ነበር። እነርሱም በየከተማው በየመንገዱ ዳር ቀረጥን ያስከፍሉ ነበር። ብዙ ጊዜ ከመጠን በላይ በማስከፈል ትርፉን ለራሳቸው ያስቀሩ ነበር፤ ማቴ. 9፥9፤ ሉቃ. 3፥12:13፤ 19፥8። ግብር ስለሚያበዙ የሰበሰቡትንም ለባዕድ መንግሥት ስለሚሰጡ ብዙ ትርፍም ስለሚያካብቱ በእስራኤላውያን ዘንድ ቀራጮች የተጠሉ ነበሩ፤ ከማንበርም ውጭ ዝቅሩ፤ ማቴ. 5፥46፤ 9፥10:11፤ 11፥19፤ 18፥17። «ግብር» ይመ.

ቀሪና፤ በሰሜን አፍሪካ የነበረ ወደብ። ብዙ አይሁድ ይኖሩበት ነበር። የክርስቶስን መስቀል

የተሸከመው ስምምን የቀሪና ሰው ነበረ፤ ሉቃ. 23፥26። የቀሪና ሰዎች በጳጌጠቆስጤ ዕለት በኢየሩሳሌም ተገኝተው ነበር፤ ወንጌልንም በአንጾኪያ ሰበኩ፤ ሐ.ሥ. 2፥10፤ 6፥9፤ 11፥20፤ 13፥1።

ቀርሜሎስ፤ ፍራያማ ቦታ ማለት ነው። ከገሊላ ባሕር በስተምዕራብ 20 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ተራራማ አገር። ወሰኑ እስከ ታላቁ ባሕር ይደርሳል። ኤልያስ እሳት ከሰማይ ወርዶ መሥዋዕቱን እንዲበላ፤ ዝናብም እንዲዘንብ በቀርሜሎስ ተራራ ጸለየ፤ 1ነገ. 18፥17-46። ኤልሳዕም በዚህ ቦታ ይኖር ነበር፤ 2ነገ. 4፥25። ካ. 3ሀ።

የቀርሜሎስ ተራራ

ቀርጤስ፤ በታላቁ ባሕር፤ በአውሮጳና በትንሹ እስያ መካከል ያለ ደሴት። ከሊታውያን የቀርጤስ ሰዎች ነበሩ፤ 1ሳሙ. 30፥14። በጳጌጠቆስጤ ቀን ከቀርጤስ የመጡ አንዳንድ ሰዎች በኢየሩሳሌም ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 2፥11። ጳውሎስና ቲቶ በቀርጤስ ቤተ ክርስቲያንን መሠረቱ፤ ቲቶ 1፥5-14። ካ. 6ኅ።

ቀስት፤ ከእንጨት የሚሠራ የፍላጻ መድርወሪያ ደጋገ፤ ዘፍ. 21፥20፤ 1ዚ.መ. 5፥18፤ ኤር. 50፥14። በመዝ. 18፥34 «የናስ ቀስት» ሲል ማስፈንጠሪያውን የሚያመለክት ይመስላል። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

ቀስተኞች

ቀስተ ደመና፤ እግዚአብሔር ለኖኅ የሰጠው የቃል ኪዳን ምልክት፤ ዘፍ. 9፥8-17። የክብር ምሳሌ ነው፤ ሕዝ. 1፥28፤ ራእ. 4፥3፤ 10፥1።

ቀበሮ፤ በጫካ የሚኖር፤ ከውሻ ወገን የሆነ እንስሳ፤ መሳ. 15፥4። ምግቡ ጥንብ ሲሆን የተተከለ ፍራፍሬን የሚያጠፋበት ጊዜ አለ፤ መ.መ. 2፥15። በምሳሌያዊ አነጋገር የተገነቡለኛና የደካማ ሰው ምሳሌ ነው፤ ሉቃ. 13፥32፤ ነህ. 4፥3።

ቀበር ከገልገሎቿ ጋር

ቀባ፤ መቀባት በመ.ቅ. ለ3 ዓይነት ነገር ያገለግላል።

1. ለእገልግሎት። ሰዎችና ዕቃዎች ለእግዚአብሔር ሥራ ሲለዩ ይቀቡ ነበር። በብ.ኪ. ዘመን የመገናኛው ድንኳንና ዕቃው ተቀብቷል፤ ዘጸ. 30፥22-29። ካህናት፤ ነቢያትና ነገሥታት ተቀብተዋል። ይህም ለተጠሩበት ሥራ በእግዚአብሔር መለያታቸውንና ለሥራቸው የሚያበቃቸው በዘይቱ የተመሰለው መንፈስ ቅዱስ መሆኑን ያሳያል፤ ዘጸ. 30፥30፤ 1ነገ. 19፥16፤ 1ሳሙ. 9፥16፤ 10፥1። ክርስቶስ በመንፈስ ቅዱስ ተቀብቷል (በመንፈስ ቅዱስ ተሞላ፤ ሐ.ሥ. 10፥38)። ምእመናን በመንፈስ ቅዱስ ይቀባሉ፤ 2ቆሮ. 1፥21፤ 22፤ 1ዮሐ. 2፥20፤ 27። «መሲሕ» በዕብራይስጥ «ክርስቶስ» በግሪክ ቋንቋዎች የተቀባ ማለት ነው።

2. ለአክብሮት። ተጋባዦች ለአክብሮት ይቀቡ ነበር፤ ሉቃ. 7፥46። የሰዎች ሬሣ ሳይቀበር ሽቱ ይቀባ ነበር፤ ማር. 14፥8፤ 16፥1።

3. ለሕክምና። ቊስለኞችና ሌላም በሽታ ያለባቸው በዘይት ይቀቡ ነበር፤ ማር. 6፥13፤ ሉቃ. 10፥34፤ ያሴ. 5፥14። «ዘይት» ይመ.

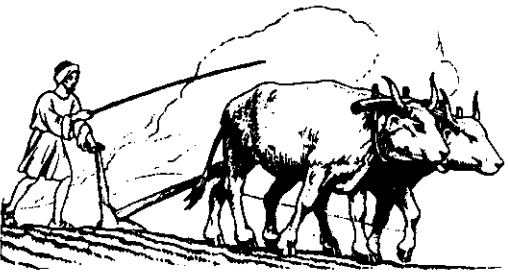
ቀትር፤ ከቀኑ ስድስት ሰዓት፤ ፀሐይ የምትሞቅበት ጊዜ፤ መዝ. 37፥6፤ 91፥6።

ቀናተኛ፤ በመልካምም ሆነ በክፉ ለአንድ ነገር

የሚቀና፤ ዘፍ. 37፥11፤ 1ነገ. 19፥14፤ ሐ.ሥ. 22፥3። ከመቃብያን ጊዜ ጀምሮ የእስራኤልን ነፃነት በኃይል ለማግኘት የተነሡ አይሁድ ቀናተኞች ይባሉ ነበር። ሐዋርያው ስምያን ከእነርሱ አንዱ ሳይሆን አይቀርም፤ ሐ.ሥ. 1፥13። «ቅንዓት» ይመ.

ቀን፤ 1. ከፀሐይ መውጫ እስከ መግቢያ ዐሥራ ሁለቱ ሰዓት፤ ዘፍ. 1፥5። 2. ሃያ አራቱ ሰዓት፤ ዘፍ. 1፥5። እስራኤላውያን ከፀሐይ መግቢያ፤ ሮማውያን ከእኩለ ሌሊት ቀኑን ይቋጥሩ ነበር። 3. ያልተወሰነ ጊዜ፤ አብ. 12። 4. አንድ ዓይነት ድርጊት የሚፈጸምበት ጊዜ፤ ዮሐ. 9፥4፤ 2ቆሮ. 6፥2።

ቀንበር፤ ከእንጨት የሚሠራ የግብርና መሣሪያ። ሁለት በሬዎች ጉን ለጉን ይጠመዱበታል። በአንድ ቀንበር የተጠመዱ በሬዎች ጥምድ ይባላሉ። በመ.ቅ. ዘመን ገበሬዎች አብዛኛውን ጊዜ በሬዎችን፤ አንዳንድ ጊዜ አህያን በቀንበር ይጠምዱና ያርሱ እንደነበረ እናነባለን፤ ዘጸ. 22፥10፤ ኢዮብ 1፥14፤ አሞድ 6፥11፤ 12፤ ሉቃ. 14፥19። በምሳሌነት ቀንበር በግፍ መገዛትንና ጭቆናን መታዘዝንም ያመለክታል፤ 1ነገ. 12፥4፤ 9-11፤ ኢሳ. 9፥4። ቀንበርን ከእንጉት መጣልና መስበርም ነፃነት ማግኘት ማለት ነው፤ ዘፍ. 27፥40፤ ኤር. 2፥20። የክርስቶስን ቀንበር መሸከም ከእርሱ ጋር ተባብሮ ከእርሱ መማር እንደ እርሱ መሥራት ማለት ነው፤ ማቴ. 11፥29። ምእመናን በወንጌል ሥራ አብረው የተጠመዱ ናቸው፤ ፊል. 4፥3። ሁለት ዓይነት እንስሳት በአንድ ቀንበር መጥመድ ክልክል ነበር (ዘጸ. 22፥10)፤ እንደዚሁም ምእመናን ከማያምኑ ጋር መተባበር አይገባቸውም፤ 2ቆሮ. 6፥14።

በበሬዎች አንገት ላይ የሚጫን ቀንበር

ቀንዲል፤ ማብሪያ። የዘይትና የስም መብራት ማብሪያ፤ ዘጸ. 40፥4፤ 25፤ ዘኁ. 4፥9።

ቀንድ፤ በእንስሳት ራስ ላይ የሚበቅል ጠንካራ አዕቅ፤ ዘፍ. 22፥13፤ ዳገ. 8፥5፤ ዘዳ. 33፥17። ከቀንድ ልዩ ልዩ መሣሪያ ይሠራል። የዘይት መያዣ (1ሳሙ. 16፥1)፤ ቀንድ መለክት፤ ኢያሱ 6፥5። ቀንድ በምሳሌነት ኃይልን (1ነገ. 22፥11፤ መዝ. 132፥17፤ ሉቃ. 1፥69)፤ ክብርን (1ሳሙ. 2፥1)፤ ሥልጣንን (1ሳሙ. 2፥10)፤ ንግሥን (ሕዝ. 29፥21) ያመለክታል። በብ.ኪ. መሠዊያዎች ላይ

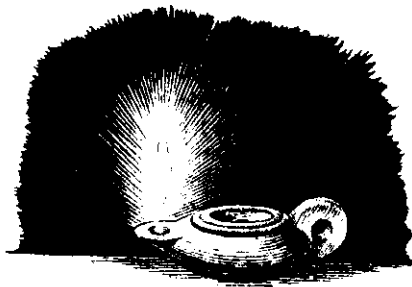
ካህን ቀንድ መለከት ሲነፋ

በአራት ማዕዘን የቆሙት ቅርጾች ቀንዶች ተብለዋል፤ የመሥዋዕትም ደም ይረጭባቸው ነበር፤ ዘጸ. 29፡12፤ ዘሌ. 4፡7። አዶንያስና ኢየሱስ ክሰሉሞን በሸሹ ጊዜ የመሠዊያውን ቀንድ ይዘው ተማጠኑ፤ 1ነገ. 1፡49-53፤ 2፡28-34።

ቀኝ እጅ መስጠት፤ የቤ.ክ. መሪዎች ሰዎችን ለአባልነት ሲቀበሉ ወይም ለአገልግሎት ሲልኩአቸው ቀኝ እጆቻቸውን ዘርግተው ይጨብጡአቸው ነበር፤ ገላ. 2፡9።

ቀዓት፤ ከሌዊ ሦስት ልጆች ሁለተኛው፤ ዘፍ. 46፡11። እስራኤላውያን በምድረ በጻ ሲጓዙ ቀዓታውያን ታቦቱንና ሌሎች የተቀደሱ ዕቃዎችን በትከሻቸው ይሸከሙ ነበር፤ ዘኁ. 3፡27-32፤ 7፡9። ዳዊት ታቦቱን ወደ ጽዮን ሲያወጣ ያገለግሉ ነበር፤ 1ዜ.መ. 15፡5-15። የሙሴና የአሮን አባት እንበረም ከቀዓት ወገን ነበረ፤ ዘጸ. 6፡18-20።

ቀያፋ፤ የሌፍ ቀያፋ የተባለው ከ18 ዓ.ም. እስከ 36 ዓ.ም. ድረስ በኢየሩሳሌም ሊቀ ካህናት

ቀንዲል

ነበረ። ኢየሱስን ለማስያዝ ከሌሎች የካህናት አለቆችና ከሽማግሌዎች ጋር ተማከረ፤ ማቴ. 26፡3-5። ፍርድም እንዲፈረድበት በኢየሱስ ላይ ምክንያት ፈለገ፤ ማቴ. 26፡57-68፤ ዮሐ. 11፡49-53። ጴጥሮስና ዮሐንስ በእርሱ ፊት ተመረመሩ፤ ሐ.ሥ. 4፡6-22። «ሐና» ይመ.

ቀይ፤ የደምን መልክ በመያዝ ሕይወትን፤ ኃይልን፤ ክብርንና አደጋን ሊያሳስብ ይችላል፤ ዘፍ. 49፡12፤ ምላ. 23፡31፤ ማቴ. 16፡2-3፤ ዮሐ. 19፡5፤ ራእ. 12፡3፤ 17፡3-4።

ቀደሰ፤ ለየ፤ እከበረ፤ ከክፉነት ወደ መልካምነት ለወጠ፤ ዮሐ. 17፡17-19። «ቅዱስ» ይመ.

ቀጋ፤ ነጭ አበባና ጥሩ ሽታ ያለው፤ ፍሬው የሚበላ፤ ባለ እሸክ የጫካ ተክል፤ መ.መ. 4፡14።

ቀጠና፤ ራብ፤ ችግር፤ ኢዮብ 30፡3።

ቀጭኔ፤ ረዥም የሆነ ቀጭን ሮር፤ 1ነገ. 18፡28። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

ቀጳዶቅያ፤ ከገላትያ በስተምሥራቅ የሚገኝ አገር። የሚገኘውም ዛሬ ቱርክ ተብሎ በሚጠራው አገር ውስጥ ነው፤ ሐ.ሥ. 2፡9፤ 1ጴጥ. 1፡1-2። ካ. 6ቤ።

ቀጸላ፤ የራስና የፊት መሸፈኛ፤ 1ነገ. 21፡38-41።

ቁምራን፤ በጨው ባሕር ዳር በስተሰሜንና በስተምዕራብ የነበረ ገዳም። በታው ምናልባት «የጨው ከተማ» በመባል ይታወቅ የነበረው ይሆናል፤ ኢያሱ 15፡62። 150 ከክ.በ. ገደማ አንዳንድ የአይሁድ ካህናት በቤተ መቅደስ ከሚያገለግሉት ካህናትና ከመቃብያን ጋር ተጣልተው በቁምራን በኅብረት መኖር ጀመሩ። መሪያቸውም «የጽድቅ መምህር» ተባለ። በኋላም እነዚህ ሰዎች ኤሲናውያን ተባሉ። ሮማውያን በ68 ዓ.ም. ወደ ገዳማቸው በሄዱ ጊዜ ብዙ የጽሑፍ ጥቅልሎችን በአቅራቢያው ባሉ ዋሻዎች ደበቁ። ጥቅልሎቹ በአንድ ዐረባዊ እረኛ በ1947 ዓ.ም. በድንገት ተገኙ። ጥቅልሎቹም «የጨው ባሕር ጥቅልሎች» ተብለው ተሰየሙ። ብዙዎቹ ከክርስቶስ በፊት የተጻፉ ናቸው። በመካከላቸውም ከአስቲር መጽሐፍ በቀር በሙሉ ወይም በከፊል የብ.ክ. መጻሕፍት ይገኛሉ። ካ. 5ው።

ቁራ፤ ጥምብን የሚበላ ጥቁር እምራ። የኖኅ መልእክተኛ፤ ዘፍ. 8፡7። ቁራዎች ነቢዩ ኤልያስን መምበዋል፤ 1ነገ. 17፡4-6። እግዚአብሔር እነርሱን ይመግባቸዋል፤ መዝ. 147፡9፤ ሉቃ. 12፡24። «ወርች» ይመ.

ቁባት፤ ወንዶች ካገቡ በኋላ ወይም ሳያገቡ ከሚስት በታች አድርገው የሚያስቀምጡአቸው ሴቶች፤ የጭን ገረዶች፤ ዘፍ. 16፡1፤ 22፡24፤ መሳ. 8፡31፤ 19፡1-2፤ 2ሳሙ. 3፡7፤ 5፡13። የሙሴ ሕግ ቁባት ይፈቅድ ነበረ፤ ዘጸ. 21፡7-11፤ ዘዳ. 21፡10-14። በብ.ክ. ዘመን ብዙ የታወቁ ሰዎች ቁባቶች ነበሩአቸው፤ አብርሃም (ዘፍ. 25፡6)፤ ያዕቆብ

(ዘፍ. 35÷22)፥ ዳዊት (24ሙ. 5÷13)፥ ሰሎሞን (1ነገ. 11÷3) ... ወዘተ። ሆኖም ቂባቶቻቸው ጭቅጭቅ እንጂ ደስታ አላተረፉላቸውም።

ቂም፤ በበደል ምክንያት ፍቅርን አጥቶ በቅርታ ውስጥ መገኘት፤ በቀልን መፈለግ፤ ዘሌ. 19፥18፤ ሮም 12፥19።

ቂሣርያ፤ ክርስቶስ በምድር ሳለ በእስራኤል አገር የሮማዊ አስተዳዳሪ ዋና መቀመጫ። አብዛኛውን ጊዜ የአገር አስተዳዳሪው በቂሣርያ ቢኖርም፤ አንዳንድ ጊዜ ወደ ኢየሩሳሌም ይወጣ ነበር። ስለዚህ ጳውሎስ በቂሣርያ በሁለት የአገር አስተዳዳሪዎች ፊት ቀርቧል፤ ሐ.ሥ. 23፥23-24፤ 24፥10፤ 25፥3-6።

በቂሣርያ ሁለት ዓመት ታሰረ፤ ሐ.ሥ. 24፥27። ቂሣርያ ለሮም ንጉሥ ለቂሣር ክብር በንጉሥ ሄሮድስ ተሠራ፤ በጳውሎስ ዘመን እስከ መቶ ሺህ ሰው ይኖርበት ነበር። የወንጌል ሠራተኛው ፊልጶስ (ሐ.ሥ. 8፥40፤ 21፥8) ደግሞም የመቶ አለቃው ቆርኔሌዎስ በቂሣርያ ይኖሩ ነበር፤ ሐ.ሥ. 10፥1። ካ. 5መ። «ፊልጶስ ቂሣርያ» ይመ.

ቂርያትይዓሪም፤ ከኢየሩሳሌም ወደ ምዕራብ 15 ኪ.ሜ ርቆ የሚገኝ ከተማ። የዳን ሰዎች የሚካን የጣዖት ምስልና ኤፋድ ከዚህ በታ ወሰዱ፤ መሳ. 18። የእግዚአብሔር ታቦት በቂርያትይዓሪም በአሚናዳብ ቤት ሃያ ዓመት ተቀመጠ፤ 14ሙ. 7፥1-2።

ቂሮስ፤ ከክ.በ. ከ559 ጀምሮ እስከ 530 የነገሡ፤ የፋርስን መንግሥት ያቋቋሙ ንጉሥ። ብዙ አገሮችን የወረረ ኃይለኛ ንጉሥ ነበረ።

በ539 ከክ. በ. ባቢሎንን ድል አድርጎ የተማረኩት እስራኤላውያን ወደ ትውልድ አገራቸው እንዲመለሱ አዋጅ አስነገረ፤ 2ዜ.መ. 36፥22-23፤ ዕዝ. 1፥1-4። ይህንም ፈቃድ የሰጣቸው በራስ አሳብ ሳይሆን፤ በእግዚአብሔር አሳሳቢነት መሆኑን መጽሐፈ ዕዝራ ይናገራል፤ ዕዝ. 1፥1።

ቂሮስ ከመንገሡ በፊት በእርሱ አማካይነት ወደ ባቢሎን የተማረኩት የይሁዳ አገር ምርኮኞች ወደ አገራቸው እንደሚመለሱ ነቢዩ ኢሳይያስ ትንቢት ተናግሮ ነበር፤ ኢሳ. 44፥27-28፤ 45፥1።

ቂስ፤ የንጉሥ ሳሌል አባት የነበረው ብንያማዊ። የአበኔር አባት የኔር ወንድም ነበረ፤ 14ሙ. 9፥1፤ 14፥50-51፤ ሐ.ሥ. 13፥21። በዚህ ስም ሌሎች አራት ሰዎች ተጠርተውበታል።

ቂጣ፤ (የቂጣ በዓል)፤ «ፋሲካ»፤ «በዓላት» ይመ.

ቃል፤ ከልብ የሚመነጭ፤ የአሳብ መግለጫ፤ የፈቃድ መፈጸሚያ፤ የድምፅ ፍሬ ነገር። ሰው በቃሉ ይታወቃል፤ ከቃሉ የተነሣ ይፈረድበታል፤ ማቴ. 12፥36። እግዚአብሔር ዓለምን በቃሉ ፈጠረ፤ «ይሁን» ሲል ሁሉ ሆነ፤ ዘፍ. 1፥3-9። ቃል፤ ትእዛዝ፤ ሕግ ተብሎ ይተረጎማል፤ ዘጸ. 34፥28፤ ዘዳ. 4፥13። እግዚአብሔር ፈቃዱን ለነቢያት በቃል ገለጠ፤ ኤር. 1፥9፤ ሆሴዕ 1፥1፤ ኢዩ. 1፥1። ብዙ ጊዜ ቃል እንዴት እንደመጣላቸው አልተገለጠም። ቃል አንዳንድ ጊዜ በራእይ (ዘፍ. 15፥1) ወይም በድምፅ (14ሙ. 3፥4) ይሰጣል። የእግዚአብሔር ቃል አይለወጥም (ዘጸ. 12፥32)፤ ለዘለዓለም ይጻናል (ኢሳ. 40፥8)፤ ሁሉን ይፈጽማል፤ ኢሳ. 55፥11። ጌታችን ኢየሱስ የእግዚአብሔር ቃል በሰው ልብ እንደሚዘራ ተናገረ፤ ሉቃ. 8፥11። ቃሉ ሰዎች ዳግመኛ እንዲወለዱ ይሠራል፤ ያሳድጋቸዋል፤ ወደ ሰማያዊ ርስት ይመራቸዋል፤ ያደርሳቸዋልም፤ ሐ.ሥ. 20፥32፤ 1ጴጥ. 1፥23-2፥3። ይህ ቃል ኢየሱስ ያስተማረው ወንጌል ነው፤ ማር. 2፥2፤ ሐ.ሥ. 6፥2፤ ገላ. 6፥6፤ 1ጴጥ. 1፥25። ቃሉ የሕይወት (ፊል. 2፥16)፤ የእውነት (ኤፌ. 1፥13)፤ የመዳን (ሐ.ሥ. 13፥26)፤ የማስታረቅ (2ቆሮ. 5፥19) የመስቀል ቃል ነው፤ 1ቆሮ. 1፥18። የእግዚአብሔር ቃል በእሳትና በመደሻ (ኤር. 23፥29)፤ በሰይፍ (ኤፌ. 6፥17)፤ በወተት ይመሰላል፤ 1ጴጥ. 2፥2። እግዚአብሔር ሁሉን ነገር በቃሉ አደረገ ሲባል በወልድ ነውና ቃል የወልድ አካላዊ ስም ነው፤ ዮሐ. 1፥1-4-14፤ 1ዮሐ. 1፥1፤ ራእ. 19፥13።

ቃል ኪዳን፤ ሁለት ወይም ከሁለት በላይ የሆኑ ሰዎች ሲሰማሙ ነገሩን ለማድናት ቃል ኪዳን ይገባባሉ፤ ለምሳሌ ዮናታን ከዳዊት ጋር ቃል ኪዳን ገባ፤ 14ሙ. 18፥3-4። እግዚአብሔር ዓለምንና ሕዝቡን የሚያስተዳድረው በቃል ኪዳን ሥርዓት ነው። በማናቸውም ቃል ኪዳን ውስጥ የቃል ኪዳን ሰጪ፤ ተቀባይ፤ የአቀባበል ምልክት፤ ተስፋ፤ የተስፋውም ምልክት ይገኛሉ። እግዚአብሔር በሰው ደግነት ሳይሆን፤ እንዲሁ በጸጋው ቃል ኪዳንን ፈቅዶ ይሰጣል። ሰዎችም ቃል ኪዳኑን ተቀብለው ቢታዘዙለት የቃል ኪዳኑን በረከት ይቀበላሉ። ቃል ኪዳኑን ሲቀበሉ እግዚአብሔር የሚታይ ምልክት ያበጃል። ይህም የቃል ኪዳኑ ማጎተም ነው። እግዚአብሔር በቃል ኪዳኑ ውስጥ ላሉት ተስፋና የተስፋ ምልክት ይሰጣቸዋል። ስለ ሰው ያለው የእግዚአብሔር አሳብ አይለወጥም። ከመጀመሪያ ጀምሮ ሰውን በጸጋው ተመልክቷል። ከሰው የሚፈለጉት ደግሞ እምነትና መታዘዝ ናቸው። እነዚህ ነገሮች ከዘመን ዘመን አይለወጡም። ይሁን እንጂ እግዚአብሔር ፈቃዱን እየገልጠ ሲሄድ ምልክቶች ይለወጣሉ። በሰንጠረዥ የእግዚአብሔር ጸጋ በቃል ኪዳን እንዴት እንደተገለጠ ልናይ እንችላለን።

ዘመን ሲለወጥ የቃል ኪዳኑ ዋና መሠረት አይሰረዝም፤ ገላ. 3፥15-18። ነገር ግን የአፈጻጸሙ

የእግዚአብሔር ቃል ኪዳን የተሰጠው	ተቀባዮች	የመቀበላቸው ምልክት (ማሳተም)	ተሰፋ	የተሰፋ ምልክት (ማሳተም)
ሐኪም ዘፍ. 2÷8-17፤ ሆሴዕ 6÷7።	አዳምና ሔዋን	መልካምና ክፉን የሚያሳውቅ ዛፍ	ሕይወት	የሕይወት ዛፍ
ለኖሳ ዘፍ. 9÷1-17።	የዓለም ሕዝብ		በምድር መኖር	ቀስተ ደመና
ለአብርሃም ሮም 4÷11፤ ዘፍ. 17÷1-21።	አብርሃምና ዘሩ	ግዝረት	የክሕዛብ በረከት፥ የካነን ምድር	
ለሙሴ (ብ.ኪ.) ዘጸ. 19÷5:6፤24÷7:8።	የእስራኤል ሕዝብ	(ግዝረት) ሰንበት ሕዝ. 20÷10-17።	ሕይወት ዕዳገራቸው	የፋሲካ መታሰቢያ
በክርስቶስ (አ.ኪ.) ኤር. 31÷31-34። 1 ቆሮ. 11÷23-26።	በክርስቶስ የሚያምኑ ሁሉ	ጥምቀት	የዘላለም ሕይወት	ቅዱስ ቀረባን

ድርጊት ይለወጣል፤ 2ቆሮ. 3÷6-18፤ ዕብ. 8÷6-13። እግዚአብሔር ደግሞ ለዳዊት (2ሳሙ. 23÷5)፥ ለሌሎችም ሰዎች ቃል ኪዳን ገብቶላቸዋል።

ለአዳምና በክርስቶስ ለምእመናን የተሰጠው ቃል ኪዳናች በሚከተለው መንገድ እርስበርስ ተዛምደው ተገልጠዋል። እግዚአብሔር ከአዳም ጋር የሥራ ቃል ኪዳን አደረገ። አዳም ቢታዘዝ ኖሮ ለእርሱና ለዘሩ የዘላለምን ሕይወት ያስገኝ ነበር፤ ባለመታዘዙ ግን የጋጢአትን ፍርድ በእርሱና በዘሩ ላይ አስከተለ፤ ሮም 5÷12-21። ክርስቶስ ሁለተኛው አዳም ስለሆነ በእርሱ ለሚያምኑት ሕይወት አስገኝቶላቸዋል፤ 1ቆሮ. 15÷20:45-50።

ቃርሚያ፤ እስራኤል መከር ከሰበሰቡ በኋላ የወደቀ ወይም የቀረ ፍሬ ለድሆች ይቀጥ ነበር፤ ዘሌ. 19÷9:10፤ መላ. 8÷2፤ ሩት 2÷2:16፤ ኢሳ. 17÷6።

ቃና፤ ከናዝሬት ሰባት ኪ.ሜ. ርቆ በስተሰሜን የነበረ መንደር። የናትናኤል አገር ነበር፤ ዮሐ. 21÷2። በዚህ መንደር ክርስቶስ ወደ ሰርግ ታድሞ ሄደ (ዮሐ. 2÷1-12)፤ በቃና የቅፍርናሆምን ሹም ልጅ በቃሉ ፊወሰ፤ ዮሐ. 4÷46-54። ካ. 5ሐ።

ቃየል፤ (ቃየን) የአዳምና የሔዋን የመጀመሪያ ልጅ፤ ዘፍ. 4÷1። ቃየል ክፉ ልብ ነበረው፤ 1ዮሐ. 3÷12። እግዚአብሔርም በመሥዋዕቱ ያልተደሰተበት ምክንያት ይህ ነው። ወንድሙ አቤል ግን እግዚአብሔርን የሚፈራ ስለሆነ የእርሱ መሥዋዕት ተወደደ። ቃየል ይህን በመመልከት በምቅኝነት ተመርዞ ወንድሙን ጠላው።

እግዚአብሔር ብስጭቱን ዐውቆበት በወንድሙ ላይ ክፉ ሥራ እንዳይሠራ ቢያስጠነቅቀውም፥ ቃየል የፈጣሪውን ምክር በመናቅ ወንድሙን ገደለው፤ ዘፍ. 4÷3-8።

ይህ ክፉ ሥራ ከእግዚአብሔር ፊት መሰደድን አስከተለበት። ከእግዚአብሔርም ፊት ወጣ። እንደ

ኩብላይና እንደ ተቅበዘባሻም ሆኖ ኖድ በተባለው አገር ተቀመጠ። በዚያም ሄኖሕ የተባለችውን ከተማ ቈረቁረ፤ ዘፍ. 4÷12-17።

ቃዴስ፤ ቅዱስ ማለት ነው። ከካነን በስተደቡብ ያለ ምድረ በዳ ስፍራ፤ መዝ. 29÷8። ቃዴስ በርኔ ተብሎም ይጠራል፤ ዘኁ. 32÷8። እስራኤላውያን ከግብጽ አገር ወደ ካነን ሲጓዙ በቃዴስ ሰፈሩ። ዐሥራ ሁለቱ ሰላዮች ከካነን ከተመለሱ በኋላ፥ ሕዝቡ እግዚአብሔር ወደ አገራቸው ሊያደርሳቸው እንደሚችል የተነገራቸውን ስለተጠራጠሩ እስከ ሠላሳ ሰባት ዓመት ድረስ በቃዴስ እንዲቀመጡ ተፈረደባቸው፤ ዘዳ. 1÷46። የሙሴ እኅት ማርያም በቃዴስ ሞተች። ሙሴም በዚህ ቦታ ድንጋዩን በመምታት እግዚአብሔርን አሳዘነው፤ ዘኁ. 20÷1-13። ካ. 2ሠ።

ቃዴስ ንፍታሌም፤ በአሶርና በዳን መካከል የሚገኝ የካነንናውያን ንጉሥ ከተማ፤ ኢያሱ 12÷22፤ 19÷35-38። በኋላም የመማጠኛ ከተማ ሆነ (ኢያሱ 20÷7)፤ የባርቅም ከተማ ነበር፤ መላ. 4÷6።

ቁጣር፤ መጀመሪያ የአንድ ትልቅ የሮም ቤተሰብ ስም ነበር፤ በኋላም ለሮም መንግሥት ዋና የማዕርግ ስም ሆነ። በመ.ቅ. ውስጥ የተጠቀሱ ቁጣሮች የሚከተሉት ናቸው።

1. አውግስጦስ (27 ከክ.በ. እስከ 14 ዓ.ም.፤ ሉቃ. 2÷1።)
2. ጢባርዮስ (14-37 ዓ.ም.፤ ሉቃ. 3÷1።)
3. ቀላውዴዎስ (41-54 ዓ.ም.፤ ሐ.ሥ. 11÷28፤ 18÷2።)
4. ኔሮን (54-68 ዓ.ም.) ኔሮንም በአ.ኪ. ውስጥ በስም አልተጠቀሰም፤ ሆኖም እሳይ ከተጠቀሱት ቁጣሮች ሌላ በመ.ቅ. ቁጣር ወይም ንጉሥ በመባል ብቻ የሚጠራው ኔሮን እንደሆነ ገልጦ ነው። «ሮም»፥ «ንገሩ»፥ «ንጉሥ»፤ ገጽ 94 ይመ.

ቀላውዴዎስ ቄሣር ከቅጠል የተሠራ አክሊል እንደደፋ የሚያሳይ ሥዕል

ቴስ፤ «ካህን»፤ «ሽማግሌ» ይመ.

ቄናውያን፤ በካህን አገር ይኖሩ የነበሩ የምድያም ነገድ፤ የቄና ሰዎች፤ የሙሴ አማት ቄናዊ ነበር። እስራኤል ወደ ከነዓን ሲገቡ ቄናውያን ከይሁዳ ሕዝብ ጋር ተባበሩ። ሐቢርና ራካብ ቄናውያን ነበሩ፤ ዘፍ. 15፥19፤ ዘጸ. 2፥16፤ መላ. 1፥16፤ 4፥11፤ 14መ. 15፥6፤ 1ዜ.መ. 2፥55።

ቄኒዝ፤ 1. በካህን ይኖር የነበረ ነገድ፤ ዘፍ. 15፥19። 2. ቄኒዝ የዔሳው የልጁ የኤልፋዝ ልጅ፤ ዘፍ. 36፥15። 3. የካሌብ አባት ወይም ቅድም አያት፤ ኢያሱ 14፥6፤ 15፥17። አንዳንድ ሊቃውንት ሦስቱም እንደ ናቸው ብለው ይገምታሉ።

ቄዳር፤ ጋያል ማለት ነው። 1. የእስማኤል ልጅ፤ ዘፍ. 25፥13። 2. ከቄዳር የተገኘ ነገድ በዓረብ ምድረ በዳ ይኖር የነበረ ዘላን ሕዝብ፤ መዝ. 120፥5። በጎችን እያረባ ከጢሮስ ጋር ይገናኛል ነበር፤ ኢሳ. 60፥7፤ ሕዝ. 27፥21። በድንኳን ነዋሪ ነበር፤ መ.መ. 1፥5። ቀስተኞቻቸው የታወቁ ነበሩ (ኢሳ. 21፥16፥17)፤ ነገር ግን በናቡከደነፆር ድል ሆነ፤ ኤር. 49፥28፥29።

ቄድሮን፤ በኢየሩሳሌምና በደብረ ዘይት መካከል ያለው ወንዝና ሸለቆ፤ በታወቀ የንጉሥ ሸለቆ (ዘፍ. 14፥17፤ 24መ. 18፥18)፤ የኢየሣፍጥም ሸለቆ ይባላል፤ ኢዩ. 3፥2። በክረምት ወንዙ እስከ ጨው ባሕር ይፈሰሳል፤ በበጋ ግን ይደርቃል። ሳሚ ቄድሮንን እንዳይሻገር በሰሎሞን ተከለከለ፤ 1ነገ. 2፥37። ዳዊት ከአቤሴሎም ሲሸሽ (24መ. 15፥23)፤ ኢየሱስ ወደ ጌቴሌማኒ ሲሄድ ይህን ወንዝ ተሻገረ፤ ዮሐ. 18፥1። «የኢየሣፍጥ ሸለቆ» ይመ.

ቄጠማ፤ በወንዝ ዳር የሚበቅል፤ ለቤት ጉዝግዝ የሚሆን ሣር፤ ዘጸ. 2፥3፥5፤ ኢዮብ 8፥11።

ቅልጣን፤ ምቹት፤ ቅምጥልነት። ቅልጣናም

ሲል ግን የደላው ወይም የደላት የተመቻች ማለት ነው፤ ኢሳ. 47፥1።

ቅልጥም፤ አጥንትና የአጥንት ስብ፤ ኢዮብ 21፥24። በምሳሌነት የደስታ ምልክት ነው፤ ኢሳ. 25፥6።

ቅሬታ፤ ከሞት፤ ከስደትና ከሌላም ክፉ ነገር የተረፈ፤ የቀረ ሕዝብ ማለት ነው፤ 2ነገ. 19፥4፥31። የእግዚአብሔር ሕዝብ ምንም እንኳን ጋጢአት ቢሠሩ እግዚአብሔር ከመካከላቸው ቅሬታን ለራሱ ያስቀራል፤ ሮም 9፥27-28፤ 11፥3-5። እንደዚሁም ከዚህ በፊት በጋጢአት ምክንያት በሕዝቡ ላይ ፍርድ ባመጣ ጊዜ ቅሬታን አስቀርቷል፤ በቅሬታውም መሠረት ሕዝቡን እንደገና አስነሥቷል፤ ዕዝ. 9፥8፤ ኢሳ. 4፥3፥4፤ 6፥13፤ ኤር. 23፥3፤ ሶፎ. 3፥13።

ቅቤ፤ ከላም ወተት የሚገኝ ለስላሳ ምግብ፤ ዘጸ. 32፥14፤ 24መ. 17፥28-29፤ ኢዮብ 20፥17፤ 29፥6፤ መዝ. 55፥21፤ ምላ. 30፥33፤ ኢሳ. 7፥15፥22።

ቅብዓት (ቅባት)፤ ከልዩ ልዩ እንጨቶች ተቀምጦና ተነጥሮ የሚወጣ ፈሳሽ ዓይነት፤ ዘጸ. 30፥22-32። የመንፈስ ቅዱስ ምሳሌ ነው፤ 1ዮሐ. 2፥20፥27። «ቀባ» ይመ.

ቅብጥ፤ የግብጽ አገር ወይም ጥንታዊው የግብጽ ቋንቋ፤ የቅብጥ ቋንቋ በአማርኛ መቅ. ውስጥ ተጠቅሶ አይገኝም። በግእዝ አ.ኪ. ግን በአንዳንድ ቅጂዎች በዮሐንስ ራእይ 9፥11 በዕብራይስጥ አብዶን የተባለው የጥልቅ መልአክ በቅብጥ አርማቅጦን ይባላል ይላል።

ቅትርት፤ የመንኲራኩር ብረት ወይም መወጠሪያ መሳይ እንጨት፤ 1ነገ. 7፥33።

ቅኔ፤ በልዩ ልዩ ዓይነት ግጥም የሚቀርብ ንግግር ወይም ጽሑፍ ቅኔ ይባላል። ቅኔ ጥልቅ ምሥጢርና ምሳሌ አለበት፤ መላ. 5፥1፤ 24መ. 1፥17፤ 22፥1፤ መዝ. 33፥3፤ ኢሳ. 5፥1፤ 38፥20፤ ኤፌ. 5፥19። ካህናት ምሥጢር ባለው ቅኔ በመሰንቀ ያዜሙ ነበር፤ 1ዜ.መ. 15፥20። በእነዚህበብ ስልቱ ይለያል እንጂ ቅኔ ራሱ መዝሙር ነው፤ ራእ. 14፥3። ቅኔ በየቀኑ ሊደረስና አዲስ እየሆነ ሊቀርብ ይችላል፤ መዝ. 149፥1።

ቅን፤ ቅንነት፤ በመልካም ጎሊናው እየተመራ የሚኖር፤ ተንኩል የሌለበት፤ ትክክለኛ፤ ዘፍ. 20፥5-6፤ ኢዮብ 2፥3፤ መዝ. 32፥11፤ 33፥1፤ ምላ. 11፥3፤ ዮሐ. 1፥48።

ቅንዓት፤ ቅናት፤

1. ለሌላ ሰው የሆነውን ለራስ መፈለግ (መዝ. 73፥3)፤ ምእመናን መቅናት አይገባቸውም፤ ሮም 13፥13፤ 1ቆሮ. 13፥4፤ 2ቆሮ. 12፥20፤ ገላ. 5፥20፤ ፊል. 1፥15፤ 1ጢሞ. 6፥4፥5፤ 1ጴጥ. 2፥1።

2. ከብር ወይም ፍቅር ወደ ሌላ ሲያልፍ መቁጣት፤ ማቴ. 27፥18፤ ሐ.ሥ. 13፥45፤ 17፥5። ሚስት

ለባልዋ ያላትን ፍቅር ለሌላ ስትሰጥ ባል መቅናት ይገባዋል፤ ዘኢ. 5:14፤ ምላ. 6:34፤ መ.መ. 8:6።

3. የእግዚአብሔር ቅንፃት ማለት ለእርሱ የሚገባው ክብርና ፍቅር ለሌላ እንዳይሰጥ መፈለጉን ያመለክታል፤ ዘጸ. 20:6፤ 34:14፤ ዘዱ. 4:23-24፤ 5:9፤ 6:14-15፤ ሕዝ. 39:25፤ 1ቆሮ. 10:21-22፤ መዝ. 78:58፤ ኢዩ. 2:18፤ ዞዝ. 1:14፤ 8:2፤ ያዕ. 4:5። ሰው ስለ እግዚአብሔር ቅንፃት ሊኖረው ይችላል፤ 1ነገ. 19:10-14፤ 2ቆሮ. 11:2።

የቅንፃት ጣዖት፤ እግዚአብሔርን

የሚያስቀና በቤተ መቅደስ የተወራ ጣዖት ነበር፤ ሕዝ. 8:3-5። ከዚህም በፊት ምናሌ ምስልን በቤተ መቅደስ በማቆም እግዚአብሔርን አስቀንቶ ነበር፤ 2ዚ.መ. 33:7-15።

ቅንጣት፤ አነስተኛ የእህልና የተክል ፍሬ፤ ማቴ. 13:31-32። «ዘር» ይመ.

ቅኝ አገር፤ በባዕድ መንግሥት የሚገዛ አገር። በሐዋርያው በጳውሎስ ዘመን ፊልጵስፎስ የሮም ቅኝ አገር ነበረች፤ ሐ.ሥ. 16:12።

ቅዱሳን፤ የእግዚአብሔር የሆኑ ሁሉ ቅዱሳን ይባላሉ፤ 2ዚ.መ. 6:41፤ መዝ. 16:3፤ ዳን. 7:27። በአ.ኪ. የቤ.ክ. አባሎች ሁሉ ቅዱሳን ተብለው ይጠራሉ፤ ሐ.ሥ. 9:13፤ 1ቆሮ. 1:2፤ 6:1-2፤ 14:33፤ 16:1።

የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጉም፤

በዕብራይስጥ ቋንቋ የተጻፈው ብሉይ ኪዳን ከ12ታችን ልደት በፊት ወደ ግሪክ ቋንቋ ተተርጉሞ ነበር፤ ትርጉሙም ሴፕቱአግንት (የሰባ ሊቃናት ትርጉም) ተብሎ ይጠራል። ከ12ታችን ልደት ወዲህ ይህን ትርጉም ለማቃናትም ሆነ አዲስ የግሪክ ትርጉምን ለማዘጋጀት ከደከሙት ሊቃውንት በጣም የታወቁት ሲማኩስ (2ኛው መቶ ክፍለ ዘመን)፣ አቡላ (2ኛው መቶ ክፍለ ዘመን)፣ ቲዎድቲየን (2ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) እና ሊኪያኑስ (3ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) የተባሉት ናቸው።

በተጨማሪም ብ.ኪ. ወደ አራማይክ ተተረጎመ፤ አንዳንድ ማብራሪያም ተጨመረበት። ከእነዚህ ትርጓሜዎች በጣም የታወቁት ኑንክሉስና ዮናታን የተባሉት የአይሁድ ሊቃውንት የተረጎሙአቸው ናቸው።

በኢትዮጵያም በ5ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የመጡ ተሰገቱ (ዘጠኙ) ቅዱሳን፣ ቅዱሳት መጻሕፍት ወደ ግእዝ እንዲተረጎሙ አደረጉ። ከእነርሱ ዘመን ቀደም ብሎ አንዳንድ መጻሕፍት በእነአባ ሰላማ ከሣኑ ብርሃን (በ4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) ጥረት ተተርጉመዋል። ከዚያም ወዲህ አባ ሰላማ መተርጎሙ መጻሕፍት (በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) በትርጉም ሥራ ብዙ ደክመውበታል።

በግብጽም ቅዱሳት መጻሕፍት ወደ ቅብጥ ቋንቋ ተተረጎሙ፤ ይህ ቋንቋ በየክፍለ አገሩ ጥቂት ለየት

የሚል ስለሆነ ትርጉሙ ሦስት ዓይነት ነው።

በሶርያም ብዙ ትርጉሞች በሱሪስት ተተርጉመዋል። በኋላም የሮሐ ኤጲስ ቆጶስ የሆነው ራቡላ (5ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) የመንበግ ኤጲስ ቆጶስ የሆነ ፊልክስዮስ (5ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) እና ቶማስ ዘሄራክልያ (7ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) ትርጉሙ እንዲቃና አደረጉ። በአርማንያም ቅዱስ ሚስሮጊና ቅዱስ ሳሃክ (3ኛው - 4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) ቅዱሳት መጻሕፍትን ወደ አርመን ቋንቋ ተረጎሙ።

ቅዱስ ሄሮኒሙስም (ጀርም፣ 4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን) ብዙ ጥንታውያን የቅዱሳት መጻሕፍትን ቅጂዎች በማስተያየት ቢብልያ ሹልጋታ የሚባለውን የሮማይስጥ (የላቲን) ትርጉም አዘጋጀ።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ትርጉሞች ጥንታውያን እንደ መሆናቸው መጠን የዛሬ ሊቃውንት ጥረት፣ እነዚህን በማስተያየት የተጣራ የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም ማዘጋጀት ነው።

በኋላም በኤውሮጳ ማርቲን ሉተር (1483-1546 እ.ኤ.አ.) መጽሐፍ ቅዱስን ወደ ጀርመንኛ ተረጎመው። ኤራስሙስ (1466-1536 እ.ኤ.አ.) አዲስ ኪዳንን ከጥንታውያን ጽሑፎች ጋር አስተያይቶና አቅንቶ ወደ ላቲን ተረጎመ። ዊክሊፍ (1329-1384 እ.ኤ.አ.) እና ቲንዴል (1494-1536 እ.ኤ.አ.) ወደ እንግሊዝኛ ተረጎሙ።

በኢትዮጵያ በአንድም ትርጓሜ የሚደክሙ ሊቃውንት ምን ጊዜም ቅዱሳት መጻሕፍትን ወደ አማርኛ ሳይተረጎሙ አልቀሩም። እነኢፕሮስ ሄይሊንግ በክፊል ነጠላ ትርጓሜ ቢያዘጋጁም መጽሐፍ ቅዱስን በሙሉ በነጠላ ትርጓሜ ወደ አማርኛ የተረጎመ አብርሃም (አባ ሮሚ) የሚባል መነኩሴ ነበረ። ይህም ትርጉም በመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር በኩል በ1816 ዓ.ም. አራቱ ወንጌላት፣ በ1821 ዓ.ም. አዲስ ኪዳን፣ በ1832 ዓ.ም. ሙሉው መጽሐፍ ቅዱስ ታትሞ ወጣ።

የዕብራይስጥና የግሪክን ቋንቋ የሚያውቁ አንዳንድ የውጭ አገር ዜጎች (ለምሳሌ ማርቲን ፍላድ) ከሌሎች ኢትዮጵያውያን ጋር በመተባበር ትርጉሙን ካሻሻሉት በኋላ በ1878 ዓ.ም. እንደ ገና ታርሞ ታተመ፤ ከዚያም ወዲህ በየጊዜው ታትሞ ወጥቷል።

ከኢጣልያን ወረራ በኋላ የቀድሞው ትርጉም እንዲታረም ስለታሰበ ብዙ ሊቃውንት ከደከሙበት በኋላ በ1953 ዓ.ም. አዲሱ ትርጉም ታተመ። ዛሬ በብዛት በሰው እጅ የሚገኘው የአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ይህ ነው። ከዚያም በኋላ የኢትዮጵያ መቅ. ማኅበር ቀለል ባለ አማርኛ በ1980 ዓ.ም. አዲስ ትርጉም አሳተመ።

አለቃ ተወልደ መድኅን ገብሩ መጽሐፍ ቅዱስን ወደ ትግርኛ፣ የወላጋው ተወላጅ እኔሲምስ ነሲብም ወደ አሮምኛ ተርጎመውታል። «መጽሐፍ ቅዱስ» ይመ.

የቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር፤

የመጻሕፍት ዝርዝር በግሪክና በእንግሊዝኛ ካኖን

ተብሎ ይጠራል። በካናን ውስጥ የተዘረዘሩት የብሉይና የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት በሙሉ እግዚአብሔር ያስጻፋቸው ናቸው። የእግዚአብሔር መንፈስ አለባቸው፤ ዋና የክርስቲያን መመሪያ ናቸው፤ ሮም 15፡4፤ 2ጢሞ. 3፡16-17።

ክርስቶስ በምድር ላለ አይሁድ የተቀበሉአቸው የዕብራይስጥ ቅዱሳት መጻሕፍት የሚከተሉት ናቸው፡-

1. ብሔረ ኦሪት፤ ዘፍጥረት፤ ዘጸአት፤ ዘሌዋውያን፤ ዘተ-ልቀ፤ ዘዳግም 5
2. ነቢያት፤ ሀ) የቀደሙ ዘቢያት፡- ኢያሱ፤ መሳፍንት፤ ሳሙኤል፤ ነገሥት 4
- ለ) የኋለኞች ነቢያት፡- ኢሳይያስ፤ ኤርምያስ፤ ሕዝቅኤል፤ ደቂቀ ነቢያት። 4
3. ጽሑፎች፤ ሐ) መዝሙረ ዳዊት፤ ኢዮብ፤ ምሳሌ፤ ዳንኤል፤ ዜና መዋዕል፤ ዕዝራና ነህምያ። 6
- መ) ጥቅልሎች (በበዓላት የሚነበሱ) መጋልየ መጋልይ፤ ሩት፤ ሰቆቃው፤ መካብብ፤ አስቴር። 5

የአይሁድ ቅዱሳት መጻሕፍት ድምር 24

አይሁድ በእነዚህ ሦስት ክፍሎች መጻሕፍትን እንደተቀበሉ በሉቃስ 24፡44 እናስተውላለን። ዛሬ እንደ ደቂቀ ነቢያት (ከሆሴዕ እስከ ሚልክያስ ድረስ) ያሉትን አንድ በአንድ በመቀጠር 24 ጥንታውያን የዕብራይስጥ መጻሕፍት 39 ናቸው። ዛሬ ከአርቶዶክስና ከካቶሊክ አብ.ክ. በቀር በሌሎቹ አብ.ክ. ዘንድ በሚገኘው መቅ. የብ.ክ. መጻሕፍት ቍጥር 39 ነው።

ከእስራኤል አገር ውጭ ተበታትነው ይኖሩ የነበሩ አይሁድ ከዕብራይስጥ ይልቅ የግሪክን ቋንቋ የሚያውቁ ስለነበሩ በእነርሱ መካከል በዕብራይስጥ ቋንቋ ያልነበሩ፤ በግሪክ የተጻፉ አንዳንድ መጻሕፍት ተቀባይነት አገኙ፤ እነርሱም ዕዝራ ካልእ፤ 3 የመቃብያን መጻሕፍት፤ ጦቢት፤ ዮዲት፤ ባሮክ፤ ሲራክ፤ ጥበብ ናቸው። እነዚህም የሰባ ሊቃናት ትርጉም በሚባለው የብ.ክ. የግሪክ ትርጉም ውስጥ ተጠቃልለው ይገኛሉ፤ ዛሬ ግን አይሁድ ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር አይቂጥሩአቸውም። ከክርስቲያኖች መካከል እነዚህን ከሌሎች ቅዱሳት መጻሕፍት ጋር አስተካከለው የሚቀበሉአቸውም አሉ፤ የማይቀበሏቸውም አሉ። የማይቀበሏቸው እነዚህ ከጥንት በዕብራይስጥ አልተጻፉም፤ በቅድስት አገርም ይኖሩ በነበሩ አይሁድ ዘንድ ተቀባይነት አላገኙምና ክርስቶስ አልመሰከረላቸውም ይላሉ። ከማይቀበሉት አንዳንዶች እነዚህን የግሪክ መጻሕፍት አዋልድ ብለው ዝቅተኛ ደረጃ ይሰጡአቸዋል። የሚቀበሉአቸው ግን እነዚህ መጻሕፍት በአይሁድ ዘንድ የታወቁ ነበሩ፤ በሠላሳ ዘጠኙም መጻሕፍት ውስጥ የማይገኙትን አንዳንድ ነገሮች ይተርካሉ ብለው ይቀበሉአቸዋል።

በሐዋርያት ዘመን ብዙ ሰዎች የክርስቶስን የሕይወት ታሪክ በየተራው ለማዘጋጀት ሞከሩ፤ ሉቃ.

1፡1-4። ብዙ ሰዎችም መልእክቶችን ጻፉ፤ 2ተሰ. 2፡12፤ 3፡17። የቤ.ክ. እባቶች መጻሕፍትን ሲሰበስቡ በሐዋርያት ወይም ከሐዋርያት ጋር በሠሩት ሰዎች ያልተጻፉትን ጽሑፎች አልተቀበሉም። በአዲስ ኪዳን ክርስቲያኖች ብሙሉ የሚከተሉትን መጻሕፍት ይቀበሉአቸዋል፡-

1. ወንጌላት፤ ማቴዎስ፤ ማርቆስ፤ ሉቃስ፤ ዮሐንስ 4
2. የሐዋርያት ሥራ 1
3. የጳውሎስ መልእክቶች 14
4. የኢፕሮስ፤ የዮሐንስ፤ የያዕቆብና የይሁዳ መልእክቶች 7
5. የዮሐንስ ራእይ 1
- የሐዲስ ኪዳን ድምር 27
- ሁሉ የሚቀበሉአቸው የብ.ክ. መጻሕፍት ድምር 39
- ጠቅላላ ድምር 66

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን 81 መጻሕፍትን ተቀብላለች። በመጽሐፈ ፍጅሐ ነገሥት በግእዝ የተዘረዘሩት የሚከተሉት ናቸው፡

አራት፡ 5 መጻሕፍት፤ ኢያሱ፤ መሳፍንት፤ ሩት፤ ዮዲት፤ ነገሥት፤ ሕጹዳን 2 መጻሕፍት፤ የዕዝራ መጻሕፍት 2፤ አስቴር፤ ጦቢያ፤ መቃብያን 2 መጻሕፍት፤ ኢዮብ፤ ዳዊት፤ የሰሎሞን መጻሕፍት 5 ምሳሌያት፤ ቆሐልት፤ መጋልየ መጋልይ፤ ጥበብ፤ ጥበብ ባንር፤ ኢሳይያስ፤ ኤርምያስ፤ ሕዝቅኤል፤ ዳንኤል፤ ሆሴዕ፤ አምጽ፤ ሚካያስ፤ ኢዩኤል፤ አብድሮ፤ ዮናስ፤ ዕንባቆም፤ ሶርንያስ፤ ሐጊ፤ ዘካርያስ፤ ሚልክያስ፤ ከእነዚህም የወጡ ጥበብ ኢያሱ ወልደ ሲራክና መጽሐፈ ዮሴፍ ወልደ ኮርዮን። 4ተ ወንጌላት (ማቴዎስ፤ ማርቆስ፤ ሉቃስ፤ ዮሐንስ)፤ መጽሐፈ አብርሐን (የሐዋርያት ሥራ፤ የሐዋርያት መልእክቶች 7፤ የኢፕሮስ 2፤ የዮሐንስ 3፤ የያዕቆብ 1፤ የይሁዳ 1፤ የጳውሎስ መልእክቶች 14፤ መጽሐፈ አቡቀለምሲስ (የዮሐንስ ራእይ)።

የእነዚህ ድምር 81 ሰላሳሣት፤ በፍትሐ ነገሥት አንድምታ ትርጓሜ ላይ አንዳንድ መጻሕፍት ተጨምረው ይገኛሉ፤ አቋጣጠሩ እንደሚከተለው ነው፡-

ሀ) ብሉይ ኪዳን	መጻሕፍት
1. አራት፤ ኢያሱ፤ መሳፍንት፤ ሩት	8
2. ዮዲት	1
3. ሳሙኤል፤ ነገሥት 1 እና 2 ዜና መዋዕል	4
4. ዕዝራ ካልዕ፤ ዕዝራ ሱቱኤል	2
5. አስቴር፤ ጦቢት	2
6. መቃብያን	2
7. ኢዮብ፤ መዝሙረ ዳዊት	2
8. የሰሎሞን መጻሕፍት (ምሳሌ፤ ተግሣጽ፤ ጥበብ፤ መካብብ፤ መጋልይ)	5

- 9. ነቢያት (4 ዐበይት ነቢያት 12 ደቂቀ ነቢያት) 16
- 10. ሲራክ፥ ዮሴፍ ወልደ ኮርዮን 2
- 11. ኩፋሌና ሄዋክ 2
- የብ.ኪ. መጻሕፍት ድምር 46

ለ) አዲስ ኪዳን	መጻሕፍት
1. ከማቴዎስ አንሥቶ እስከ ዮሐንስ ራእይ	27
2. ሲኖዶስ (ሥርዐተ ጽዮን፥ ትእዛዝ፥ ግጽው፥ አብጥሊስ)	4
3. መጽሐፈ ኪዳን	2
4. ቀሌምንጦስና ዲድስቅልያ	2
አዲስ ኪዳን	35
ብሉይ ኪዳን	46
ጠቅላላ ድምር	81

የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከ66ቱ የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች ጋር የምትቀበላቸው ሰባት ሌሎች መጻሕፍት አሉ። እነርሱም ዲዮትሮ ካኖኒካል ተብለው ሲጠሩ፥ 66ቱ ደግሞ ፕሮቶ ካኖኒካል ይባላሉ። በጠቅላላ 73 መጻሕፍት ሲሆኑ፥ ሁሉም እኩል ተቀባይነት አላቸው። ሰባቱ መጻሕፍት 1989 ዓ.ም. በአማርኛ ታትመው ወጥተዋል። እነዚህ ሰባት መጻሕፍት የሚከተሉት ናቸው ፡-

1. መጽሐፈ ጠቢት
2. መጽሐፈ ዮዲት
3. መቃብያን - 1
4. መቃብያን - 2
5. መጽሐፈ ጥበብ
6. መጽሐፈ ሲራክ
7. መጽሐፈ ባርክ

በተለይ ሁለቱ የመቃብያን መጻሕፍት በእርቶዶክስ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ከተጠቀሱት ሦስቱ የመቃብያን መጻሕፍት ጋር በስም እንጂ በይዘት አይገኝኛም። «መቃብያን» ይመ.

ቅዱስ ስ፤ የቃሉ ትርጉም የተለየ ማለት ነው። ሰው ወይም ማንኛውም ነገር ለእግዚአብሔር አገልግሎት ሲለይ ቅዱስ ይባላል። ሰዎች (ዘጸ. 28፥41)፥ እንስሳት (ዘጸ. 13፥2)፥ ቦታዎች (ዘጸ. 3፥5)፥ ቀኖች (ዘፍ. 2፥3)፥ ማንኛውም ነገር ቅዱስ ሊባል ይችላል፤ ኢያሱ 6፥19።

እግዚአብሔር ከእማልክትና ከክፋት ሁሉ የተለየ ስለሆነ ቅዱስ ይባላል፤ ዘጸ. 15፥11፤ ኢሳ. 40፥25። እግዚአብሔር ቅዱስ በመሆኑ፥ ለእግዚአብሔር የሆነ ሁሉ ቅዱስ መሆን አለበት፤ ዘሌ. 19፥2፤ ዘክ. 14፥20፥21፤ 1ጴጥ. 1፥15። የእግዚአብሔር ስም ከስም ሁሉ በላይ በመሆኑ ቅዱስ (ኢሳ. 57፥15፤ ሕዝ. 36፥20፤ ሉቃ. 1፥50)፥ ምስጋናውም ቅዱስ

ነው፤ ኢሳ. 6፥3፤ ራእ. 4፥8።

ሰው ወይም ሌላው ነገር ቅዱስ የሚሆነው የእግዚአብሔር ስለሚሆን ነው። በብ.ኪ. ይህ በተለይ በሥነ ሥርዓት ተፈጽሟል። በኢ.ኪ. አማኝ በክርስቶስ ሲሆን ቅዱስ ይባላል (1ቆሮ. 1፥2፥30)፤ በጠባዩ እየተቀደሰ ይሄዳል፤ ዮሐ. 17፥17። ሰው ከመንፈስ ቅዱስ ዳግመኛ ሲወለድ የቅድስና ሥራ ይጀመራል፤ በሕይወቱ ሁሉ በቅድስና ያድጋል፤ በክርስቶስ ዳግም ምጽአትም ቅድስናው ፍጹም ይሆናል፤ 1ቆሮ. 15፥51፤ 1ተሰ. 4፥7፤ 5፥23፥24።

ቅድስና በአማኝ ሕይወት ውስጥ የሚያድገው በእግዚአብሔር ኃይል ነው። ለእግዚአብሔር አገልግሎት የተለየ ስለሆነ በፍጹም ልቡ፥ በፍጹም ኃይሉ፥ በፍጹም አሳቡ እግዚአብሔርን መውደድ አለበት። ፍቅሩም ትእዛዛቱን በመጠበቅ ይገለጣል፤ ሕዝ. 37፥28፤ ማር. 12፥33፤ ዮሐ. 14፥21፤ ፊል. 2፥12-13።

ቅዱስ ቀሮባን፤ ክርስቶስ አልፎ በተሰጠበት ቀን ማታ ከደቀ መዛሙርቱ ጋር የፋሲካን እራት ከበላ በኋላ የቅዱስ ቀሮባንን ሥርዓት ይነገገ፤ ማቴ. 26፥26-28፤ ማር. 14፥22-24፤ ሉቃ. 22፥19፥20፤ 1ቆሮ. 10፥16፥17፤ 11፥23-30። ይህ ሥርዓት ደግሞ የክርስቶስ ሥጋና ደም (ሥጋ ወደሙ፤ ማቴ. 26፥26፥28፤ 1ቆሮ. 11፥27)፥ የጌታ እራት (1ቆሮ. 11፥20)፥ እንጂራ መቀረስ (ሐ.ሥ. 2፥42፤ 20፥7) በሚሉ ሐረጎች ተገልጧል። ቅዱስ ቀሮባን የአዲስ ኪዳን ምሥጢር ነው (ማቴ. 26፥28)፤ ክርስቶስ በክብር እስኪመለስ ድረስ ምእመናን ይህን ሥርዓት መፈጸም ይገባቸዋል፤ 1ቆሮ. 11፥26። ቅዱስ ቀሮባን የአንድነት ምሥጢር ሥርዓት ነው። ምእመናንን ከክርስቶስ ጋር አንድ ያደርጋቸዋልና፤ ከሌላ አምልኮት ሁሉ መራቅ ይገባቸዋል። ቀጥሎም ከሌሎች ምእመናን ጋር አንድ ስለሚያደርጋቸው በፍቅር መኖር ያስፈልጋቸዋል። ስለዚህ ከመቀረባቸው በፊት ራሳቸውን እንዲመረምሩ ታዝዝዋል፤ 1ቆሮ. 10፥14-20፤ 11፥27-30። «የፍቅር ግብዣ» ይመ.

ሰዎች እራት ሲበሉ

ክርስቲያን የሆኑ ሁሉ በዚህ ሥርዓት የእግዚአብሔርን ጸጋ እንደሚቀበሉ ያምናሉ፤ ነገር ግን ስለ ትምህርቱና ስለ አቀባበሉ በየቤተ ክርስቲያኑ ልዩ ልዩ አስተሳሰብ አለ።

ቅዱሴ ፤ በሥርዓት የተዘጋጀ ከቤተ መቅደስ ሥራ ፍጻሜ በኋላ የሚደረግ ምረቃ ወይም ቡራኬ፤ ዕዝ. 6፥17፤ ነህ. 12፥27። ዛሬም በቤ.ክ. እየተዘጋጀ የሚቀርበው የአምልኮ ዜማ ቅዱሴ ይባላል።

ቅድስተ ቅዱሳን፤ ከተቀደሱት የተቀደሱች ወይም ከተለዩት የተለዩች ማለት ነው። አምስቱ ገዋያተ ቅድሳት የነበሩበት የእግዚአብሔር ማደሪያና የቤተ መቅደስ ውስጣዊ ሦስተኛው ክፍል ነው፤ ዘጸ. 26፥33-35፤ 30፥6፤ ዕብ. 9፥3።

ቅድስተ፤ የተቀደሱች ወይም የተለዩች ማለት ነው። ገበታ፤ መቅረዝና የዕጣን መሠዊያ የነበሩበት የእግዚአብሔር ማደሪያና የቤተ መቅደስ ሁለተኛው ክፍል፤ ዘጸ. 26፥33-35፤ 30፥6፤ ዕብ. 9፥2።

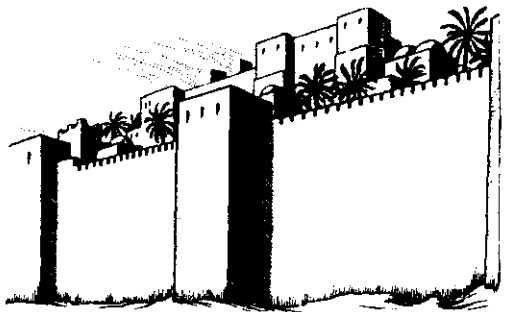
ቅድስና፤ ከከፋት ወደ መልካምነት የመለወጥ እድገት፤ ሮም 6፥22፤ 2ቆሮ. 7፥1፤ 1ጢሞ. 2፥15፤ ዕብ. 12፥10-14። «ቅዱስ»፤ «ለውጥ» ይመ.

ቅጣት፤ በእስራኤል ሕግ ነፍስ የገደለ፤ ወላጆቹን የመታ ወይም የሰደበ፤ ሰውን አፍኖ የወሰደ፤ እግዚአብሔርን የሰደበ፤ ሰንበትን የሻረ፤ ባዕድ አምልኮትን የተከተለ፤ ያመነዘረ፤ ከተፈጥሮ ጋር የማይስማማ የጸታ ግንኙነትን ያደረገ የሞት ቅጣት ይፈረድበት ነበር፤ ዘጸ. 21፥12-17፤ 22፥18-20፤ ዘሌ. 24፥14-16፤ ዘጉ. 15፥32-36። ሰው ሰውን በጉዳ እንደ ጉዳቱ መጠን ካሣ መክፈል ነበረበት፤ ዘጸ. 21፥23-25-30። ሰው ሲያጠፋ ሊገረፍ ይችላል፤ የግርፋቱ ቍጥር ግን እንደ ኃጢአቱ መጠን፤ ደግሞም በአርባ የተወሰነ ነበር፤ ዘጸ. 25፥1-3። በእስራኤል ዘንድ የሞት ቅጣት በድንጋይ በመውገር፤ በእንጨት ላይ በመስቀል (ዘጸ. 21፥22-23፤ 22፥24)፤ በሮማውያን ዘንድ ራስን በመቀረጥ (ማቴ. 14፥10)፤ ወይም በስቅላት ይፈጸም ነበር፤ ማር. 15፥21-25። እግዚአብሔር ሰውን እንደ ሥራው ይቀጣል፤ ሉቃ. 12፥46-48፤ ራእ. 20፥11-15። በደላኛ ለዘለዓለም ይቀጣል፤ ጳጉ. 12፥2፤ ማቴ. 25፥46። እግዚአብሔር ልጆቹን ይቀጣል፤ ይህም ለጥቅማቸው ስለሆነ በትዕግሥት ሊቀበሉት ይገባል፤ ዕብ. 12፥5-11። «ኩነኔ» ይመ.

ቅጥራን፤ የመሬት ዘይት (ነጻጅ) ተነጥሮ የሚገኝ ጥቁር ሙጫ። ውሃ እንዲያስገባ መርከብ በቅጥራን ይቀባ ነበር፤ ዘፍ. 6፥14፤ ዘጸ. 2፥3። ዝፍትም በሙቅ. እንደዚሁ ነው፤ ዘፍ. 14፥10፤ ኢሳ. 34፥9።

ቅጥር፤ በሙቅ. ዘመን በከተማዎች ዙሪያ ትላልቅ የመከላከያ ቅጥሮች ይሠሩ ነበር፤ ከተማ ይመ.። የኢያሪኮ ቅጥር በጣም የታወቀ ነበር፤ ኢያሱ 6፥5። የእግዚአብሔር ሕዝብ በከተማ በመመሰላቸው ቅጥር የጋይል (ኤር. 15፥20)፤ የመጠበቅ (ዘክ.

2፥5)፤ የመዳንም ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 26፥1።

የከተማ ቅጥርና ግንብ

ቅጽበተ ዐይን፤ የዐይን ጥቅሻ። ቃሉ እጥር ጊዚን (ኢሳ. 54፥8)፤ ፍጥነትንም ያመለክታል፤ 1ቆሮ. 15፥51-52።

ቅፍርናሆም፤ የናሆም መንደር በገሊላ ባሕር ዳር በስተሰሜን ያለች ከተማ። ክርስቶስ እየተዘዋወረ ሲሰብክ መኖሪያው በቅፍርናሆም ነበር፤ ማቴ. 4፥13-16። የዘብደዎስና የጴጥሮስ አገር (ማር. 1፥29-31)፤ ማቴዎስም ከቅፍርናሆም ተጠራ፤ ማቴ. 9፥9። በቅፍርናሆም በአገድ መቶ አለቃ የተሠራ ምክራብ ነበር፤ ሉቃ. 7፥1-9። ከምክራብ አለቆች አንዱ ኢያኢሮስ ነበረ፤ ማር. 5፥22። በቅፍርናሆም ክርስቶስ ብዙ እስደናቂ ተአምራትን አደረገ (ማቴ. 8፥5-13፤ ማር. 2፥1-12፤ ዮሐ. 4፥46-54)፤ ነገር ግን የቅፍርናሆም ሰዎች አላመኑምና ክርስቶስ በቅፍርናሆም ላይ የፍርድ ትንቢት ተናገረባት፤ ማቴ. 11፥23-24። ዛሬ ሰው አይኖርባትም። ካ. 5ለ።

ቆላስይስ፤ ቆላስይስ ከኤረሶን 150 ኪ.ሜ. የምትርቅ፤ በእስያ አውራጃ የምትገኝ አነስተኛ ከተማ ነበረች። በአቅራቢያዋ የሚገኙ ከተማዎች ሉዶቅያና ኢያራ (ሂራፖሊስ) ይበልጡላት ነበር። ጳውሎስ ራሱ ወደ ቆላስይስ አልፄደም ነበር፤ ምናልባት ወንጌሉን የሰበከላቸው በኤረሶን ከሐዋርያው አንደበት የወንጌሉን ቃል የሰማው የቆላስይስ ሰው ኤጳፍራ ይሆናል። ፊልሞኖና አርክጳ ደግሞ በእዚያ አካባቢ የታወቁ ሰዎች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 19፥10፤ ቆላ. 1፥7-8፤ 2፥1፤ 4፥12-13-17፤ ፊልሞኖ 1-2-23። ካ. 7ለ።

የቆላስይስ መልእክት፤ ቅዱስ ጳውሎስ ከኤጳፍራ ስለ ቆላስይስ ቤ.ክ. ልዩ ልዩ መልካም ዜና ቢሰማም (1፥3-8)፤ ስለ ሐሰት ትምህርት መስፋፋት በመረዳቱ ይህን መልእክት ጻፈ። ቲኪቆስም አናሲሞስን ወደ ፊልሞኖ ቤት ለመሸገጥ ስለሚሄድ መልእክቱን ለመላክ ምቹ ጊዜ ሆነለት፤ 4፥7-10። መልእክቱ የተጻፈው ጳውሎስ በሮም ታስሮ ሳለ በ60 ዓ.ም. ገደማ እንደነበረ አብዛኞቹ ይገምታሉ፤ ሐ.ሥ. 28፥30-31፤ ቆላ. 4፥18።

ክርስቶስ የፍጥረት ሁሉ ምንጭና መጋቢ ሆኖ

ከፍጥረትና ከጋይላት ሁሉ በላይ ነው፤ ለእርሱም ሁሉ ተፈጠረ፤ እርሱ የእግዚአብሔር «እውነተኛ ምሳሌ» ሲሆን፤ «በእርሱ የመለኮት መላት ሁሉ በሰውነት ተገልጦ ይኖራል»፤ በመስቀሉ ደም ሰላምን አድርጓል፤ ተቃዋሚዎቹን ሁሉ ድል ነሥቷል፤ እርሱም የቤ.ክ. ራስ ነው በማለት ጳውሎስ ክርስቶስን ከፍ ከፍ ያደርገዋል፤ በተለይ 1፡13-20፤ 2፡9-14-15-19 ይመ.

ጳውሎስ በክርስቶስ ክብርና ታላቅነት ላይ ያተኩረው የሐሰተኞች ትምህርት መሠረተ ቢስ መሆኑን ለማሳየት ነው። ሐሰተኞች ያስተማሩት በክርክር ባይገለጥም፤ ከጳውሎስ አጻጻፍ የተነሣ ትምህርታቸው በከንቱ ፍልስፍና ላይ የተመሠረተ ሰው ሠራሽ ወግና ዓለማዊ ሥርዓት እንደነበረው (2፡8)፤ ከፍ ያለ ስፍራ ለግዝረት እንደሰጠ (2፡11፤ 3፡1)፤ የመልእክትን አምልኮ ከፍ እንዳደረገ (2፡18)፤ የሰውን ፍትወት ለመግታት ስለ ምግብ ስለ መጠጥ ... ወዘተ. ልዩ ልዩ ትእዛዛት እንደደነገገ (22-23) እና በሃይማኖት ሰዎች መካከል «የዐዋቂዎችን ወገን» እንደለየ (1፡28፤ 3፡11) እናስተውላለን።

አማኞች በዚህ ሞኝነት ፈንታ ከክርስቶስ ጋር በሞቱና በትንሣኤው እንድ ሆነው ወደ አዲስ ሁኔታ በመግባታቸው (3፡1-3)፤ «አድጌውን ሰው ከሥራው ጋር» ጥለዋልና «አዲሱን ሰው» ለብሰዋል፤ 3፡4-10፤ የሐሰተኞች ምሥጢራዊ ዕውቀት በክርስቲያን ኑሮ መሠረት ስፍራ የለውም። ለብዙዎች የእነዚህ ሐሰተኞች ትምህርት ግናስቲካዊና አይሁዳዊ አመለካከት የተቀላቀለበት ይመስላቸዋል።

አከፋፈል :-

1. መግቢያ፤ ሰላምታ፡ ምስጋናና ጸሎት፤ 1፡1-12።
2. ክርስቶስ የሁሉ ጌታ ነው፤ 1፡13-2፡7።
3. ዓለማዊ ፍልስፍናና ሥርዓት ሁሉ አያድንም፤ 2፡8-23።
4. ክርስቲያናዊ ኑሮ፤ ሀ) በአዲስ አመለካከት (3፡1-11)፤ ለ) በቤ.ክ. (3፡12-17)፤ ሐ) በቤተሰብ (3፡18-4፡1)፤ መ) በአጠቃላይ ሁኔታ (4፡2-6) መታየት ይገባዋል።
5. መደምደሚያ፤ ስለ ታማኝ ሰዎች ምስጋና፤ ሰላምታዎች፤ ልዩ ልዩ መልእክት፤ የጳውሎስ ሰላምታ፤ 4፡7-18።

ቆመ፤ ባለበት ስፍራ ወይም ሁኔታ ጽና። አማኝ ባለበት ሲቆም የእግዚአብሔርን የማዳን ሥራ ያያል፤ ዘጸ. 14፡13፤ 1ቆሮ. 16፡13፤ ገላ. 5፡1፤ ኤፌ. 6፡13-15፤ ፊል. 4፡1፤ 2ተሰ. 2፡15።

ቆሬ፤ እንደ ወጭትና ገቡቴ ያለ የቤት ዕቃ፤ መላ. 6፡38።

ቆሬ፤ የይስጥር ልጅ። «ዳታን» ይመ.

የቆሬ ልጆች፤ በመዝሙረ ዳዊት አርእስት የተጠቀሱት የአሜናዳብ ልጅ የቆሬ ዘር ናቸው፤ 1ዜ.መ. 6፡22፤ መዝ. 42 ሌሎችም።

ቆርቆሮ፤ ብረትነት ካለው ማዕድን የሚሠራ ልዩ ልዩ ዓይነት ዕቃ፤ ዘኁ. 31፡22። ዝንት ያጠቃዋል፤ ስለዚህም የኃጢአትና የኃጢአተኛ ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ኢላ. 1፡25፤ ሕዝ. 22፡18።

ቆሮስ፤ ትልቅ መስፈሪያ፤ ዘሌ. 27፡16። «መስፈሪያ» ይመ.

ቆሮንቶስ፤ ቆሮንቶስ የግሪክ ከተማ ናት፤ ከአቴናም 75 ኪ.ሜ. ያህል ትርቃለች። በአ.ክ. ዘመን ስድስት መቶ ሺህ ሰዎች የሚኖሩባት ትልቅ ከተማ ነበረች። አቀማመጥ በሁለቱ የግሪክ አውራጃዎች በመቁደንያና በአካይያ መካከል በሚገኘው ልሳነ ምድር ላይ ነበረ። ከተማይቱ የተመሠረተችው በባሕር መገናኛ ላይ በመሆኑ ከምሥራቅና ከምዕራብ ለሚመጡ መርከቦች ምቹ ወደብ ነበረች። ከዚህም የተነሣ ንግድ እየደራባት ሄደ፤ ከተማይቱም እጅግ ሀብታም ሆነች። የከተማይቱ ነዋሪዎች አፍሮዲቴ የምትባለዋን የፍቅር አምላክ ያመለኩ ነበር። «ቆሮንቶላዊ!» መባል የስድብ ስም እስኪሆን ድረስ የዝሙት ኃጢአት በከተማይቱ በዛ። አብዛኞቹ ነዋሪዎች ግሪኮች ሲሆኑ፤ አይሁድና ብዙ ሮማውያን ነበሩ። ካ. 6ኛ።

የቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን፤ ይህች ቤ.ክ. የተመሠረተችው ሐዋርያው ጳውሎስ ወንጌልን ሊሰብክ ሁለተኛ ጊዜ ወጥቶ ሳለ ወደ ግሪክ አገር ሲደርስ ነው፤ ሐ.ሥ. 15፡36፤ 16፡6-13። ሐዋርያው ከአቴና ወደ ቆሮንቶስ አልፎ ከአንድ ዓመት ተኩል በላይ እያስተማረ እዚያ ተቀመጠ፤ በዚህም ጊዜ አቂላና ጽርስቅላ ከእርሱ ጋር ተባብረው ይሠሩ ነበር፤ ሐ.ሥ. 18፡1-18። ቤተ ክርስቲያኒቱ ስታሳዝንውና ስታስቸግረው፤ ሐዋርያው ጳውሎስ ሁለት ጊዜ ሄዶ ምእመናንን የጠየቃቸው ይመስላል፤ 2ቆሮ. 13፡1።

የቆሮንቶስ መልእክቶች፡ 1ኛው፤

ቅዱስ ጳውሎስ በቆሮንቶስ ቤ.ክ.ን ካቋቋመ በኋላ አራት ዓመት ቆይቶ በ55 ዓ.ም ገደማ ከኤፌሶን ይህን መልእክት ጻፈ። ስለ ቆሮንቶስ ቤ.ክ. መጥፎ ወሬ ከልዩ ልዩ ሰዎች በመስማቱና ከቤ.ክ. ብዙ ጥያቄዎች በደብዳቤ በመቀበሉ እርምጃ መውሰድ ግዴታ ሆነበት፤ 1፡11፤ 7፡1፤ 16፡17። ችግሮች የተነሡት ከትምህርት ጉድለት ሳይሆን በከተማይቱ ከሚገኘው ፍልስፍናና አፈኛር ጋር የተያያዙ ነበሩ፤ 1፡22፤ 6፡9-11። በመልእክቱ 1ኛው ዋና ክፍል በመካከላቸው ስለነበረው መለያየት፤ ዝሙትና መግት መውቀስ ሲሆን፤ በ2ኛው ክፍል ደግሞ ስለ ጋብቻ፤ ለጣዖት ስለተሠዋ ሥጋ፤ በጌታ እራት በሚገባ ስለ መላተፍ፤ ስለ መንገድ ቅዱስ ስጦታዎች አጠቃቀምና ስለ ትንሣኤ ለቀረቡት ጥያቄዎች መልሶችን ይሰጣል። በማናቸውም ዘመን ስለእነዚህ ነገሮች ጥያቄዎች ሊነሡ ይችላሉ። ጉዳትን ሊያስከትሉ የሚችሉ ግን ቤ.ክ. መሠረታዊ ትምህርትዋን ከመስጠት ቸል ስትል ነውና ሐዋርያው ይህን በዚህ መልእክት «ተልፍ» ቃላት በ15፡3-4 ያሳስባቸዋል።

አክፋፈል፡-

1. መግቢያ፤ ሰላምታና ምስጋና፤ 1፡1-9።

2. ቤ.ክ. የነበራት ክፉ አካሄድ፤ 1፡10-6፡20።

ሀ) መለያየት፤ 1፡10-4፡21። ይህም ስለ ጥበብ የግሪክ ፍልስፍና ተነሥቶ ነበር። ዓለማዊ ፍልስፍና ከመስቀሉ ትምህርት ጋር ምንም እንደማይገናኝ ካላየ በኋላ (1፡17-2፡16)፤ የእግዚአብሔርን አገልጋዮች ሥራ ይገልጻል (3፡1-4፡5)፤ ከቆሮንቶስ ቤ.ክ. ጋር ያለውንም የራሱን አካሄድ ያብራራል፤ 4፡6-21።

ለ) ዝሙት፤ 5፡1-13፤ 6፡12-20። የእንጀራ እናቱን ሚስት ያደረገው ሰው ከቤ.ክ. መወገድ አለበት፤ ምክንያቱም «ጥቂት እርሾ ሊጡን ሁሉ ያበካል»፤ 5፡1-8። ጳውሎስ ስለ ዝሙት አስቀድሞ የጻፈውን ደብዳቤ ያብራራል (5፡9-13)፤ ደግሞም ስለ ምግብ በልዩ ልዩ ባህልና በዝሙት መካከል ያለውን ልዩነት ማሳየት እንደሚያስፈልግ አጽንኦት ይሰጣል፤ 6፡12-20።

ሐ) ሙግት፤ 6፡1-11። በምእመናን መካከል አለመግባባት ሲፈጠር፤ ቤ.ክ. እንጂ ዓለማዊ ዳኛ መፍረድ እንደማይገባው ያሳያል።

3. ለቤ.ክ. ጥያቄዎች መልሶች፤ 7፡1-15፡58።

ሀ) ስለ ጋብቻ፤ ም.7። ጋብቻን በአስቸጋሪ ዘመን እንዴት አክብሮ መያዝ እንደሚቻል ያስተምራል።

ለ) ለጣዖታት ስለተሠዋ ሥጋ፤ 8፡1-11፡1። «ዕውቀት» ያለው ክርስቲያን ለጣዖት የተሠዋን ሥጋ ቢበላ ራሱን ባይገዳም፤ የደካማ ሰውን ሕሊና ማቀላሰል ይችላልና አለመብላት ይሻለዋል፤ ም.8። ሐዋርያው ነፃነት እያለው በአማኞች ዘንድ መብቱን አልጠበቀም፤ ሌሎችን እያስተማረ ሕይወቱን እንደ እስፖርተኛ ይመራ ነበር፤ ም.9። አማኝ ለጣዖት የተሠዋ ሥጋ በሚበላበት በአሕዛብ ግብዣዎች መሳተፍ የለበትም፤ ሌላ ምክንያት ይቅርና ሰው ከጌታ ማእድና ከአጋንንት ማእድ መካፈል አይችልም፤ ም.10።

ሐ) አምልኮትን በሚገባ ስለመፈጸም፤ 11፡2-34። ሀ) ሴቶችም ወንዶችም ነፃነት ቢኖራቸውም የዘመኑን ባህል ተረድተው ክብራቸውን በአምልኮት ጊዜ መጠበቅ ይገባቸዋል፤ ቍ. 2-16። ለ) አማኙ ቅዱስ ቍርባንን ሲቀበል፤ ቅዱስ ምሥጢር ነውና የሚያደርገውን አስተውሎ መቀረብ አለበት፤ ቍ. 17-34።

መ) ስለ መንፈስ ቅዱስ ስጦታዎች፤ ም. 12-14። ቤ.ክ. በመንፈሳዊ ስጦታዎች ስትጠቀም አንድነትን ማጠናከር (ም. 12)፤ ፍቅርን መግለጥ (ም. 13) እና ሥርዓትን በአግባቡ ማስከበር አለባት፤ ም. 14።

ሠ) ስለ ሙታን ትንሣኤ፤ ም. 15። የክርስቶስ ትንሣኤ እውነት ነው (ቍ. 1-11) እና ያለ እርሱ ሃይማኖታችን ከንቁ ሲሆን (12-19)፤ ክርስቶስ ለራሱ ሁሉን ማስገዛቱንና የአማኙን ትንሣኤ ያረጋግጣል፤ 20-34። የአማኙም የትንሣኤ አካል የሚሞተው አካል ሲሆን፤ ከፍ ያለ ኃይልና ክብር

ይኖረዋል (35-50)፤ በክርስቶስ ዳግም ምጽኦት ይገለጻል፤ 51-58።

4. መደምደሚያ፤ ም. 16። ጳውሎስ ለኢየሩሳሌም ምእመናን ስለ ገንዘብ መዋጮ፤ ስለ ራሱና ስለ ሌሎች አገልግሎት ልዩ ልዩ ዕቅዶችን ከገለጠ በኋላ የመጨረሻውን ምክርና ቡራኬ ሰጠ።

የቆሮንቶስ መልእክቶች፡ 2ኛው፤

ሐዋርያው ጳውሎስ ለቆሮንቶስ ከተማ ምእመናን መጀመሪያደቱን መልእክት ጽፎ ነበር፤ ሆኖም በቆሮንቶስ ቤ.ክ. አስነዋሪ ሥራ እየቀጠለ ሄደ። ሐዋርያው «እኔ ብሄድ ይሻላል» በማለት ወደ ቆሮንቶስ ሄደ፤ የቤ.ክ. ሰዎች ግን አልተቀበሉትም፤ በመካከላቸውም አንድ ሰው ተነሥቶ አሳዘነው፤ 2፡5-11፤ 12፡21። ጳውሎስም ወዲያውኑ ወደ ኤፌሶን ተመለሰ ከባድ መልእክት ጻፈና በቲቶ እጅ ላከው፤ 2፡1-6፤ 7፡8። መልእክቱን ካስተላለፈ በኋላ ግን ተጸጸተ። «እንደምን ይቀበሉት ይሆን?» በማለት ተጨነቀ፤ «ቅንቀቱም ስለበዛበት «ቲቶ ሲመለስ እግረ መንገዴን አገኘዋለሁ» በማለት በጢሮአዳ በኩል ወደ መቄዶንያ ሄደ፤ 2፡12-13። እንዳሰበውም ጳውሎስና ቲቶ ተገናኙ። ቲቶ ደስ የሚያሰኝ ወሬ ይዞ ነበር። የቆሮንቶስ ሰዎች የሐዋርያውን መልእክት በማየት ደንገጡ፤ በታላቅ ገዝንም አዘዙ፤ ተጸጸቱም። ምክሩንም ለመቀበል ዝግጁ ሆኑ፤ 7፡5-16። የቲቶን ወሬ ሲሰማ ጳውሎስ እዚያው በመቄዶንያ እያለ ይህችን «ሁለተኛይቱ» የቆሮንቶስ መልእክት የተባለችውን ጻፈላቸው። ጊዜው 56 ዓ.ም. ነው።

እንደ እውነቱ ግን ጳውሎስ የጻፈላቸው ይህች መልእክት ሁለተኛይቱ ሳትሆን አራተኛይቱ ናት። ጳውሎስ በ1ቆር. 5፡9 ላይ የሚጠቅሳት መጀመሪያይቱ ትሆናለች፤ ቀጥሎም እኛ «መጀመሪያይቱ» የምንላትን ጽፏል፤ እርሷም 2ኛ ናት። ያች ከባድ መልእክት የያዘችው 3ኛ ናት፤ አሁንም ይህች እኛ «ሁለተኛይቱ» የምንላት 4ኛ ናት። መጀመሪያ የተጻፈችውና በተጨማሪም ከባድ መልእክት የያዘችው ያች መልእክት ጠፍተዋል፤ እንዳንዶች መምህራን ግን በ2ቆር. ም. 10-13 የምናገኘው ከባድ ተግሣጽ የ3ኛይቱ መልእክት ክፍል ነው ይላሉ፤ ይህም ሊሆን ይችላል።

በቆሮንቶስ ቤ.ክ. ስለ አገልግሎትና ስለ ሐዋርያዊ ሥልጣኑ ብዙ ጥያቄ ስለተነሣበት፤ ጳውሎስ ከብዙ መንፈሳዊ ምክር ጋር ዓላማውን፤ ያደረገውንና የሚያደርገውን አብራራ።

አክፋፈል፡-

1. መግቢያ፤ የጳውሎስ ሰላምታና ከመከራ ጋር ያገኘው የእግዚአብሔር መጽናኛት፤ 1፡1-11።

2. የጳውሎስ አገልግሎት፤ 1፡12-7፡16።

ሀ) ዕቅዶቹ የተለወጡበት ምክንያት፤ 1፡12-2፡17።

ለ) አገልግሎቱ የአዲስ ኪዳን መሆኑ (ም.3)፤ ከባድ ኅላፊነት እንዳለበት (4፡1-5)፤ በክርስቶስ